

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2013

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2013

SUMAR

martie

2013

4 Supraviețuirea
prin cultură
AL. MATEEVICI

5 Certificat
de legalitate
pentru Creștinism
„Edictul” de la Milano
M. DUȚU

9 „Vocea Rusiei”
la începutul
secolului trecut
I. BISTREANU

15 O tomografie
a României eterne
Nedumeririle
lui Traian Vuia
R. HOMESCU

ISTORICI PE CARE I-AM CUNOSCUȚ

19 Petre S. Năsturel
B. GAIN

22 Bizantina
coroană de la Papa
G. DAMIAN

26 Povești de alcov
din alte vremuri
de tranziție
A.-S. IONESCU

30 Parada modei
pe străzile
Clujului de odinioară
A.-L. CHIȘ

AVATARURILE ROMÂNILOR DINTRE PRUT ȘI NISTRU

33 De neamul
moldovenilor...
sovietizați
L. PRISAC

37 Clopoțelul sună
din nou pe românește
Școlile din Basarabia
după Marea Unire
T.D. LAZĂR

EXCLUSIVITATE

40 Doi plus patru
nu fac totdeauna șase
Negocierile pentru
reunificarea Germaniei
M. NARINSKI

46 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6
**C. TRONCOTĂ,
D. MATEI**

50 Fortăreața
din nuiiele
S.A. LUCA

51 În România
acum 100 de ani
G. FILITTI

magazin istoric

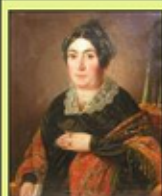
Anul XLVII – serie nouă – nr. 3 (552)

martie 2013

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Portret al unei boieroaice, dovadă că evoluția moravurilor și modei din Principate de la cele orientale la cele occidentale se încheiase (Colecția Muzeului Municipal București)

2 Prințesa Pauline Borghese (1780-1825), sora preferată a împăratului Napoleon I, a fost de o remarcabilă frumusețe, încă din adolescență fiind curtată de numeroși pretendenți. Primul ei soț, ca și al doilea, de altfel, i-au fost aleși de imperiu-i frate. Generalul Victor Emmanuel Leclerc, cu care s-a măritat în 1797, avea să moară de febră galbenă. Apoi tânăra a devenit un instrument pentru diplomația împăratului, care o va căsători, în noiembrie 1803, cu prințul Camillo Borghese, capul unei ilustre familii romane, de care va trăi separată până la moarte (pictură de un cunoscut portretist contemporan, Robert Lefèvre)

3 Regele Ungariei Andrei al III-lea, așa cum apare într-o reprezentare din Cronica lui Ioan de Thuroczy: așezat pe tron, cu sceptrul în mână dreaptă și purtând pe cap coroana Sfântului Ștefan. Transformată într-un simbol al statalității Ungariei, coroana Sfântului Ștefan nu provine de la Roma, ci de la Constantinopol

4 În special la curtea de la Dijon, Filip cel Îndrăzneț s-a înconjurat de mari artiști, care i-au înfrumusețat existența, dar i-au și întipărit-o în istorie. Printre ei și pictorul olandez Melchior Broederlam (cca 1350-cca 1409), autorul acestui tablou, reprezentând Fuga în Egipt și aflat în colecțiile Muzeului de Arte Frumoase din Dijon

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:

George Damian,

Alexandru Pițigoi,

Theo Stănescu-Stanciu,

Irina Țăranu

Secretar de redacție

Theodor Lianos

Director economic

Doina Pascu

Corectura

Georgeta Apreotesei

Secretariat

Constanța Avram

Difuzare

Constantin Petrescu

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Efimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

LUPTA MOLDOVENILOR PENTRU DREPTURI

Inaintea privirilor întregului nostru popor moldovean din Basarabia se desfășură un larg câmp, care trebuie lucrat cu toate silințele, ca să dea roadele cunvenite. Acest câmp este starea în care ne aflăm noi astăzi. Iar roadele acestui câmp vor fi acele dreptăți cetățenești și naționale, la cari năzuim noi cu toții. Soarta noastră e în mâinile noastre și, numai având privirile întotdeauna îndreptate la deșteptare, ne vom deștepta. Să nu uităm, că nația noastră are în sâne mari puteri ascunse, cari așteaptă numai dezvoltarea lor. Și o dată desfășurate, ele pentru totdeauna ne vor face pe noi fericiți în toate priverile. Să ne sculăm dar din somnul nostru, cum s-au

sculat acum mai mult de un veac frații noștri de peste Prut. Să ne pornim munca în pace și liniște pe calea binelui. Și să știm că deșteptarea noastră stă numai într-o muncă culturală. Trebuie să avem în vedere că asta-i scăparea noastră de întunec.

De pildă, începutul binevoinei pentru limba moldovenească are mare însemnătate pentru alegeri la noi în Basarabia, cari ne așteaptă de curând. La alegerile trecute starea noastră în această chestie a fost mult mai neprielnică. Limba moldovenească pe atunci nu se bucura deloc de consimțire. Moldovenii n-aveau nici gazeta lor, în care să-și spuie toate nevoile și suferințele.

Acuma, după cum vedeți, starea lucrurilor s-a cam schimbat și e mai bună pentru noi. Acest lucru, că avem limba noastră nu numai

ALEXEI MATEEVICI

vorbită prin bordeiele sătulețelor basarabene, ci deacuma și scrisă prin cărți, prin gazetă, trebuie mult să ne îmbărbăteze. Tiparul național ne va ajuta foarte mult la apărarea drepturilor noastre în timpul alegerilor.

Avându-l, noi vom putea să ajungem la izbândă mai curând, decât fără dânsul. Prin el noi suntem în stare să alegem cât mai mulți moldoveni de-ai noștri, și anume pe aceia, pe cari îi vrem noi și pe cari îi credem destoinici de a fi împuterniciții neamului nostru. Și spre asta trebuie puse toate stăruințele noastre, ceea ce o va face, pe cât va fi cu putință, gazeta noastră.

Însă dacă limba națională are așa însemnătate în fața alegerilor

viitoare, apoi cu atât mai mult trebuie să lucrăm noi la înălțarea ei, la răspândirea culturii noastre și să ne folosim de ea pe cât se poate de larg.

Indeobște, cu cât mai mult primim, cu atât mai mult trebuie să lucrăm, ca să dobândim ceva și mai mult. Așa stă acum lucrul nostru, lucru poporului moldovenesc. Și o repet: să ținem minte că noi, mulțămîta culturii naționale, *putem viețui* ca un popor înaintat. Iar cine vrea să viețuiască acela trebuie să muncească și să lupte.

(Basarabia, an 1, nr. 49, 12 noiembrie 1906, p. 1; în *Opere*, vol. I, ediție de Ion Nuță, Efim Levit, Sava Pânzaru, Chișinău, Editura Știința, 1993)

55 O familie
pe șevaletul lui Aman
P. REZEANU

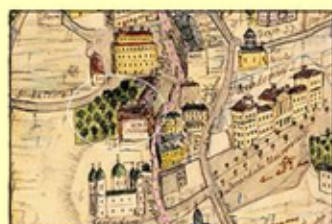
**PASTILA
DE CUVINTE**

58 De la oaste
adunate...
M. SALA

60 „Smeul“
înghițit de ape
**A. ATANASIU-
CROITORU**

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Mândrie
și prejudecată
în Bucureștii
sfârșitului de veac XIX
*Salonul
Elenei Oteteleșanu*
C.D. ZELETIN

69 Sașii,
frați cu burii
G. ITTU

74 Ne spionăm
cu spirit civic
*Serviciul de informații
al Frontului Renașterii
Naționale*
A. SPÂNU

78 Atașați militari
scoși la raport
P. OPRIȘ

80 Victimă
de ispășire
Pater Paulus Weinschrott
C. CĂLIN

**PORECLA
ÎN RENAME**

84 Ineficiențele
„născociri“
ale lui Rommel
F. DOLGHIN

86 Cu Curtea
la drum
Filip cel Îndrăzneț
**T. STĂNESCU-
STANCIU**

EVENIMENT

91 Pseudocronică
de război
*Stampele lui Goya
și fotografii de război*
C. BURCEA

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Starea emigrației
române

RUBRICI

32 Fotografii
de la cititori
*La Bolgrad,
în ziua Unirii*

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

92 Telex

63, 94, 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

Mozaic înfățișând sfârșirea unui martir creștin în arenă de fiare

Pliniu cel Tânăr cere îndrumare de la împărat

Răspunsurile oferite de-a lungul timpului, începând mai ales cu veacul al XIX-lea, când s-au dezvoltat asemenea preocupări, au oscilat.

Trei teze au întrunit un anumit grad de acceptabilitate: existența unei legi de prescriere a creștinismului, edictată de Nero (faimosul *Istitutum Neronianum*, atestat de Tertullian); interzicerea expresă a creștinismului ca *religio illicita*, decretată printr-o decizie a Senatului roman, care, din punct de vedere al competențelor constituționale, avea responsabilitatea reglementării situației cultelor; o incriminare a creștinismului în virtutea legislației generale de reprimare a ororilor, precum antropofagia, incestul etc. Totuși, niciuna dintre explicații nu este satisfăcătoare și din punct de vedere juridic și nu prezintă o consistență istorică suficientă.

Astfel, de pildă, afirmația scriitorului creștin Tertullian (cca 150-220) nu conține sensul tehnic pretins de cei ce o invocă: nu s-a putut proba niciodată existența unui act legal de prohibiție a noii religii, iar acuzațiile de incest sau antropofagie, în ciuda caracterului lor fantasmagoric, nu au fost prezente în niciun proces judiciar pertinent.

Ipooteza general admisă în prezent constă în aceea că, față de prejudecățile populare ale timpului, au izbucnit spontane pogromuri locale. În temeiul preocupărilor sale de poliție și justiție (așa-numitul drept de *coercitio*), guvernatorul roman intervenea pentru stingerrea lor, pentru înlăturarea provocatorilor – prin care trebuie să-i înțelegem pe creștini, nere-

dreptului: a existat un act legislativ prin care s-a prescrib practica noii religii și care să fi constituit baza urmăririi și pedepsirii creștinilor?

cunoscuți prin lege. La nevoie, se consulta cu împăratul, care îi oferea o îndrumare în cazul de speță, care îl ajuta la dezlegarea pricinii, dar și contribuia la crearea unei jurisprudențe, luată ca model în tot restul imperiului.

Primul caz de acest gen – și, poate, și mai semnificativ pentru noi, românii, dovedit din punct de vedere istoric – îl reprezintă scrisoarea lui Pliniu cel Tânăr (61-112) guvernator al provinciei Bitinia, către împăratul Traian, în care îi relatează situația creștinilor, cerând sfaturi cu privire la tratamentul aplicabil lor. El arată că, până în acel moment, condamnase și dispusese executarea creștinilor denunțați ca atare și care își recunșteau credința; dimpotrivă, îi pusese în libertate pe cei ce se deziceau de „acuzație”, venerau zeii și imaginea împăratului și îl blasfemiau pe Hristos. Dar îl și întreba pe împărat dacă procedase corect și dacă, în definitiv, ei erau pedepsiți pur și simplu din cauza numelui pe care îl poartă ori pentru relele pe care le-ar fi comis. Adăuga precizarea că a dispus o anchetă și nu ar fi rezultat nimic din comportamentul lor. După ce le evoca unele dintre practici, conchidea: „Nu găsesc a fi decât o superstiție nerealizabilă și fără sens”. Traian i-a răspuns că ar trebui să-i sancționeze doar pe cei care se încăpățânează să-și zică creștini.

Desigur, au urmat și alte episoade, precum cel al conflictului din 177, de la Lyon, în care Marcus Aurelius a autorizat urmărirea creștinilor, ajungându-se la pedepsirea lor în amfiteatru, pentru plăcerea publicului corpurile fiindu-le arse și cenușa aruncată în apele Rhonului (printre victime, numărându-se și sclava Blandine sau diaconul de Viena, Sanctus). Documentele timpului prezintă și unele aspecte ce țin de procedura de judecată: prezentarea

Marcus Aurelius, bust păstrat în Gliptoteca din München

EDICTUL DE LA MILANO

„CERTIFICATUL DE NAȘTERE” AL CREȘTINISMULUI

Iisus Hristos Pantokrator, mozaic din catedrala din Cefalu, Sicilia

Prof. univ. dr. MIRCEA DUȚU

„Edictul” de la Milano, al împăratului Constantin, din februarie 313, de fapt rezultatul unui acord între Constantin și Licinius, a ajuns, peste secole, să reprezinte „certificatul de naștere” al creștinismului.

La mai bine de două veacuri de la apariție și perceperea de facto ca „sectă” diferită de cea a evreilor, supus persecuțiilor oficiale, prin edictul lui Dioclețian din 303-304, iertat de prigonire, prin edictul lui Galerius din 311, creștinismul a devenit, doi ani mai târziu, dintr-o simplă superstitio, o religie oficial acceptată și, ulterior, însoțită de împărat.

Prin consecințe, „edictul” de la Milano a marcat soarta unui imperiu, apoi a întregii lumi.

Statuia lui Constantin cel Mare, realizată de sculptorul italian Giovanni Lorenzo Bernini

Odată cu sfârșitul secolului I, atunci când autoritățile imperiale romane au făcut, în mod clar și oficial, distincția dintre evrei și creștini, Biserica nu a mai beneficiat de regimul de protecție acordat Sinagogii – cultul iudaic a

fost recunoscut drept cult legal (*religio licita*) prin *Legea Iulia* a împăratului Augustus și reconfirmat prin edictul de toleranță al împăratului Claudiu –, păstrat și după războaiele iudaice din 66-70, astfel că, din punct de vedere juridic, creștinismul a rămas în afara legii.

În condițiile dezlănțuirii prigonirilor generalizate împotriva creștinilor, soldate cu masacre în masă și martirajul multor sfinți, se naște, în mod firesc, o întrebare, mai ales că Roma a excelat în istorie prin considerația acordată legii și contribuția la dezvoltarea

tă contrară ordinii publice... Drept consecință, în schimbul indulgenței pe care le-o acordăm, creștinii trebuie să se roage la zeul lor pentru sănătatea noastră, pentru bunăstarea imperiului și bunăstarea lor personală, astfel încât integritatea Statului să fie restabilită pretutindeni și ca aceștia să poată duce o viață liniștită în casele lor“.

Într-un al doilea act, de fapt regulamentul în sine, li se indica guvernatorilor ceea ce trebuia efectiv să urmărească. Dincolo de ditirambele stilului oficial, se recunoștea practic eșecul persecuțiilor, iar măsura ridicării sancțiunilor impuse anterior era văzută ca fiind în interesul unității și stabilității imperiului. Se dorea, astfel, restabilirea nu numai a păcii între popoarele supuse Romei, dar și a celei dintre zeii lor. Nu se nega existența dumnezeului creștinilor, dimpotrivă, prin negocieri, se dorea captarea și a binecuvântării sale, atitudine considerată relevantă pentru mentalitatea „păgână“, care admitea pluralitatea și refuza exclusivismul evreilor și al creștinilor.

Edictul nu și-a făcut efectul imediat și la fel în toate provinciile romane: în Egipt, Siria și Asia, aflate sub autoritatea lui Maximin Daia (cca 270-313), aplicarea sa a întârziat, iar nemulțumirile față de creștini au dat naștere unor noi martiraje, precum cel al episcopului Petru, la Alexandria, din 311, ori al preotului Lucian, din anul următor. Drumul spre recunoașterea oficială a creștinismului era însă deschis și ireversibil.

Bunăvoința autorității supreme

Procesul de recunoaștere oficială și juridică definitivă a creștinilor și comunităților lor în

cadrul imperiului avea să se desăvârșească prin edictul de la Milano, din februarie 313, în fapt, un simplu acord între Licinius și Constantin, pe baza edictului lui Galerius, ale cărui dispoziții aveau să fie publicate într-o scrisoare a lui Licinius către guvernatorii din Orient, în momentul eliminării rivalului Maximin Daia (în aprilie 313, după înfrângerea din Tracia), personaj care își va curma, de altfel, viața, la Tars, în vara aceluiași an.

„Legea, perfectă în cel mai deplin sens al cuvântului în favoarea creștinilor“ (Eusebiu din Cezareea), suprima complet toate restricțiile anterioare, le recunoștea libertatea de cult, le acorda comunităților lor personalitate juridică și dispunea restituirea lăcașurilor bisericești și a pământurilor ce le fuseseră confiscate. Cei doi împărați conchideau: „Noi am crezut, într-un scop salutar și drept, că nu trebuie să refuzăm nimănui această posibilitate, fie că și-a legat sufletul de religia creștinilor sau de

altă convingere, fiecare după cum a crezut de cuviință, astfel încât, divinitatea supremă, căreia îi aducem și pe această cale un omagiu spontan, să poată să ne ajute în toate lucrările noastre cu favoarea și bunăvoința sa obișnuită“.

Devenit împărat unic, în 324, Constantin a promovat creștinismul drept religie personală, cu implicații publice; a acordat numeroase privilegii; a introdus duminica drept zi de repaus; a construit noi lăcașe de cult; a fondat Constantinopolul – „Roma creștină“, devenind chiar un sfânt în calendarul ortodox. În anul 380, împăratul Teodosie I l-a ridicat la rangul de religie de stat.

Odată cu Edictul din Milano și prin opera sfinților împărați Constantin și mama sa Elena, Imperiul Roman va fi creștin ori nu va fi! ■

Înainte de bătălie de la Podul Milvius
(28 octombrie 312), lui Constantin cel Mare
i-ar fi apărut pe cer o cruce

Împăratul roman Galerius

părților, interoga-toriul sau, după deliberare, pro-nunțarea con-damnării.

Prigonirea declanșată de Dioclețian

Urcat pe tron în 283, Dioclețian s-a dorit, la rân-

du-i, un restaurator al statului și al *mos maiorum* (obiceiurilor strămoșești). Pentru care, printre altele, a emis edictul de prosciere, din 297, împotriva maniheismului, „religie nouă și necunoscută”, ce provenea din Persia, cu care, chiar în acel an, Roma se afla în război. Tradiționalist, împăratul nu putea decât să se ridice și împotriva creștinilor, dar firea-i pașnică și caracterul prudent l-au determinat să o facă abia după 20 de ani. Totuși, și în primele decenii de domnie, au existat unele cazuri de martiraje, dar au fost implicați mai ales militari, convertiți la creștinism și care, invocând obiecții de conștiință pentru a nu mai ucide, treceau drept dezertori, fiind pedepsiți ca atare.

„Explozia” persecuțiilor împotriva crești-nilor a exprimat acumularea unor tensiuni social-economice, dar și culturale. Intelectualii neo-platonicieni, precum elevul filosofului Plotin (205-270), Porphyrios, autorul unui tratat *Contra creștinilor* (270), ori Hierocles, guvernator al Bitiniei, autor al unei lucrări intitulate *Philaethes* (Prietenul adevărului), un pamflet anticreștin, creaseră o atmosferă deosebit de ostilă față de noua religie.

Pe acel fundal, într-un singur an, au fost adoptate patru edicte împotriva creștinilor. Mai întâi, prin cel din 24 februarie 303, s-au interzis reuniunile, s-a dispus distrugerea locurilor de cult și urmărirea bunurilor, s-a instituit incapacitatea pentru creștini de a se prezenta în justiție, ca și diverse decăderi pentru persoanele de rang înalt. În aceeași zi, lăcașul bisericii din Nicomidia, clădire somptuoasă situată nu departe de palatul imperial, a fost demolat. Printr-un al doilea edict, s-a dispus

încarcerarea clericilor. Printr-un al treilea, din noiembrie 303, se impunea ordinul de sacri-ficare a clericilor încarcerați. În sfârșit, la începutul anului 304, s-a dispus sacrificarea tuturor creștinilor.

La nivelul provinciilor, intensitatea perse-cuțiilor a fost inegală. A constat într-o cruzime fără margini în Orient – în Frigia, de exemplu, soldații romani au masacrat întreaga populație a unui târg creștin. Peste tot, în Egipt, în Arabia, în Pont ori Cappadocia, prigonirea și supliciile au fost numeroase. La fel și la Roma sau în Africa. Dimpotrivă, în Galia, de pildă, auto-ritățile romane fiind favorabile creștinilor, represiunea s-a mărginit la dărâmarea edifi-ciilor de cult.

Indulgență în schimbul rugăciunilor pentru sănătate

După abdicarea lui Dioclețian și a partenerului de guvernare, Maximian, în 305, succesorii au reacționat în mod diferit față de creștini și comunitățile lor, în funcție de împrejurările concrete și interesele ime-diate. Pe fundalul unei păci religioase cel puțin aparente, printr-un edict din primăvara anului 311, Galerius, victimă a unei oribile boli, în speranța liniștirii mâniei dumnezeului creștinilor și atragerii bunăvoinței, a dispus încetarea persecuțiilor.

Actul făcea o referire directă la motivul concret, invocând generic „interesul și binele statului”. „Având în vedere, de asemenea, lumina clemenței noastre infinite, obișnuința noastră de a acorda tuturor iertarea, am hotărât că trebuie aplicate și în cazul lor, fără întârziere, be-neficiile indul-genței noas-tre, astfel în-cât să poată fi din nou creș-tini și să-și poată folosi locurile de în-tâlnire, cu con-diția să nu co-mită nicio fap-

Tertullian, gravură din Evul Mediu

Şeful diplomației Sovietelor, Leon Trofki

Pravda, corelate cu alte informații din presa rusă a vremii, ne oferă în acest sens informații interesante.

Evident, ministrul rus Poklevski se concentrează asupra presei române favorabile Antantei. Diplomații ruși făceau dese drumuri în str. Sărințar, unde se aflau redacțiile ziarelor *Adevărul* și *Universul*. În telegrama nr. 294/12/25 mai 1916, Poklevski informează despre cheltuielile pentru subvenționarea unor publicații românești favorabile Rusiei – *Universul*, *Adevărul*, *Dimineața*, *Naționalul* („foarte favorabile”), amintind și de o publicație – *Dreptatea* –, caracterizată ca „ziar de șantaj, de orientare germanofilă”.

Poklevski sugerează să se continue sprijinirea „fără a ține cont de cheltuieli” a organelor locale de presă independente, stimularea unor ziaristi „care sunt utili rușilor”, publicarea periodică a unor broșuri de propagandă. Nu consideră oportună înființarea unor noi organe de presă, care ar fi *a priori* compromise și care, în loc să acționeze asupra opiniei publice, ar da ocazie apariției unor critici, „așa cum vedem în cazul nemților”. El dă ca exemplu ziarul *Patria*, finanțat de contraamiralul rus Veselkin, „care numai datorită slabei difuzări nu a atras atenția asupra faptului că este subvenționat de Rusia”.

Atrage atenția și asupra faptului că un asemenea pericol paște și ziarul pe care se

pregătea să îl scoată la București consulul general al Serbiei, exprimându-și speranța că dacă proiectul va fi pus în practică, se va păstra, totuși, secretul finanțării parțiale a publicației de către Rusia. Evocă starea sănătății lui C. Mille, proprietarul ziarelor *Adevărul* și *Dimineața*, și că, în caz de deces, acestea vor fi moștenite de cele două fiice, una dintre ele fiind căsătorită cu un supus german (cealaltă, Florica, căsătorită cu N.D. Cocea, era mama cunoscutei artiste Dina Cocea). Diplomatul rus avansează ideea că, pentru a preîntâmpina trecerea acestor ziare în mâna nemților, probabil va fi nevoie să se cumpere majoritatea acțiunilor acestor publicații, fiind însă dificil de evaluat suma necesară. Ca atare, cele 100.000 ruble alocate de Petrograd erau considerate pentru moment suficiente, avertizând însă că pentru viitor vor trebui eforturi suplimentare.

Incident la Jockey Club

În vizorul misiunii diplomatice ruse era și ziarul *Facla*, care primea periodic subvenții din partea rușilor. Editorul publicației, N.D. Cocea, face în 1915, împreună cu un alt ziarist, Fagure, o călătorie la Petrograd, misiunea diplomatică rusă rugând să i se acorde tot sprijinul! Filorusul Cocea, adept deschis al ideilor socialiste, se va întoarce în capitala rusă în 1917, unde îl cunoaște pe Lenin, despre care va scrie în *Chemarea*, doi ani mai târziu, un articol elogios!

În aprilie 1916, Legația rusă intervine din nou la Petrograd, în favoarea ziaristului Rubin, editorul *Journal des Balkans* și comentator politic la ziarul *Naționalul*, având în vedere „activitatea publicistică a acestuia, foarte utilă pentru noi, în cele două publicații amintite”.

În iunie 1916 misiunea diplomatică rusă susține rugămintea lui Take Ionescu, redactorul șef al publicației *Roumanie*, care, „confidențial”, solicită 12.000 de lei pentru 200 abonamente pe timp de un an, insistând să primească banii direct, nu prin bancă! Poklevski susține cererea, deși se întreabă retoric de ce ziaristul român dorește să primească bani peșin!

Rușii sesizează că un mijloc eficient de influență asupra politicianilor români îl

DIN CULISELE DIPLOMATIEI SECRETE RUSE ÎN ROMÂNIA

La câteva zile după lovitura de stat bolșevică din 7 noiembrie 1917, Leon Troțki, noul șef al diplomației sovietelor, decide ca toate tratatele secrete încheiate de Imperiul Rus cu puterile străine să fie date publicității, „abolirea diplomației secrete fiind o condiție primordială pentru o politică externă cinstită, populară și cu adevărat democratică”. Din fericire, România nu avea încheiate asemenea tratate cu

*Strada Sărindar,
cu sediile principalelor cotidiane,
la capătul căreia se vede Palatul Universul,
edificiul cel nou, înălțat după 1926*

Rusia țaristă. Însă, în ianuarie 1918, după arestarea la Petrograd a ambasadorului român Diamandi (Magazin istoric, nr. 8, 9/2012; 2/2013), același Troțki dă ordin să fie publicat în oficiosul bolșevic Pravda un voluminos set de telegrame (perioada 1914-1916), din arhiva Ministerului rus de Externe, referitoare la România, „pentru a demasca politica duplicitară a regimului burghezo-moșieresc de la București”.

ION BISTREANU

Majoritatea documentelor publicate se referă la demersurile diplomatice ale Petrogradului vizând intrarea României în război, la mesajele – când palid prietenești, când ostentativ amenințătoare – transmise oficialităților de la București prin ministrul plenipotențiar rus Stanislas Poklevski-Koziell sau prin alte misiuni diplomatice: politica de neutralitate a guvernului Brătianu, ezitățile privind intrarea în război, în primul rând din cauza stării precare a armatei române, contactele diplomatice ale României cu statele Antantei, vizând reîntregirea, inclusiv retrocedarea Basarabiei sau, cel puțin, a celor trei județe din sudul Basarabiei, luate în 1878, întrucât „măhnirea provocată de aliata României prin ruperea județelor amintite este încă vie” și pentru că „un asemenea gest ar putea fi folosit drept argument în fața regelui pentru a decide intrarea României în război”. Sunt subiecte curențe ale telegramelor tran-

smise de reprezentanții diplomatici ruși la București, Roma sau Belgrad. Încă din august 1914, Poklevski informează că unele organe românești de presă, precum și unii oameni politici exprimă speranța că, în schimbul neutralității, România va primi înapoi Basarabia și că ministrul italian a sugerat „necesitatea unei mai solide asigurări a atitudinii prietenoase a României față de Rusia”.

100.000 de ruble, suficient deocamdată

Dincolo de aceste contacte diplomatice, cunoscute, mai mult sau mai puțin, din numeroasele studii ale istoricilor, merită atenție activitatea reprezentanților ruși în România pentru influențarea opiniei publice și pentru stimularea filo-antatiștilor din guvern, opoziție și presă. Documentele publicate de

Ministrul plenipotențiar rus
Stanislas Poklevski-Koziell

într-un mesaj transmis Marelui Stat Major rus informând că diplomatul rus „dă permise comerciale la toți neaveniții, chiar și la prostituate rusoaițe”.

Dar Kürtz pierde din vedere că, la rândul lui, era supravegheat. Suspectat că ar fi intrat în contact cu agenți germani, este retras de la București, după numai trei luni, arestat, dar eliberat din lipsă de probe. În 1919 va fi arestat de bolșevici, printr-o întâmplare banală – una dintre fiicele sale, Georgette, în vârstă de numai 16 ani, fiind prinsă în timp ce încerca să vândă un pistol –, acuzat de colaborare cu servicii secrete străine și condamnat la zece ani de închisoare. Se retrage ulterior la Moscova, dar în 1931 va fi din nou arestat și, sub acuzația de activitate contrarevoluționară, va fi executat în aprilie 1931. Ca o palidă consolare pentru urmași – este reabilitat în ianuarie 1989.

Veselkin despre români

Tot în calitate de „ziarist”, în mai 1916 sosește la București baronul Schelking, o figură relativ obscură din anturajul noului premier rus Boris V. Stürmer. Dar primirea sa în cercurile politice române – după cum va scrie vreo trei ani mai târziu ziaristul rus Vilenski – „fu totuși

extraordinar de călduroasă și binevoitoare”, „șefii opoziției legară cu el o prietenie foarte intimă, îl puneau la curent cu toate combinațiunile politicii interne și externe românești, îi relatau în mod fidel mersul tratativelor lor cu guvernul Brătianu”. Adevăratele sale sentimente față de România sunt relevate într-o discuție a sa cu intimi prieteni ruși: „Sazonov [ministrul rus de Externe –n.n.], care este incapabil de o politică energică față de România, trebuie să plece și să cedeze locul altuia, care va face România să înțeleagă că o țară de 180 milioane de locuitori [Rusia] poate zdrobi în două săptămâni o țară care are doar opt milioane”. Într-adevăr, la o săptămână după această discuție, Sazonov, după șase ani de mandat, a fost eliberat din funcție.

La câteva luni după începerea războiului, în ianuarie 1915, contraamiralul Mihail M. Veselkin, aghiotant al marelui duce Aleksei Aleksandrovici, a fost numit guvernator general al sudului Basarabiei, ca șef al expediției cu „destinație specială” cu sediul la Reni și având drept scop aprovizionarea pe Dunăre a sârbilor. Relația sa specială cu aghiotantul imperial amiral K.D. Nilov i-a creat un statut privilegiat – independent de comandamentul marinei imperiale și cu un corp lărgit de consilieri, inclusiv trei diplomați –, el arogându-și și sarcina de a grăbi convingerea guvernului Brătianu de a intra în război și de a permite trecerea trupelor rusești prin Dobrogea, spre Bulgaria.

Veselkin, rod al unei efemere relații a țarului Alexandru al III-lea cu o balerină, bun tovarăș de pahar cu amiralul Nilov, era „un bărbat de statură înaltă, cu cap de uriaș pe un gât de taur, cu umerii de Hercule, cu picioare de elefant, cu ochi vii și inteligenți” – după cum îl descria un ziarist conațional. El era într-adevăr în grațiile țarului, care ar fi mărturisit odată: „am mulți servitori, dar nu am decât un singur prieten: Mișa Veselkin”. Dar, printre cei care îl detestau, era și țarina, care îl numea „barbar rus”.

După o viață tumultuoasă la Petrograd, Veselkin ajunge la Reni, un târgușor plicticos de la periferia imperiului. Primul lucru de care se ocupă este să cumpere coniac și votcă din

constituie elementul economic. Și nu puține sunt mesajele transmise de Poklevski prin care solicită anume înlesniri comerciale pentru unii politicieni români, precum aprobarea importului din Rusia „a unor produse de care aceasta nu are nevoie stringentă”, „ceea ce ar produce o impresie deosebită într-un larg cerc de persoane”. Astfel, cere aprobarea exportului a câtorva sute de anvelope „pentru cei mai importanți oameni politici români”. Tot la intervenția expresă a misiunii diplomatice ruse, N. Filipescu, liderul presei conservatoare, primește aprobare pentru importul a 30 de vagoane de floarea soarelui și, o dată, pentru importul a șase anvelope!

Merită amintit că, în afară de Brătianu și Take Ionescu, care apar cel mai des în informările transmise de Poklevski, una dintre relațiile speciale ale diplomatului rus era Nicolae Filipescu. Astfel, la 7/20 aprilie 1916, ministrul rus informează despre un incident la Jockey Club din București, unde, după ce Filipescu relatează despre tratamentul suferit de fiul și nora sa la Lundau, unde nemții i-au percheziționat până la piele, apoi i-au trimis înapoi în Elveția, ministrul german s-a apropiat de acesta să îi dea mâna, dar Filipescu a replicat că mai curând îi întinde un picior în partea de jos a spatelui! Incidentul este calificat ca neplăcut, menționându-se că regele este președinte de onoare al clubului, iar Marghiolan și Filipescu – vicepreședinți!

Soarta lui Kürtz

Petrogradul este însă nemulțumit atât de ezitarea românilor de a intra în război, cât și de activitatea ministrului său, astfel că se decide să acționeze pe alte canale, finanțate exclusiv de Marele Stat Major al armatei imperiale, aflat în concurență deschisă cu Ministerul rus de Externe.

La București sosesc mai mulți agenți secreți ruși, printre care și Ilia Kürtz, agent secret al armatei, pentru a influența, prin diverse mijloace, opinia publică românească, dar și pentru a supraveghea activitatea diplomatică a lui Poklevski.

Kürtz se prezenta drept fiu nelegitim al prințului lituanian Romuald Gyedroic. Funcția sa oficială era de profesor de franceză la școala

imperială de Comerț din Petrograd. Lipsa des de la cursuri, vorbea prost franceza, dar directorul școlii primise ordin să nu îl concedieze. La București vine în calitate de colaborator al revistei regaliste franceze *Echo de Paris*. Se lăuda cu numeroasele sale cunoștințe din capitala Franței, unde deseori era văzut în automobilul președintelui republicii Armand Fallières (1906-1913), își afișa deschis amicitia cu ministrul de Externe Théophile Delcassé (1898-1905, 1913-1914), unul dintre artizanii Antantei Cordiale, se întâlnea frecvent cu ambasadorul Franței în Rusia Maurice Paléologue (1914-1917), se lăuda cu 14 ordine și medalii rusești și străine. Ca agent al serviciilor de informații ale armatei imperiale, îndeplinise deja numeroase misiuni de spionaj în Franța, Elveția, Grecia.

La București vine în calitate de corespondent al *Presse Associée*, cu o mulțime de recomandări la diplomați și oficiali români, prezentându-se emisar al marelui duce Nikolai Nikolaevici și al prințului Orlov. Rămâne trei luni la București, intră în contact cu Siguranța română, se întâlnește cu lideri ai partidului conservator și cu prieteni intimi ai lui Brătianu. Primit cu rezervă de Poklevski, care știa ce misiune are, Kürtz nu îl iartă, în rapoartele sale acuzându-l de incompetență și favoritism,

Primul sediu al ziarului *Universul*, din primul deceniu al secolului al XX-lea, lângă care avea să se ridice Palatul *Universul*

prietenilor lui Veselkin să constate cu amărăciune – așa cum scrie amiralul Nilov – că „Buchanan a declarat că află din sursă sigură știri privitoare la agitația amiralului Veselkin și la planurile acestuia care tind să bruscheze evenimentele printr-un ultimatum către România. Toți miniștrii Antantei la București se plâng de contraamiralul Veselkin, care de la Reni găsește mijloacele de a stingheri acțiunea lor diplomatică...”.

Pentru vreo două luni, contraamiralul este chemat la cartierul general, „petrecându-și timpul bând și mâncând”. Se reîntoarce la Reni, dar i se interzice, amical, dar categoric, să mai facă vizite la București. Continuă însă să se vadă la Galați cu Take Ionescu și cu ofițeri superiori români, să organizeze dese banchete fastuoase, face pagina întâi a presei de scandal, după ce o jignește în public pe soția unui general și pălmuește, tot în public, un negustor rus, apare în presa umoristică locală, finanțează în continuare fițuica *Patria*, până când, în iulie 1916, Poklevski raportează că ar fi aflat că regele Ferdinand a fost foarte supărat pentru că *Patria* l-ar fi atacat pe prințul Carol al II-lea. Chestiunea nu a rămas fără urmări. După ce câțiva ofițeri din regimentul comandat de Carol i-au tras unui anume Cazimir, redactor la *Patria*, o bătaie soră cu moartea (telegrama 435 din 2/15 iulie 1916), la 8/21 iulie directorul cancelariei diplomatice imperiale îi cere lui Veselkin să înceteze orice fel de relații cu ziarul *Patria*.

După abdicarea țarului, Veselkin se întoarce la Petrograd, participă activ la mișcările

Aghiotantul imperial amiral K.D. Nilov, împreună cu țarul Nicolae al II-lea

ofițerimii ruse împotriva bolșevicilor, într-un final fiind arestat pentru „activitate contra-revoluționară” și executat, în aprilie 1919, împreună cu bunul său prieten, amiralul Nilov. Cel care a confirmat sentința, președintele CEKA din Petrograd, H.K. Antipov, va fi executat, după 20 de ani, tot pentru activitate contrarevoluționară.

Și Poklevski va fi înlocuit, în noiembrie 1916, de generalul A.A. Mosolov (despre care regina Maria scria că „este un curtean deștept, pare cam șiret... cred că vom avea neplăceri din partea rușilor”). A rămas, după război, la București, unde reprezenta interesele particulare ale rușilor refugiați din Rusia bolșevică. În august 1934, după restabilirea relațiilor diplomatice româno-sovietice, Poklevski recuperează de la fosta Legație rusă (un palat situat în spatele hotelului Bulevard, demolat ulterior)

stema cu pajura bicefală, precum și portretele familiei ultimului țar rus (*Magazin istoric*, nr. 5/2000), pe care le dăruiește reginei Maria (verișoară primară a țarului Nicolae al II-lea, mama sa, marea ducesă Maria Aleksandrovna, unica fiică a țarului Alexandru al II-lea al Rusiei, fiind căsătorită cu unul dintre fiii reginei Victoria). A rămas în continuare în România, fiind decorat, în 1936, de către Carol al II-lea, la împlinirea a două decenii de la intrarea României în Primul Război Mondial. ■

Legația rusă, din Calea Victoriei, nr. 23

orașele bulgărești de pe Dunăre. Din România își procură șampanie și lichioruri, pe care le trece frontiera în valiza diplomatică.

Iubitor de viață și chefuri, organizează petreceri fastuoase, la care participă prefectul județului Covurlui Alexandru Gussi, un moșier din Leordeni, considerat prorus, cunoscuții oameni politici Take Ionescu, Nicolae Filipescu, oficialități locale, ofițeri români, naționaliști transilvăneni etc.

Disponând de sume uriașe din fondurile secrete ale Curții Imperiale, își organizează o vastă rețea de informatori, înființează și finanțează ziarul *Patria*, trimite cadouri ofițerilor și funcționarilor publici de rang înalt, disponând de o impresionantă rezervă de tabachere, brățări, icoane și chiar fotografii cu autograf ale unor mari duci și ducese din Rusia imperială. Când vine în București, se oprește la cel mai șic hotel, „Capșa”, transferând în Capitală diplomația banchetelor practicate la Reni.

Luându-și în serios rolul de dublură politică a ministrului, intră în conflict deschis cu Poklevski, având de partea sa și pe atașatul militar, colonelul Semionov, ambii nutriend dispreț față de conducătorii României. „Brătianu este un laș și un mincinos... trebuie să prezentăm României un ultimatum și să nu credem în minciunile copilărești pe care le debitează Brătianu și, împreună cu acesta, Poklevski”, scria Semionov. La rândul său, Veselkin informa Petrogradul: „Regele este pur și simplu imbecil. Este fără îndoială și poltron, căci trăiește într-o teamă perpetuă și ridicolă pentru coroana-i regală... Take Ionescu este poate capabil de o acțiune personală eroică, dar cu condiția ca toată lumea să-l admire și să-i exprime admirația... Nicolae Filipescu este prea puțin inteligent. E ridicol și insuportabil cu pretențiile sale de om de stat. Românii din Transilvania alcătuiesc o clasă specială de paraziți patriotici, ei cer neconținut bani...”

După abdicarea țarului

Rapoartele lui Veselkin despre Poklevski sunt dezastruoase: „un polonez renegeat, cum este cazul lui Poklevski, îmi face oroare: căci din moment ce el și-a trădat propria-i țară, ce garanții morale avem că nu va trăda noua sa patrie?”

Poklevski este avertizat de prietenii de la Petrograd despre atmosfera creată de Veselkin și informează, la rândul său, că cel din urmă a vizitat doi generali români și câțiva miniștri, cărora le-a spus că „Poklevski, polonez și catolic, nu se bucură de nicio autoritate la Petrograd și că doar el este prieten intim al țarului”.

Veselkin pare a câștiga partida. Prințul Lev Pavlovici Urusov (care fusese ambasador în România între 1880 și 1886) îl informează pe Poklevski că „influența lui Veselkin continuă a fi foarte mare și rapoartele sale produc o impresie dezastruoasă și foarte defavorabilă despre dvs.”. Efectele denunțurilor nu întârzie: în ianuarie 1915, țarul Nicolae al II-lea cere imperativ lui Sazonov, ministrul de Externe, să îl recheme imediat pe Poklevski, dar, la intervenția ambasadorului britanic, George Buchanan, în baza dispozițiilor șefului Foreign Office, Sir Edward Grey (1905-1916), că prezența lui Poklevski la București „este deosebit de dorită în interesul cauzei aliaților”, ministrul rus va mai rămâne aproape doi ani în postul diplomatic din România. Este rândul

1916. Întrunire la Arenale Romane pentru intrarea în război alături de Antantă; sus (vorbind) Take Ionescu; jos (cu barbă) N. Filipescu

tinerime generoasă și din cauza aceasta s-a ancrat [impregnat – n.n.] în ei convingerea că în țara aceasta democrația nu se va putea întrupa decât foarte greu, unii merg până la afirmarea că nu se va întrupa niciodată.”

Într-o scrisoare adresată lui G. Dobrin, Traian Vuia relatează care este opinia publică din străinătate despre România, arătând că francezii sunt nedumeriți în legătură cu faptul că românii nu reacționează la proasta guvernare a țării printr-o opinie publică pentru a opri abuzurile. El opinează că ceea ce ne trebuie este o educație civică a poporului. „Iar aceia care duc lupta au nevoie de o organizațiune puternică, cari să reacționeze la toate ocaziunile.” În aceeași scrisoare, Vuia consideră că

revigorarea propagandei antiromânești din străinătate este înlesnită de lipsa de dragoste de țară a guvernanților. „Se poate constata apoi la noi o mare scădere, despre care numai acela care a viețuit mai îndelungat în țările occidentale o observă, este lipsa de patriotism adevărat. Este încă un fenomen îngrijorător. În urma mării propagande făcute cu un aparat puternic, dușmanii

Imaginea externă a situației politice din România este rea; străinii cred că la noi democrația se va instaura greu sau poate niciodată

noștri caută să arate lumii că prin crearea unei Românii Mari au balcanizat Europa Centrală. Arată că românii sunt incapabili de a exploata avuțiile uneia dintre cele mai bogate țări ale Europei și ei tind a indica lumii că starea actuală nu poate rămâne definitivă, că Europa, vrând-

„Străinii ne cunosc moravurile“

nevând, va fi silită să facă gestul lui Cristos din parabola cu talantul pe care l-a luat de la acela care îl îngropase și l-a dat aceluia care l-a fructificat. Nu cred că își vor atinge scopul; este însă cert că noi contribuim la întărirea acestei credințe în opinia publică mondială.”

De ce nu reacționează românii pentru a opri abuzurile?

Traian Vuia dă ca exemplu de lipsă de preocupare din partea română pentru contracararea acestei propagande ostile faptul că Legația română de la Paris, din motive financiare, a desființat Biroul de Presă, în schimb pompează bani într-o serie de misiuni costisitoare compuse din oameni incompetenți. Concluzia plină de amărăciune a inventatorului român este că o reputație pierdută nu este ușor de recâștigat. De ase-

menea, într-o altă corespondență de la finele anului 1923, Vuia arată că, dincolo de lipsa de patriotism din partea conducătorilor țării, de inexistența solidarității și a curajului, cel mai păgubitor este că „interesul public nu triumfează de interesul particular. Am însă convingerea că situațiunea s-ar îmbunătăți dacă

administrația țării s-ar pune în mâini mai cinstite.”

În 1925 îi scrie lui G. Dobrin despre destinele țării aflate sub spectrul virusului politicianismului și al fanariotismului, aducând critici neiertătoare fruntașilor ardeleni care și-au abandonat deviza luptei împlinite pentru Unire și au dat lumii spectacolul urât că patriotismul lor nu se ridică deasupra politici-

PROFETIILE LUI TRAIAN VUIA

RADU HOMESCU

Un episod mai puțin cunoscut din viața lui Traian Vuia este aderarea lui la mișcarea socialistă. Un gest care i-a provocat și probleme. Amicii săi din Lugoj l-au propus candidat, în circumscripția Răcășdia, pentru alegerile parlamentare din 1919. Unii dintre reprezentanții Partidului Național Român l-au contestat pentru că fusese socialist. Vuia își retrage candidatura și-i scrie avocatului George Dobrin, politician bănățean de seamă, explicându-i că el a aderat la Comitetul de înțelegere socialistă între aliați, prezidat de francezul Albert Thomas, deoarece în acest Comitet au fost reprezentate toate popoarele iredente din vechea monarhie austro-ungară.

Cehii aveau ca reprezentant în comitet pe dr. Beneș. „Acest Comitet nu numai că nu era contra minorităților, ci avea ca misiune a arăta socialiștilor și opiniei publice din Apus că eliberarea naționalităților oprite de Austro-Ungaria este un postulat al democrației... Am devenit socialist din patriotism, sinceritatea mea nu a tras-o nimeni la îndoială și azi, în toate cercurile unde mă învârtesc, se știe ce opinie am.”

Cu justificată tristețe și cu demnitate, Traian Vuia precizează: „Dacă mi-aș fi încrucișat brațele aici [în Franța – n.n.] în decursul războiului și nu aș fi făcut nimica, cei din Centru [eșicherului politic – n.n.] m-ar afla demn de a fi reprezentant al poporului, dar fiindcă din patriotism am intrat în partidul socialist și acum tot din considerațiuni patriotice doresc să rămân fidel principiilor odată adoptate, mă văd descalificat. Cei din Centru doresc poate ca partidul socialist să cadă cu totul sub direcțiunea străinilor, dușmanilor a tot ce este românesc?... În timp ce cehoslovacii fac din un socialist un ministru [Beneș era ministru de Externe – n.n.], la noi patriotismul aceluia care a făcut parte din același Comitet [ca și cehoslovacul – n.n.] este discutat.”

Un rechizitoriu la adresa politicianilor români pătrunși de virusul bizantin, adică de politicianism, îl transmite T. Vuia în țară din Garches, la 20 iunie 1923, alăturând opiniilor sale și pe cele ale străinilor: „Situația noastră politică văzută din străinătate este de tot rea. Eu însă sunt optimist în ceea ce privește viitorul mai îndepărtat al țării noastre... Am ajuns acolo că în străinătate factorii politici se

dezinteresează cu totul de luptele noastre politice, România este o țară balcanică, gu-

vernată de incapabili, bărbați fără principii, tembeli, lipsiți de patriotismul cel mai elementar, fără scrupuli... Am văzut de mult

că străinii ne cunosc mai bine. Cugetătorii, cari au avut ocaziunea de a studia poporul nostru și moravurile lui, pretind că răul are ca rădăcină faptul că România n-a avut aproape niciodată o

Traian Vuia și destinatarul scrisorilor sale, avocatul George Dobrin

zionarea acestui partid cu Partidul Țărănesc, Vuia mărturisește, anticipând: „am temeri – cuget că sunt întemeiate – că ajungerea la putere a prietenilor noștri cu balasturile lor actuale ne va aduce deziluzii“.

Anii crizei economice schimbau busola judecății politicianilor, toate aceste fapte generând ruina unor importante categorii sociale, decăderea morală, secundată de imense fraude financiare, care au condus la instabilitate politico-economică globală. Pericolul cel mai mare, prefigurat de Traian Vuia, a fost penetrarea și extinderea bolșevismului. „Țări cari până acum aveau reputația de a fi guvernate de bărbați înțelepți dau semnele nebuniei!“

– afirma Vuia într-o scrisoare din decembrie 1931. „În timpurile din urmă am asistat la numeroase manifestații de dezechilibru mental. Am auzit cum președintele celui mai mare imperiu îndeamnă un popor întreg la risipă, deși până acum am știut că un popor, ca și un singuratic, nu mai prin cruțare [economisire – n.n.] poate să-și asigure bunăstarea... O altă țară, care era considerată de un model al spiritului de organizare, prin ridicarea falitelor succesive în sistem de guvernare, a

**Lumea îl compătimește
mai mult pe criminal
decât pe victimă**

ruinat clasa mijlocie și astfel a dăruit fundamentul prosperității. Am văzut apoi căderea moralității publice prin nerespectarea contractelor, deși respectul acesta era considerat de bază a civilizației. Deși oficial regimul în care trăim nu este bolșevismul, de fapt principiile bolșevis-

„Mergem pretutindeni spre dictatură“

mului moscovit penetrează tot mai mult în viața publică. Asistăm încă și la cel mai bizar fenomen, unde lumea compătimește mai mult pe criminal decât pe victimă“.

În noiembrie 1933, Vuia consideră că tot mai multe state bogate se îndreaptă spre dictatură, apreciind că salvarea poate veni doar de la tineretul care își va asuma implicarea în guvernare. „Parlamentarismul a degenerat pretutindeni, este cert în agonie, se arată pretutindeni neputincios de a da soluții problemelor noi.

Mergem pretutindeni spre dictatură. Chiar aici, unde lumea credea și bărbați de stat eminenți jură încă, că grație supleței instituțiilor republicane se va putea evita această convulsione. Să ajungem acum încetul cu încetul la convingerea că ne îndreptăm cu pași siguri spre dictatura unui om... În Franța, cu toate că o parte a tineretului este superficial – afirmă Vuia –, se formează și o elită, conștientă

de misiunea ce îi impun timpurile noi.“ În privința crizei economice generale, savantul român precizează: „Criza este opera unei mase inconștiente, compusă de indivizi mai ales proști, cari, contrar legilor elementare economice, au crezut că o cantitate infinită de produse pot fi absorbite de un

număr finit de indivizi, deci opera unei bande de nebuni orbiți și încurajați prin succese ușoare“.

La izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale, când Franța se afla în mobilizare generală, când norii gri ai flagelului pluteau deasupra omenirii, Traian Vuia îi scria, la 7 septembrie 1939, prietenului său Caius Brediceanu, exprimându-și ruga: „Deie Atotputernicul ca România să-și poată menține frontierele intacte de orice invaziune“. ■

anismului și chiar în fața morții Ardealului și Banatului ei nu au fost capabili de a se ridica deasupra patimilor lor. La ce servește toată știința lor dacă ea nu poate produce nici atâta cultură intelectuală și sufletească, ca ei să poată renunța la slăbiciuni, cari îi pun mai jos decât animalele? Apreciind elogios activitatea publicistului Valeriu Braniște, face trimitere la solidaritatea dinaintea de Unire, arătând: „Am rezistat ungurilor pentru că am luptat cu toții sub un drapel unic pe care era scris Idealul Național. Grație acestei uniri am triumfat. Iar acum dăm spectacolul unui popor dezbinat în zece partide. Să-și facă toți bărbații politici examenul conștiinței, să revină la tradițiunea veche, să se inspire de principiul vecinic în putere al bărbaților de stat adevărați: «veritatem colere, patriam diligere» (cultivă adevărul și iubește-ți patria). Dacă nu sunt în stare a face acest examen sincer și cu po-căința omului care dorește să se îndrepte, vom asista la falimentul moral al intelectualității”.

Aceluiași destinatar îi scrie Traian Vuia, la 16 ianuarie 1926, că lucrurile nu se aranjează în țară și că păstorii ei răi și

**Un fenomen îngrijorător:
lipsa patriotismului adevărat**

rapaci o duc înainte pe calea rătăcirii, cu obstinație, „care mă face să cred că ne aflăm în prezența unei nebunii colective”, iar răul făcut de guvernanți e așa de mare, fiind date o serie de legi despotice care au dezorganizat tot ce a fost bine întemeiat, încât semnatarul scrisorii își ex-

„Persoana integă și înțelepciunea lui Maniu”
nu s-au dovedit de ajuns

primă neîncrederea că o echipă de patrioți ar putea îmbunătăți starea de lucruri.

Orientarea vieții politice din România spre dreapta îl determină pe Vuia să facă referiri la democrație, semnalând și pericolul instaurării unei dictaturi. „Prin educațiunea poporului, prin formarea morală a cetățeanului, pe toate scările sociale, democrația trebuie să

constitue elite și să urmeze sfaturile acestor elite cari o vor împiedica de a se înfunda în «mediocrație». Și deoarece democrația la noi nu există decât în stare embrionară, trebuie să o organizăm. Aceasta este opera care așteaptă la muncă generațiile noastre intelectuale. Dacă această cale nu va fi urmată, atunci – afirmă T. Vuia – se va ajunge în prezența unei crize grave, care poate provoca dictatura unui om sau a unei fracțiuni, cari vor lăsa după ele pagube enorme. Prin lozinci de «democrație spre dreapta», democrație ciocoiască sau fanariotă, putem pierde încrederea poporului. Să ținem cont de faptul că poporul nostru așteaptă asanarea tuturor relelor de la Partidul Național încarnat în mintea lui în

persoana integă și înțelepciunea lui Maniu. Să nu ne jucăm în cărți această încredere, pentru că pierderea jocului înseamnă căderea conducerii din mâinile intelectualilor.”

Tot el semnaleză și alte pericole care amenință România: bolșevismul și revizionismul. Cu timpul, Traian Vuia constată că nici reprezentanții Partidului Național nu s-au ridicat la înălțimea aspirațiilor cetățenilor țării. Înainte de fu-

**Principiile bolșevismului moscovit
penetrează tot mai mult
în viața publică**

despre expresia *athlētēs Christou*, găsită de el în pătimirile Sfântului Sabas Gotul (*Scrisoarea* din 9 martie 2004), în care remarcase că papii dăduseră acest titlu prințului Ștefan cel Mare al Moldovei. Într-o altă scrisoare îmi aducea la cunoștință anumite ipoteze personale legate de numele Tuoldus din tapiseria de la Bayeux (*Scrisoarea* din 16 iulie 2008) sau, acum aproape patru ani, îmi scria despre unul dintre studiile lui din 1983: era vorba despre o aluzie la Sfântul Grigore de Nazianz, pe care o aflate în primul text isihast român (*Scrisoarea* din 10 ianuarie 2009), ce datează din secolul al XVI-lea (scris în limbă slavă) și e păstrat într-o traducere românească din 1808.

Petru reușea să depășească multe dificultăți datorită umorului său recunoscut, pe care-l folosea atunci când evoca multiple înjosiri sau jigniri ce-i fuseseră adresate în țara sa în timpul perioadei comuniste sau în Franța, când vreo meschinărie îi rănea sensibilitatea. Suntem, spunea el, într-o „perioadă de răutate și ură imbecilă” (*Scrisoarea* din 29 ianuarie 1995).

Fidelitatea lui Petru în prietenie era cu adevărat solidă: manifesta o deosebită preocupare față de prietenii lui, chiar dacă uneori nu arăta acest lucru deschis. Printre aceștia se număra și Mitropolitul Banatului, Nicolae

Un nume din tapiseria de la Bayeux, care îl preocupa pe savant nu cu mult timp înainte de dispariție

Corneanu, cu care am intrat și eu în relații epistolare, ce continuă. Pentru a-i arăta recunoștința, într-o oarecare măsură, am avut plăcerea să-l introduc, din 1987, în Asociația Internațională de Studii Patristice, pe când eu eram trezorier. În anul 2000, l-am invitat la Adunarea generală a prietenilor Cappadociei, ce avea loc la Issy-les-Moulineaux (deci foarte aproape de locuința sa). Pentru el a fost o ocazie prielnică

Primul conciliu de la Constantinopol, din 381, reprezentare în Omiliile Sfântului Grigore de Nazianz

pentru a se întâlni cu mai mulți bizantinologi renumiți, precum Nicole Thierry.

Cum să nu subliniez spiritul de grație al lui Petru! Puțini intelectuali de calibrul lui ar putea da atâtea dovezi: ca semn de recunoștință pentru Franța care l-a primit după anii întunecați din România și care i-a încredințat la Sorbona cursuri de diplomatie bizantină, a ținut, odată ce a atins limita de vârstă, să prelungească cu șapte ani șederea la catedră și acest lucru în mod gratuit. Îi plăcea să vorbească despre tinerii săi prieteni cercetători, printre care, în primul rând, se aflau bizantinistul Dan Mureșan și Emanuela Timotin. Aceasta din urmă, specialistă în folclorul românesc, l-a avut ca director de teză (*Les charmes roumains manuscrits. Evolution et transmission d'un savoir traditionnel aux XVIIe - XIXe siècles* – Descântecele românești în manuscrise. Evoluția și transmiterea unei practici tradiționale în secolele XVII-XIX –, susținută la 10 ianuarie 2008 la Grenoble), pe profesorul Philippe Walter, unul dintre colegii mei de la Universitatea din Grenoble 3.

În 2008 soția mea și cu mine am avut bucuria să-l primim în locuința noastră pe Petre Ș. Năsturel timp de o săptămână, în luna august, în casa de la țară din Lhuis, satuc din departamentul Ain (în sud-estul Franței). Acest sejur a

*Bizantinologul omagiat,
Petre Năsturel...*

Istoriei pe care i-am cunoscut

„Un om trăiește cât își mai amintesc ceilalți despre el”: un citat din istoricul Jacques le Goff, rostit de un participant la coloctivul în memoriam Petre Ș. Năsturel (1 aprilie 1923-18 ianuarie 2012), desfășurat în București, la 14 de-

*...și autorul relatării,
profesorul francez Benoît Gain*

cembrie 2012, în organizarea Centrului Sfinții Petru și Andrei, părinții augustinieni asumpționiști.

De istoricul omagiat și-au amintit în acea zi foști colegi, ca profesorii Benoît Gain, Neagu Djuvara sau Nicolae Șerban Tanașoca, și mulți cercetători care au folosit, în lucrările lor, studiile de bizantinologie ale profesorului Năsturel, ca Violeta Barbu, Florin Șerbănescu, Ovidiu Cristea sau Sergiu Iosipescu. Despre contribuția celui comemorat la cercetările de bizantinologie a vorbit, de asemenea, pe baza unei aplicate documentări, „sufletul” coloctivului, preotul Lucian Dincă, moderatorul reuniunii și gazda ei.

PETRE Ș. NĂSTUREL ÎN SCRISORI

Prof. emerit dr. BENOÎT GAIN
(Universitatea din Grenoble, Franța)

Providența mi-a dat să-l întâlnesc pe Petre Ș. Năsturel la Paris, în 1983: eram în vizită în familia unui preot iezuit, în vederea finalizării unei cărți ce urma să fie publicată la Roma în aceeași colecție – *Orientalia Christiana Analecta* – unde va fi publicată, în 1986, și teza susținută de Petre la Paris, în 1979, Muntele Athos și românii. Petru tocmai terminase întrevederea, când am făcut cunoștință, iar de atunci am rămas în relație epistolară frecventă (în ultima perioadă, îmi scria în fiecare lună) și, mai întâi de la Metz, apoi de la Grenoble, mergeam regulat la Malakoff [în sudul Parisului], unde eram un martor plin de admirație al devotamentului lui Petru și al Tamarei (soția lui, trecută la cele veșnice în 2008), a căror discreție doar ce lăsa să transpară existența lor materială, dacă nu precară, cel puțin dificilă.

Ce caracteristici ale unei personalități atât de atrăgătoare aș putea evoca astăzi? Lista ar putea fi destul

de lungă... Aș putea sublinia mai întâi expresia orală și scrierea îngrijită, cărora li se adaugă o curiozitate in-

telectuală nestăpânită, referitoare la istorie, regiuni și medii culturale. Gândiți-vă, la mai bine de 80 de ani, îmi scria

Coroana Sfântului Ștefan sau Sfânta Coroană a Ungariei a parcurs un drum de aproape 1.000 de ani, ajungând de la Constantinopol în holul Parlamentului de la Budapesta. Multă vreme s-a considerat că primul rege al Ungariei, Ștefan, a primit coroana păstrată până azi de la Papa Silvestru al II-lea, în anul 1000. În realitate, coroana Sfântului Ștefan a ajuns în

SFÂNTA COROANĂ A UNGARIEI, DE LA CADOU ÎMPĂRĂTESC LA FUNDAMENT CONSTITUȚIONAL

GEORGE DAMIAN

Obiect care a stârnit nenumărate controverse și polemici, coroana Sfântului Ștefan continuă să provoace noi întrebări. La încoronarea lui Leopold al II-lea de Habsburg drept rege al Ungariei (11 noiembrie 1790), oamenii de știință au fost uimiți să descopere inscripții grecești și reprezentări bizantine pe o coroană provenită de la Roma. O primă cercetare amănunțită a obiectului a fost posibilă abia peste mai bine de un secol.

Atotputernicul Bizanț

Coroana Sfântului Ștefan este constituită dintr-o diademă de aur înaltă de 5,2 cm, cu un diametru de 20,5 cm, denumită *corona graeca*,

împodobită cu reprezentări de sfinți și personaje istorice realizate în email, alternate cu pietre prețioase. Peste diademă sunt suprapuse cinci plăci de aur late de 5,2 cm, care alcătuiesc o cupolă, ornată cu o cruce strămbată în decursul multelor aventuri prin care a trecut coroana.

Imaginea din față îl reprezintă pe Iisus Hristos, încadrat de reprezentările Arhanghelilor Mihail și Gavril, urmate de cele ale sfinților Gheorghe, Dumitru, Cosma și Damian. În spatele diademei sunt prezente imaginile împăraților bizantini Mihail Dukas al VII-lea și Constantin Porfirogenetul. Tot aici apare imaginea regelui maghiar Géza I, având alături o inscripție în limba greacă „Lui Geza I, credin-

ciosul rege al turcilor“. În izvoarele bizantine contemporane, maghiarii erau numiți „turci“. Evenimentele istorice oferă o datare precisă coroanei: în anul 1075, Géza I (1074-1077) s-a căsătorit cu o prințesă bizantină, pentru a-și întări alianța cu împăratul bizantin Mihail Dukas al VII-lea.

Cupola coroanei Sfântului Ștefan cuprinde pe placa centrală o altă reprezentare a lui Iisus Hristos (găurită, pentru adăugarea crucii verticale), iar pe plăcile laterale sunt reprezentați apostolii Ioan, Bartolomeu, Paul, Filip, Petru, Andrei, Iacob și Toma. Deși poartă denumirea de *corona latina* și se presupune că ar fi parte din coroana originală primită de Sfântul Ștefan de la Roma, o

fost mult mai benefic decât scurtele vizite la Malakoff, pentru a întreține lungi conversații și a-mi încredința destăinuirii despre itinerarul său intelectual, dar și spiritual. Mi-a mărturisit atunci responsabilitățile lui pe când era la Direcția Monumentelor Istorice în București și, în mod deosebit, mi-a împărtășit sentimentele ce-l stăpâneau din 1 decembrie 1948, când autoritățile române au suprimat Biserica greco-catolică, iar el, cerând să intre în această Biserică, în fața Monseniorului Vladimir Ghika, avea convingerea că nu a părăsit niciodată Biserica ortodoxă, ci că aparținea neîncetat Bisericii nedivizate.

Prin intermediul meu a intrat în contact cu „Fraternitatea Sfântului Ilie“, al cărei centru este în mănăstirea carmelitană din Saint-Remis-les-Montbard și care are o filială în România la Schitul Sfânta Cruce din Stânceni (județul Mureș). Maica Eliane a primit în scris mărturia lui deosebit de emoționantă, prin care afirma că aparținea Bisericii Una „dinaintea schismei din 1054 și că Biserica Una se va arăta într-o zi“ (Scrisoare manuscrisă din 14 septembrie 2008, retranscrisă de Maica Eliane și

expediată mie la 25 ianuarie 2012).

A avut ocazia să participe în 2009 la Adunarea Generală ținută, ca de obicei, în ziua de sărbătoare a Sfântului Ilie, la 20 iulie. A prezentat un studiu pe tema *Un precursor român al ecumenismului: logofătul Udriște Năsturel (secolul al XVII-lea)* (publicată în *Mikhtav*, Saint-Remy, 56, 2009, tradusă în ediția de limbă română a revistei *Mikhtav*, Stânceni, 56, 2009), fără îndoială, ultima sa intervenție publică. Scrisoarea din care am citat câteva cuvinte urma să fie începutul unei corespondențe regulate cu Maica Eliane și, în ultimul an al vieții sale, când Petru nu mai putea ține

pixul în mână, mi-am făcut o obligație agreabilă să-i fiu de folos în trimiterea mesajelor, via internet, la Stânceni.

Vorbind despre ecumenism, lui Petru îi făcea plăcere să povestească două întâlniri scurte, însă ce l-au marcat profund: prima cu Patriarhul Atenagora, în 1967, și a doua cu Papa Ioan Paul al II-lea, pe care l-ar fi canonizat imediat după moartea sa (Scrisoarea din 17 octombrie 2005).

Niciodată obosit, în ciuda handicapurilor acumulate din cauza sănătății, din 2010 îi cerea Bunului Dumnezeu să-l ia la sine. Ultima discuție pe care am avut-o cu el, la spital, în seara de 13 ianuarie 2012, a fost marcată de o emoție profundă: a fost o rugăciune comună. Să dea Domnul să ne putem ruga în ton cu Divina Liturghie, reluând cuvintele *Psalmului* 102: „Binecuvântează-l, suflete al meu, pe Domnul, nu uita niciodată binefacerile sale!“ Căci, printre binefacerile sale, îmi dau seama acum de șansa pe care am avut-o să pot profita din plin de erudiția și bucuria de a fi cunoscut prietenia și afecțiunea lui Petre Ș. Năsturel.

În românește de
Pr. Dr. Lucian DÎNCĂ

În Schitul Sfânta Cruce din Stânceni (județul Mureș),
filială a mănăstirii carmelitane
din Saint-Remis-les-Montbard,
la parastasul pentru Petre Năsturel

„Lui Geza I, credinciosul rege al turcilor“

care bizantină în Ungaria este mult mai profundă decât lasă să se vadă istoriografia, concentrată asupra sublinierii exclusive a legăturilor dintre primii regi maghiari și Papa de la Roma. Despre mama Sfântului Ștefan știm că se numea Sarolta și provenea din Transilvania, unde fusese botezată creștină de un episcop bizantin. Primele secole de istorie a Ungariei sub regii arpadieni sunt dominate de luptele între ramura celor susținuți de Papalitate și ducii Bavariei, pe de o parte, și șefii tribali păgâni sau aflați sub influența Bizanțului, pe de alta. Ceea ce noi cunoaștem drept coroana Sfântului Ștefan este o mărturie a acestor lupte: Geza I se răsculase împotriva moștenitorului de drept al tronului, Solomon, și nu a reușit să își asigure recunoașterea papală; în schimb, a primit o coroană de la Constantinopol.

Mult mai interesant și mai puțin abordat este subiectul creștinismului de rit bizantin din Ungaria acestei perioade. Încă înainte de bătălia de la Lechfeld (955), care a oprit atacurile maghiarilor în Europa occidentală, doi șefi ai triburilor maghiare, Bulcsu și Gyula, au călătorit la Con-

stantinopol și s-au creștinat. Bulcsu se pare că a renunțat la creștinism și a murit la Lechfeld, însă Gyula s-a întors în zona Transilvaniei, însoțit de un episcop misionar, Hierotheos. Mama Sfântului Ștefan, Sarolta, a fost fiica acestui Gyula și și-a păstrat confesiunea bizantină, semn că aceasta a fost transmisă celei de-a doua generații de după convertire. Faptul că în regatul Ungariei confesiunea catolică a devenit dominantă a dus la ștergerea urmelor Mitropoliei Tourkiei, menționată în câteva documente bizantine.

O ipoteză mai recentă identifică arhiepiscopia maghiară de la Kalocsa drept urmașă a Mitropoliei Tourkiei, prezentă în mai multe izvoare bizantine. Misiunea episcopului Hierotheos se pare că a dat rezultate și creștinarea maghiarilor în ritul bizantin a fost destul de extinsă. Această Mitropolie a Tourkiei este amintită în documente înaintea celei a rușilor creștinați de Bizanț. Un mitropolit al Tourkiei, Ioan, este amintit ca fiind prezent la Constantinopol în anul 1028. Prezența concomitentă a reprezentanților eclesiastici ai Romei și Constantinopolului pe teritoriul viitorului regat ungar nu trebuie să mire. Faptele se petrec înainte de Marea Schismă. Oricum, a durat mai mult timp până să se producă diferențierea dintre confesiunile creștine, așa cum le cunoaș-

tem azi (*Magazin istoric*, nr. 3/2000).

Nu există rege fără coroană

Raționamentul dinastic maghiar afirma că dacă Sfântul Ștefan a fost binecuvântat de Papă, dovada fiind coroana, el a devenit trimisul lui Dumnezeu pe pământ. Transferul coroanei însemna practic transferul acestui atribut către fiecare urmaș. Regii erau încoronați în Biserică, deoarece această ceremonie era echivalentul binecuvântării Papei. Regii dinastiei arpadiene au înțeles faptul că Sfânta Coroană era garantul puterii și au folosit-o ca atare. Mitul a prins rădăcini și a dus la o adevărată competiție pentru posesia coroanei, deoarece noul rege era recunoscut doar dacă era încoronat cu această coroană. În anul 1301, Carol Robert de Anjou a devenit regele Ungariei sub numele de Carol I, dar a primit binecuvântarea doar în 1309. Cu toate acestea, el nu a putut prelua tronul decât în anul 1310, moment în care a intrat în posesia coroanei. În 1458, Matei Corvin devine rege al Un-

Statuia lui Ștefan I, din Budapesta

Ungaria din Bizanț, dar a devenit un simbol al legăturii dintre catolicism și regii maghiari. Modificarea Constituției Ungariei din 2011 a introdus în legea fundamentală o referire la Sfânta Coroană, considerată ca o întrupare a continuității statalității și a unității națiunii maghiare.

Monumentul din Esztergom ce înfățișează încoronarea lui Ștefan de episcopul Astrik

analiză critică mai recentă susține că, de fapt, este o parte dintr-un vas liturgic de proveniență bizantină, adăugată ulterior la diadema trimisă de împăratul Mihail Dukas al VII-lea.

Creștinare cu sabia

Izvoarele scrise privitoare la originea coroanei Sfântului Ștefan sunt puține și redactate la mai bine de 100 de ani de la producerea evenimentelor. Înainte de creștinare, regele Ștefan a purtat numele păgân de Vajk. Tatăl său, Geza, a fost cel care a introdus creștinismul printre triburile maghiare, fără să fie însă convins total de noua credință, deoarece obișnuia să spună că este destul de bogat pentru a face sacrificii către doi zei și continua să practice riturile păgâne. În anul 995, Ștefan s-a căsătorit cu Gisella, fiica puternicului duce al Bavariei, Henric al II-lea. După moartea tatălui său din 997, Ștefan a contestat sistemul tradițional de transmitere a șefiei în triburile maghiare (preluată de cel mai vârstnic membru al

familiei conducătoare), ceea ce a dus la conflict cu unchiul său Koppány. Cu sprijinul unui contingent de cavaleri germani din Bavaria, Ștefan a reușit să îl înfrângă pe Koppány în bătălia de la Veszprém (998).

La sfârșitul anului 1000 regele Ștefan ar fi primit recunoașterea papală și o coroană. Legenda Sfântului Ștefan, redactată cel mai probabil după canonizarea regelui maghiar din 1083 (la aproape 50 de ani de la moarte), ne spune că „în al cincilea an de la moartea tatălui său i-au adus o scrisoare papală cu binecuvântări și alesul Domnului a fost pus rege și a fost uns cu ulei și a fost încoronat cu o diademă regală”. Episcopul Hartvik scria în jurul anului 1100 că Papa i-a trimis regelui Ștefan „binecuvântarea sa și o coroană”. O altă variantă a legendei, apărută în jurul anului 1200, susține că regele Ștefan l-ar fi trimis pe episcopul Astrik de Esztergom la Roma, solicitând o coroană, care i-a fost trimisă, însă lipsește o descriere a acesteia.

Reprezentările cele mai vechi ale regilor arpadieni nu

îi redau pe aceștia purtând sfânta coroană maghiară, iar ultimul rege arpadian, Andrei al III-lea, este primul care, într-un document din 1292, susținea că poartă coroana Sfântului Ștefan. Prima descriere în scris a coroanei care s-a păstrat datează din anul 1440.

Cu siguranță regele maghiar Ștefan a purtat o coroană, însă majoritatea cercetătorilor din Ungaria sunt de acord că nu a fost coroana păstrată până în ziua de azi, de vreme ce este vorba cu certitudine de o coroană bizantină, care mai degrabă pare să fi fost purtată de soția regelui Geza I.

Bizantinii în Ungaria

Coroana Sfântului Ștefan este o mărturie a implicării Imperiului Bizantin în Câmpia Panoniei în perioada constituirii regatului maghiar. Din cele mai vechi timpuri, bisericiile de la Constantinopol au practicat o abilă diplomatie a învrăjbirii triburilor de la granițe, pentru a cruța finanțele secătuite ale vistieriei. Impli-

*Domnitorul Mihail Suțu,
într-o ținută specifică epocii*

1800-1859

CĂSĂTORII, DIVORTURI ȘI AVENTURI GALANTE ÎN VREMURI DE TRANZIȚIE

Modificările survenite în plan social, politic, juridic, economic și educativ în Principatele Române la începutul secolului al XIX-lea au avut urmări nebanuite asupra familiei din mediul urban.

În primele cinci decade ale veacului, relațiile familiale s-au modificat și au parcurs

toate etapele, de la geloziiile fanariote la pasiunile fulgerătoare și morbide ale epocii romantice, spre a ajunge la o totală indiferență domestic-matrimonială, dominată de plictiseala dintre soții a căror unire nu se baza pe sentimente sincere, ci pe aranjamentele unor terțe persoane, dictate de considerente politice și pecuniare, pentru unirea moșiilor, mărirea averilor și atingerea unui statut înalt. Nu erau rare cazurile în care, generată de aceleași cauze, diferența de vârstă dintre soți era foarte mare. Fiecare membru al cuplului își ducea viața după bunul plac, în apartamente separate și întâlnindu-se arar, mai ales în situații oficiale, de gazde sau de oaspeți, pentru a păstra aparențele.

● Boieroaica în gineceu, boierul pe sofa ● La prânz, prima întâlnire cu familia ● Plimbare la aer curat, prin praful gros ● Costume orientale, case fără mobile și soți geloși ● Revoluția modei din Principate goleşte buticurile din Viena și Paris de vechituri ● O Capuă modernă ● Idilă încurajată de părinți ● Atracția uniformei militare ● Gornıştii dau alarma când se apropie soțul de casă

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

Această existență separată era o urmare firească a vieții patriarhale din vremea domniilor fanariote când, după obiceiul oriental, soții ocupau spații separate în marea lor reședință și nu luau

contact decât după un orar clar stabilit. Boieroaica, în gineceu, își avea mica sa curte formată din femei de bună condiție – rude sau prietene mai sărace, provenind din familii scăpătate, care func-

ționau ca doamnele de companie de la curțile europene – și din slujnice, în marea lor majoritate, țigănci foarte credincioase, care-și cunoșteau stăpâna din fragedă pruncie, fiind inițial doici

gariei, dar nu este încoronat decât în 1464, după ce îi plătește împăratului Frederic al III-lea o mare sumă de bani și răscumpără coroana. Potrivit cronicarilor vremii, în anul 1309 cardinalul Gentilis de Montefiori, delegatul Papei, ar fi afirmat că a constatat cu uimire că, pentru maghiari, coroana e mai importantă decât regele. Citându-l pe unul dintre viceregi ai lui Matei Corvin, Mihály Gut Orszagh, istoricul Curții, scria în 1495 că, „atâta timp cât are Sfânta Coroană, chiar și un bou trebuie tratat cu respect și considerat rege sfânt“.

Cultul unui obiect și semnele de rău augur

Odată cu intrarea celei mai mari părți a fostului regat al Ungariei în componența Imperiului Habsburgic, coroana a primit noi semnificații. Păstrând întregul ceremonial de încoronare, pentru a nu-i știrbi „atributele sfinte“, Habsburgii au transformat coroana într-un simbol al dominației lor și o garanție împotriva încoronării unor regi străini. Un alt exemplu relevant referitor la acest cult al coroanei este relatarea lui József Keresztési,

un pastor protestant, care descria disperarea maghiarilor din anul 1784, când împăratul Iosif al II-lea a hotărât să mute Sfânta Coroană la Viena. Momentul a coincis cu apariția unei crize economice, populația fiind convinsă că din cauza acestui gest nesăbuit al împăratului, Dumnezeu a pedepsit-o. În anul 1790, Iosif al II-lea a fost nevoit să repatrieze coroana, ea fiind păstrată în Castelul Buda. Revenirea în țară a fost sărbătorită cu mare fast (i-au fost închinat poeme și cântece); oamenii vorbeau despre ea ca despre o persoană. Cultul coroanei devenise atât de puternic în Ungaria, încât nu mai era nevoie, așa cum se întâmplase în alte zone, de inventarea unor teorii potrivit cărora „regele nu moare niciodată“ sau că acesta are două trupuri, „unul fizic și unul politic“.

La începutul secolului al XIX-lea, Sfânta Coroană a continuat să fie principalul simbol al puterii, lupta pentru conducere fiind în continuare o cursă pentru posesia ei. În anul 1849, a părăsit Castelul Buda, fiind dusă în localitatea Debrecen, pentru

a scăpa de trupele conduse de Alfred I, prințul de Windisch-Grätz, care conducea trupele austriece trimise împotriva revoluției maghiare. În luna august, după ce revoluția a fost înăbușită, coroa-

Henric al II-lea de Bavaria, socrul lui Ștefan I

na a fost îngropată în afara granițelor, autoritățile austriece având nevoie de patru ani ca să o găsească. Cu această coroană au mai fost încoronați Franz Josef (în anul 1867) și ultimul rege al Ungariei, Carol al IV-lea (1916-1918). Un alt episod care a contribuit la consolidarea importanței acestui simbol a fost ceremonia de încoronare a ultimului rege maghiar, în timpul căreia coroana ar fi alunecat de pe capul lui Carol al IV-lea, incident perceput de toată lumea ca un semn rău (după doi ani regatul și imperiul s-au destrămat). În 1944, Miklós Horthy, regele Ungariei, a îngropat coroana încă o dată pentru a o proteja. Premierul fascist Ferenc Szálasi a fost cel care a dezgropat-o, iar pentru a fi protejată de Armata Roșie, coroana a fost transportată în Germania. De aici a plecat către Statele Unite, unde a fost păstrată la Fort Knox până în anul 1978, când autoritățile americane au înapoiat-o Ungariei. ■

Încoronarea lui Carol al IV-lea

Generalul conte Alexandre de Langeron

un ofițer de ordonanță francez se îndrăgostește de o tânără boieroaică de familie foarte bună, dar cam libertină, și este gata să se însoare cu ea. Aristocratica lui familie se opune și aranjează chemairea sa pe front pentru a-și uita amorul. „În această Ca-

Generalul Mihail Andreevici Miloradovici

aceasta se datorau prezenței spilcuiților ofițeri imperiali în capitalele celor două țări. Ei au adus atât modelele și manierele rafinate ale civilizației apusene, cât și depravarea acesteia: alcoolismul, jocurile de noroc, adulterul. Mulți dintre acești ofițeri, tineri și eleganți sau vârstnici, dar cu influență la Curte și cu poziții înalte în armată, au avut aventuri de răsunet cu frumusețile locale, uneori contribuind la destrămarea căsniciilor și la dezonoarea ființei delicate pe care o părăseau odată cu mutarea teatrului de război pe alte meleaguri. De multe ori, abandonatele se consoleau printr-un mariaj de conveniență, cu o persoană suspusă.

In 1807, când se afla la Iași în suita ducelui de Richelieu, general în armata rusă și guvernator al Odessei,

unde am întâlnit, aproape toți, frumuseți puțin crude, Theodorite de Crussol s-a îndrăgostit și a cerut mâna unei tinere văduve de 18 ani, o brunetă răpitoare cu ochi albaștri, fiica unei prințese St...“.

Frumoasa care-i înrobise inima contelui de Crussol era Elena Sturdza – fiica marelui logofăt Grigore Sturdza și a Mariei Callimachi –, măritată în 1803 cu Alecu Ghica, cu care avea chiar un fiu, pe viitorul domn al Moldovei Grigore Alexandru Ghica. La sosirea lui Crussol în țară, doamna împlinise totuși 21 de ani și nu era nici văduvă și nici divorțată. Divorțul de soț va surveni după încheierea aventurii cu tânărul aghiotant francez, iar căsătoria cu baronul Carol Harting, guvernatorul Basarabiei, avea să aibă loc abia în 1812, la Chișinău. Dar nici acest mariaj nu a fost de prea lungă durată, desfăcându-se în 1817.

În aceeași perioadă, brațul general Mihail Andreevici Miloradovici, eliberatorul Capitalei Țării Românești de sub ocupația otomană, fiind încartiruit în casa marelui boier Constantin Filipescu, are o idilă cu fiica acestuia, Anica, nu doar tolerată, ci încurajată de părinți. Relația durează patru ani, până ce militarul este numit guvernator al Kievului și părăsește orașul – și pe iubita sa – în 1810. După plecarea galantului general, marele vistiernic Filipescu este exilat în Rusia și, la Odessa, frumoasa româncă cucerește un alt ofițer imperial, de data aceasta de origine franceză, contele de Rochechouart, prieten și camarad al contelui de Crussol, care își consemnase memoriile din timpul campaniei în Moldova.

Un alt ofițer rus, fără a avea poziția înaltă a „Salvatorului Bucureștilor“, căpitanul

sau fete la iatacul mamei acesteia.

Boierul, în apartamentul său, petrecea timpul trântit pe sofa, începându-și ziua fumând un ciubuc și bând mai multe cafele; apoi primea pe cămăraș, care îl informa despre nevoile gospodăriei și-i dădea noutățile petrecute în afara zidurilor curții. Urma judecarea pricinilor cu care se prezentau oamenii de pe moșiile sale. După aceea, dacă era boier velit sau divanit (membru al Divanului domnesc), se urca în butcă și mergea la Divan, pentru a se întâlni cu ceilalți înalți demnitari domnești și a rezolva problemele majore ale țării. Pentru prânz se întorcea acasă și atunci avea loc prima întâlnire din zi cu familia, cu jupâneasa dumisale, cu jupănițele și cu coconii. După masă, se retrăgea, pentru siestă, în camera sa, unde, îmbrăcat cum era – scoțând doar marele ișlic de pe cap – se întindea pe aceeași sofa, înfundându-se între perne. Pe la orele patru sau cinci postmeridiane se trezea și, urcat în

butcă, alături de soție, făcea o plimbare la Șosea, dacă era în București, sau la Copou, dacă era la Iași. Plimbarea aceasta era aproape unicul prilej în care familia inhala aer curat și ieșea în natură deși praful era atât de gros, încât promenada se transforma dintr-o plăcere într-un calvar, împlinit însă cu stoicism. Dar, această promenadă trebuia efectuată pentru că era „de rigueur” a vedea lumea și a fi văzut de ea, a-ți etala mătașurile, blănurile și bijuteriile scumpe.

Când se însera, cuplul făcea vizite sau primea musafiri acasă, timp în care soții se despărțeau din nou și se retrăgeau, fiecare, cu gazdele sau oaspeții lor, repartizați pe sexe, în spațiile proprii de viață. Se reuneau, oaspeți și gazde, pentru cină, după care, la ora de culcare, iar se despărțeau pentru a petrece noaptea în camere separate.

Călătorii străini erau foarte atenți la aceste aspecte legate de relațiile familiale din

Principatele Române și nu omiteau să le consemneze în memoriile lor de voiaj. Generalul conte Alexandre de Langeron, refugiat regalist francez ce-și pusese sabia în slujba țarinei Ecaterina cea Mare și participase la campaniile împotriva Imperiului Otoman, purtate în timpul domniei acesteia sau al urmașilor ei – campanii care-l aduseseră în ținuturile noastre –, nota: „În 1806 am găsit încă multe dintre aceste doamne în costum oriental, casele fără mobile și soții foarte geloși. Dar revoluția care a urmat la Iași, apoi la București și în provincie a fost rapidă și completă. La capătul unui an toate doamnele moldovene și valahe au adoptat costumul european. Soseau din toate colțurile în capitale negustori de modă, croitori, iar buticurile din Viena și Paris au scăpat de toate vechiturile, ce păreau foarte noi la Iași și pentru care se plătea foarte scump. Cărând au apărut în toate casele mobile un pic mai vechi aduse cu mari cheltuieli de la Viena [...] Locuințele s-au populat cu servitori străini, bucătari francezi și nu se mai vorbea decât franceza în saloane și budoare. Moldovencele, știind că în țările civilizate o femeie de bonton trebuie să aibă un amant, și-au luat câte doi, ca să fie și mai la modă”.

Contele de Langeron avea perfectă dreptate: marile progrese pe calea modernizării societății urbane românești ca și tarele suscitade de

Boieri de rang secund călare prin București și o trăsura

Eleganța cuplurilor de pe strada clujeană

CUM SE ÎMBRĂCAU CLUJENII ALTĂDATĂ

Sfârșitul secolului al XIX-lea a fost marcat, din punct de vedere stilistic, de uniformizarea liniilor, ca efect al progresului tehnic, dar și de răspândirea ideilor privind igiena personală și activitatea sportivă. După anul 1890 vestimentația începe să faciliteze libertatea de mișcare, ținuta femeilor fiind cea care cunoaște cele mai mari transformări, reușind ca după mijlocul secolului al XX-lea să capete accente care altădată erau considerate obraznice sau chiar vulgare.

ANCUȚA-LĂCRIMIOARA CHIȘ

Arhitectura urbană din centrul Clujului și-a definitivat la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea o mare parte din aspectul pe care îl are și azi. Prin intermediul unei promenade imaginare, copii îmbrăcați în costum de „mariner“, liceeni cu chipie și ecuson pe brațul drept, doamne elegante și bărbați „bine“, guvernante și țărani pot fi văzuți pe străzile Clujului într-un soi de tihnă tipic ardeleană. Fotografia a păstrat peste timp stilul de viață al urbei, puterea economică a cetățenilor, apartenența la o categorie socială sau profesională și, cel mai important, justifică ideea că haina nu este un simplu acoperământ, ea trădează clar rolul jucat în societate și

confirmă o formă de emancipare.

Haina – apanaj al statutului social

Departe de fi doar un scut de protecție al corpului față de exterior, vestimentația a definit dintotdeauna statutul purtătorului, atrăgând atenția, repulsia, respectul sau interesul asupra persoanei. Nobilimea clujeană a secolului al XIX-lea etala cele mai noi modele dictate de trendul de la Paris sau Viena, cataloagele de modă și revistele fiind principala sursă de inspirație pentru ținutele protipendacei, care pe lângă croi se orienta și pentru procurarea celor mai prețioase materiale, cum sunt

cașmirul de India, mătăsurile de Lyon, stofele și postavurile englezești. Accesoriile scumpe întregeau ținuta de promenadă a celor pentru care banii nu constituiau o problemă. Ornarea rochiilor, a genților sau a pălăriilor cu dantele, perle sau paiete constituia diferența în vestimentația de zi. Pălăria, accesoriu nelipsit din garderoba femeilor din „lumea bună“, este un simbol de identificare socială ce conferă alinierea la anumite pretenții cosmopolite, uneori chiar o emanație religioasă a suferinței, dar, cel mai important, este obiectul care întregeste eleganța ținutei feminine.

Purtarea jobenului sau a melonului de către bărbați definea rafinamentul mas-

Alexandru Hrisoverghi

prinț Aleksei Kirillovici Bagration, s-a însurat, în 1812, cu Zoe, fiica marelui vornic Ștefan Văcărescu. Rodul acestei uniri va fi Alexandrina – alintată Alina – Bagration, măritată cu Emanoil Băleanu, dar divorțată de el pentru că, în timpul următoarei ocupații rusești din 1828-1834, devenise amanta unui înalt demnitar al țării, generalul conte Pavel Dmitrievici Kiseleff, președintele plenipotent al Principatelor, cu care a avut patru copii (ulterior adoptați de Iacovache Prejbeanu, vărul bunicii Alinei).

Sub influența frivolității lor din saloanele pariziene ce fusese sădită aici de ocupații ruși, moravurile se modifică radical, iar adulterul era la ordinea zilei. Uniforma militară, nouă pentru aceste ținuturi, atrăgea mult mai mult pe doamnele române decât straietele învechite ale

boierilor, ce încă țineau la statutul ce-l conferea îmbrăcămintea colorată și luxoașă a perioadei fanariote, unde rangul se putea citi de la distanță după nuanțele texturilor, după calitatea blănurilor și mărimea ișlicului. Radu Rosetti a subliniat, în memoriile sale, această preferință a frumuseților din Moldova pentru ofițerii țării, deși de multe ori poveștile de dragoste au avut un final trist pentru ele. „Față de ofițerii ruși, în uniforme lor strălucitoare, boierii noștri, în anterie, giubele, ișlice și papuci, nu puteau să pară decât ridicoli. După cât am auzit, mai mult decât una a păcătuit cu rușii [...] Trebuie să adaug că rușii, dacă purtau uniforme frumoase, cusute cu fir, vorbeau bine franțuzește, dansau de minune și cunoșteau jargonul dragostei ușoare, erau în fond niște semibarbari; romanele cucoanelor noastre cu ofițerimea rusă s-au terminat aproape toate nu spre cinstea seducătorilor.”

Odată cu înființarea, în 1830, a Miliției Pământene au început și românii ce îmbrăcaseră surtucul poleit

cu aur să fie răsfățați sa-loanelor. Purtătorii de epo-leți și de ceacou cu egretă au frânt multe inimi tandre, la fel ca vremelnicii „oaspeți” ruși dinaintea lor. Pasiunii puternice s-au consumat în alcovul doamnelor măritate cu boieri ruginiți. Miliția de-venise pe atunci un fel de fief personal al ofițerilor superi-ori. Pentru a-și savura în tihnă și siguranță escapadele amo-roase cu soția marelui vis-tiernic, care era bănuitor și zular (gelos), polcovnicul Lascăr Bogdan înșira gornistii garnizoanei pe tot traseul de la vistierie la casa amantei sale și, dacă soțul înșelat pornea spre cuibul conju-gal cu intenția de a-și sur-prinde rivalul în flagrant, soldații suflau în trompete și dădeau semnalul... de plecare.

Neavând un grad la fel de înalt pentru a dis-pune în același fel de sol-dații din subordine, frumosul aghiotant domnesc Alexan-dru Hrisoverghi, un sensibil și talentat poet, se îmbol-năvește de pneumonie și, nu peste mult, moare de ftizie galopantă după ce, în toiu-l unei ierni foarte aspre, încins de amor și sumar îmbrăcat, sare pe fereastră, de la pri-mul etaj al casei iubitei sale, Catinca Beldiman, pentru a nu fi surprins în alcov de soțul acesteia, vornicul Iordache Beldiman, întors pe neaș-teptate din călătorie, în toiu-l nopții.

(Va urma)

rea luată de sport, care a devenit o modă, astfel că femeia și-a adaptat vestimentația la noile cerințe ale societății. Era de bonton să te afișezi într-o ținută degajată la o partidă de tenis. Moda a exploatat astfel nevoia femeii de a-și menține silueta și de a-și fortifica sănătatea.

Dacă moda masculină a câștigat prin lejeritate și elasticitate, cea feminină a cunoscut adevărate derapaje, prin renunțarea treptată la material și descoperirea pielii. Dezgolirea picioarelor, o adevărată revoluție vestimentară, a putut fi observată în anii '60, când fustele mini erau etalate frecvent pe străzile Clujului. Femeia, devenită un competitor pe piața muncii, a fost nevoită să îmbrace haine care să nu-i mai constrângă mișcările. Industrializarea a dus

și la o uniformizare a vestimentației, materialele noi, acrilice, înlocuind materialele naturale mai scumpe. Comoditatea și eficiența au devenit după anii '50 ai secolului al XX-lea termenii care au definit moda și au dictat apariția în spațiul public.

Nevoia de a înlătura diferențele sociale a atras uniformizarea ținutei prin neutralizarea elementelor distinctive ale fiecărei categorii. Profesionalizarea hainei a făcut ca doar la locul de muncă să existe diferențe, haina de stradă fiind un concept cultural general valabil, care are menirea de a produce acceptarea celui alt. Uniformizarea modei este un simbol firesc al evoluției, o regină și o cameristă putând să poarte azi același tip de haină, diferența făcând-o calitatea ma-

terialelor, croiul și accesoriile. În trecut era imposibilă o astfel de impertinență socială.

Fotografia, ca formă de artă și document istoric, ne dezvăluie faptul că în decursul timpului haina a menținut diferențe, a potențat importanța anumitor persoane și a definit statutul social al purtătorului. Strada evidențiază aceste elemente, fiind un podium de defilare pe care, deși toată lumea vedea pe toată lumea, accesul în anumite spații publice, apropierea sau îndepărtarea de anumite persoane erau dictate de un simplu veșmânt, pe care fiecare categorie socială trebuia să și-l însușească și să-l respecte, fără a se abate de la linia vestimentară impusă de legile scrise sau nescrise ale momentului. ■

Fotografii de la cititori

Domnul Radu Moțoc, prieten și colaborator al revistei noastre, pasionat de istorie în general și de cea a românilor dintre Prut și Nistru în special, pentru care a întreprins multe acțiuni de suflet, ne-a trimis această fotografie. Ea a fost realizată din turla bisericii din Bolgrad, în ziua de 27 martie 1918, și surprinde mulțimea entuziastă care se strânge în jurul bisericii la aflarea veștii unirii Basarabiei cu România. ■

culin, iar ridicarea pălăriei de pe cap, ca semn de politețe, inducea ideea de respect față de celălalt și decență în relațiile sociale. Mănușile purtate în toate anotimpurile constituiau o manifestare a bunului gust, materialele din care erau confecționate și parfumurile fine impregnate în acestea definind aplecarea persoanei pentru rafinament, exclusivism și dorința de a se face simțită și remarcată. O apariție extraordinară pe piața accesoriilor o constituie mănușile de operă, lungi de 40 sau chiar 50 cm, purtate de doamne la spectacole, care au făcut furori în lumea modei secolului al XIX-lea. Umbrela, un alt element extrem de important, asortat întotdeauna cu rochia, avea pe lângă rolul decorativ de a completa ținuta și pe cel protector, femeile preferând să aibă tenul alb, neatins de razele nocive ale soarelui. Bastonul din lemn cu mânere din argint sau fildeș, simbol al puterii și verticalității, le conferea domnilor un aer superior, debordând forță și atitudine în orice situație. Puțin vizibili în vestimentație sunt pantofii din piele sau materiale textile, cu funde și cataramă din aur sau argint, purtați de reprezentanții elitelor și de orășeni în general, oamenii de la țară având cizme sau opinci, atât femeile cât și bărbații.

Haina avea importanța ei pe stra-

*Doamnă în fața
bisericii Luterane*

dă, căci existau spații publice sau alei în care era restricționat accesul altor categorii, în afara celor înstărite. Pe Corso, strada destinată promenadelor, elitele aveau partea stângă care ducea spre Hotelul „New-York”, locul în care se petreceau cele mai încântătoare evenimente culturale ale orașului. Și în Parcul Central una dintre cele

trei alei îi era atribuită printr-o lege nescrisă protipendadei. Fiecare categorie de populație își cunoștea locul și rolul în societate, iar vestimentația venea să confirme o ordine socială general acceptată. Țăranii erau recunoscuți după portul satului de proveniență, în mediul urban aceștia venind cu produse agricole pentru care erau solicitați și a căror calitate era confirmată și de straiele purtate de cel care le vindea. Servitorii, funcționarii, dădacele, recepționerii, guvernantele erau recunoscuți după ținuta tipică, simplă, o uniformă care trăda ocupația fiecăruia.

Sportul, activitățile recreative și munca dau tonul

Interesul oamenilor din lumea bună pentru sport, mișcare, activități recreative în aer liber a crescut la sfârșitul secolului al XIX-lea, astfel că au început să-și debaraseze

corpul de podoabe inutile și greoaie. Doamnele au resimțit cel mai puternic această eliberare, linia simplă a rochiei și bluza tip cămașă, inspirată din modelul masculin, atrăgând atenția că femeia dorește să fie mai activă în afara locuinței. Perioada interbelică a fost marcată de amplexa-

*Taximetriști în parcare din fața Teatrului Național
(în fundal, clădirea Tribunalului)*

*Doamnă din elita clujeană
(Arhiva Palatului Banffy)*

*Doamnă în ținută de bal
(Arhiva Palatului Banffy)*

Imaginea străzii, în preajma hotelului „Pannónia”

ALBUM ISTORIC

Doamne în fața Hotelului „Central”

*Prieteni fotografiați
într-o ipostază hașie,
împărțind același palton
(Arhiva Palatului Banffy)*

Țăran din Gheorgheni în fața palatului Szeki

Domn în ținută de stradă

*Elevi de liceu
din perioada interbelică*

Bărbați eleganți în Piața Unirii

*Tânăra fotografiată
alături de jucăriile scumpe
ale vremii: păpușa din porțelan
și căruciorul în miniatură
(Arhiva Palatului Banffy)*

*Aristocrat cu pelerină și melon
(Arhiva Palatului Banffy)*

Vestimentație adecvată plimbării cu mașina

printre care figurau L. Madan și G. Buciușcanu, membri corespondenți și colaboratori științifici. Acest comitet avea drept scop atât „elaborarea problemelor marxism-leninismului; lupta cu falsificările burgheze ale marxismului; lupta pentru promovarea strictă a principiilor materialismului dialectic și demascarea reminiscențelor idealismului...”, cât și „studierea regiunii și culturii poporului moldovenesc pentru difuzarea cunoștințelor științifice și practice”.

Comitetul Științific Moldovenesc avea în componența sa și o Secție de istorie (fondată în 1928), ai cărei membri au publicat o serie de broșuri și articole în care se elogiau lupta bolșevicilor din Basarabia și de pe malul stâng al Nistrului pentru instaurarea puterii sovietice și se blama „ocupatia româno-moșierească” a Basarabiei. Purtând un pronunțat caracter propagandistic, aceste scrieri aveau un conținut declarativ, bazându-se mai mult pe impresii personale și amintiri ale unor martori la evenimente, neglijându-se baza documentară. Conducerea de partid și de stat sovietică era interesată în mod special să demonstreze caracterul „ilegal” al unirii Basarabiei cu România. În martie 1935, Comitetul Științific Moldovenesc din R.A.S.S.M. a fost denumit Institutul Moldovenesc de Cercetări Științifice în domeniul Culturii, iar în 1939, pe baza lui, a fost format Institutul Moldovenesc de Cercetări Științifice în domeniul Istoriei, Economiei, Limbii și Literaturii.

Țăranul basarabean interbelic, așa cum îl prezentau cărțile de propagandă comunistă

Publicațiile sovietice interbelice, cu referire la spațiul dintre Prut și Nistru, promovau insistent o serie de mituri istorico-politice: despre luptătorul eroic pentru puterea sovietelor în Basarabia; despre marile succese ale „construcției socialiste” în R.A.S.S.M.; despre „regimul sângeros” al „boierilor români” instaurat în Basarabia și, în sfârșit, mitul despre crearea unei „națiuni” moldo-

venești, a unei „limbi literare moldovenești” și a literaturii noi „socialiste”, scrise în această limbă etc., propagate insistent populației din regiunea transnistreană.

Odată cu anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la U.R.S.S. și formarea, la 2 august 1940, a R.S.S. Moldovenești au fost create condițiile politice necesare pentru extinderea propagandei „moldovenismului”. În acest scop, folosirea istoriei ca instrument de îndoctrinare a fost reluată prin intermediul Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice în domeniul Istoriei, Economiei, Limbii și Literaturii, care a fost transferat de la Tiraspol la Chișinău. Sarcina de a fundamenta științific anexarea Basarabiei și a altor teritorii românești la U.R.S.S. i-a revenit lui A.I. Manusevici, care, la foarte scurt timp, a publicat, într-o revistă de istorie de la Moscova, un articol în care prezenta unirea Basarabiei cu România în 1918 drept „o răpire” a ei de către „burghezo-moșierii” români.

Fără cadre calificate

Recuperarea Basarabiei în vara anului 1941 și revenirea ei în hotarele României au impus evacuarea Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice în domeniul Istoriei, Economiei, Limbii și Literaturii la Buguruslan, regiunea Orenburg (R.S.F.S. Rusă), de unde a revenit la Chișinău în octombrie 1944, după reanexarea Basarabiei.

Institutul, care trebuia să promoveze

Copii cărora li se preda o cu totul altă istorie decât cea adevărată

FABRICAREA „ȘTIINȚIFICĂ” Ă „POPORULUI MOLDOVENESC”

Deși noile autorități sovietice de la Chișinău au îndepărtat simbolurile tradiționale (Statuia lui Ștefan cel Mare, foto stânga), înlocuindu-le cu noi valori și noi identități (Statuia eroilor comsomoliști, foto dreapta), moștenirea strămoșească nu a fost ștearsă (în centrul imaginii: un ansamblu de călușari)

LIDIA PRISAC

(Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei)

Politica prin care sovieticii au încercat să „legitimeze științific” ocuparea și anexarea la U.R.S.S. a Basarabiei a fost deosebită de tot ce existase până atunci. Acțiunile autorităților centrale au fost direcționate pentru evidențierea unicității din punct de vedere cultural, lingvistic, literar și istoric a noii republici create – R.S.S. Moldovenească. S-a continuat într-un ritm accelerat inventarea istoriei populației din Moldova sovietică și impunerea unei identități prefabricate, prin demonstrarea faptului că moldovenii și românii ar reprezenta popoare diferite.

Principalele subiecte ale propagandei oficiale, reflectate în toate actele de cultură, erau suferințele provocate de români moldovenilor, legăturile istorice și literare cu Rusia și Ucraina.

Principala teză era mitul „drepturilor primare ale slavilor” asupra Basarabiei și justificarea încorporării acesteia la Rusia prin caracterul „absolut progresist de dezvoltare impetuoasă a forțelor de producție și a culturii”. Populația moldovenească era tratată drept una distinctă de cea românească, sovieticii urmărind, în perioada 1944-1952, blocarea legăturilor

culturale cu România. Reveneria Basarabiei la U.R.S.S. însemna „reafirmarea istorică a independenței Moldovei [față de România] și un pas major pe calea dezvoltării ei sociale”.

Crearea „națiunii” moldovenești

Ideologia moldovenismului a fost justificată „științific” de istoriografia moldovenească sovietică, care a fost creată din ordinul Secției de propagandă a P.C.U.S. pentru a atribui identitate unor teritorii și populațiilor care le

locuiau, rupte prin forță și transformate în entități teritorial-administrative – republici unionale ale U.R.S.S.

În stânga Nistrului, după formarea R.A.S.S. Moldovenești, la 12 octombrie 1924, pe lângă Comisariatul Poporului pentru Învățământ (NARCOMPROS) a fost constituit, la 30 decembrie 1926, Comitetul Științific Moldovenesc cu statut de instituție științifică supremă a republicii. Titulatura colaboratorilor comitetului era asemănătoare cu cea a colaboratorilor Academiei de Științe a U.R.S.S. – membri de onoare, membri titulari,

dacă specialistul, în perioada interbelică și a războiului, a fost sau nu pe teritoriul „ocupat”, dacă a avut contacte (a colaborat) sau nu cu „fasciștii români și germani”.

Din punct de vedere etnic, în componența Institutului de Istorie, Limbă și Literatură predominau elementele alogene. Conform documentelor de arhivă, din 14 decembrie 1945, dintre cei 19 angajați ai Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice șapte erau evrei, patru ruși, trei ucraineni și cinci moldoveni.

În încercarea de a explica de ce o parte dintre istoricii autohtoni erau preocupați în cercetările lor de epocile mai vechi, în special Evul Mediu, putem spune că s-au simțit mai puțin aserviți propagandei oficiale, pe când cei care au fost îndemnați să scrie despre trecutul proximal s-au dizolvat complet în această mașină a minciunii.

În primii ani postbelici, prioritatea istoricilor sovietici de la Chișinău era condamnarea dură a administrației românești din anii războiului, combinată cu defăimarea continuă a „ocupanților româno-boierești” a Basarabiei din anii 1918-1940. În paralel erau elogiate relațiile de prietenie dintre „marele popor rus și poporul moldovenesc”, vechi de secole.

Momentul de cotitură, credem, în fundamentarea propagandistică a științei istorice în Moldova sovietică a fost Hotărârea Plenarei C.C.

al P.C.M. din 27-29 august 1947 cu privire la elaborarea unei sinteze de istorie a Moldovei.

Deși profesorul N. Narțov, de la Institutul Pedagogic din Chișinău, declarase, anterior, că elaborase un manual de istorie a Moldovei gata pentru publicare, această lucrare a fost respinsă, imputându-i-se autorului că nu a inventat o etnogeneză a moldovenilor diferită de cea a românilor în justificarea din punct de vedere istoric a existenței

C.C. pentru ideologie, insista că „ocupanții româno-germani încercau să intoxice conștiința trudită cu otrava naționalismului, să le altoiască ideologia reacționară, să le provoace instinctele de cultivare a avuției private, să aprindă ura față de popoarele Uniunii Sovietice și, în special, față de poporul rus”. Pe lângă aceasta, secretarul C.C. al P.C.(b)M. se arăta deranjat că „... această ideologie străină [...], este susținută de rămășițele elementelor dușmănoase de clasă, de cei mai aprigi dușmani ai poporului moldovenesc, naționaliștii moldo-români [...] care acționează spre dauna construcției socialiste”. El făcea constatarea că în cadrul Institutului de Istorie, Limbă și Literatură „se tratează slab temele privind destinele istorice comune ale poporului moldovenesc și rus, despre istoria luptei lor comune împotriva

Muzeul de Artă al R.S.S. Moldovenești era adăpostit în clădirea ridicată de Vladimir Herța în 1905. Aici a funcționat și un gimnaziu de fete, creat de prințesa Natalia Dadiana, al cărei nume l-a purtat până în anul 1940

R.S.S. Moldovenești, ci invers, a „urmat firul istoriografiei românești”. Prof. N. Narțov era singurul autor ce cunoștea limba română încă în vremea activității sale la Tiraspol și utilizase operele autorilor români – A.D. Xenopol, D. Onciul, N. Iorga, C.C. Giurescu ș.a. –, însă nu a reușit să se detașeze suficient pentru a nega identitatea românească a moldovenilor.

Rolul nefast în destinul acestei lucrări i-a revenit Plenarei a XIII-lea a C.C. al P.C.(b)M. Raportorul principal, I.S. Zikov, secretar al

cotropitorilor străini, împotriva jugului capitalist”, inclusiv că în cadrul acestuia încă nu a fost alcătuit „un colectiv de istorici specialiști, capabili să redacteze un manual de istorie a poporului moldovenesc în spiritul marxist-leninist”.

Concluzia plenarei a fost că manualul de istorie a Moldovei nu poate fi elaborat de o singură persoană, ci de cei mai buni istorici, sub conducerea C.C. al P.C.(b)M., „pentru soluționarea acestei importante sarcini politice”.

(Va urma)

direct sau indirect neadevărul despre trecutul istoric al moldovenilor, a fost catalogat, în 1946 – de către secretarul C.C. al P.C.(b)M., M. Salogor, într-un demers adresat șefului Direcției Propagandă și Agitație a C.C. al P.C.(b) de la Moscova, G.F. Aleksandrov –, drept inapt de a face față sarcinilor propuse, deoarece „în trecut nici teritoriul Moldovei, nici istoria poporului moldovenesc aproape că nu se studiau”. M. Salogor cerea susținerea Hotărârii Biroului C.C. al P.C.(b)M. pentru îmbunătățirea activității institutului prin sporirea numărului cercetătorilor care până atunci erau doar 15. Astfel, la 11 martie 1946, cu sprijinul Prezidiului Academiei de Științe a U.R.S.S., s-a decis crearea Bazei Științifice Moldovenești a Academiei de Științe a U.R.S.S.

Se spera că, după fondarea acestei Baze, decisa la Moscova, se va produce o cotitură în procesul de elaborare sovieto-bolșevică a istoriei Moldovei. Problemele organizatorice, structura instituțională și direcțiile principale ale cercetărilor științifice au fost puse la punct în ședința Biroului C.C. al P.C.(b)M. din 18 iunie 1947. Printre direcțiile principale de activitate ale Bazei, supuse pentru aprobare Prezidiului Academiei de Științe a U.R.S.S., se preconiza și „studierea istoriei, arheologiei și etnografiei poporului moldovenesc”. Se argumenta necesitatea înființării Institutului de Istorie, Limbă și Literatură, ca instituție autonomă, compusă din trei secții, prima fiind cea de

Viaceslav Petrovici Volghin

istorie și arheologie. Astfel, în urma examinării, la 29 iunie 1946, de către Prezidiul Academiei de Științe a U.R.S.S., a demersului conducerii R.S.S. Moldovenești, au fost aprobate, cu unele modificări, proiectele propuse. Directorul Bazei Științifice Moldovenești a fost numit acad. V. Volghin, vicepreședintele Academiei de Științe a U.R.S.S. Printre direcțiile științifice prioritare se înscrisă, pe lângă studierea istoriei, arheologiei și etnografiei poporului moldovenesc, și a genezei și dezvoltării limbii moldovenești, literaturii, folclorului și artei populare.

Insuficiența resurselor umane și financiare a determinat dimensiunile și structura

instituțională modestă a Bazei Științifice Moldovenești. Dintre cele opt organizații științifice create, doar una avea statutul de institut – cel de Istorie, Limbă și Literatură –, restul erau sectoare cu statut autonom. Director interimar al Institutului de Istorie, Limbă și Literatură a fost numit V.M. Senchevici, iar din 1947, dr. I. Ceban.

Una dintre cele mai acute probleme cu care se confrunta Filiala Științifică Moldovenească a Academiei de Științe a U.R.S.S. a fost la început insuficiența de cadre științifice calificate. Astfel, în anii 1942-1943, în secția de istorie erau angajate doar două persoane: N.V. Berezneacov și V.M. Senchievici. Ulterior, numărul lor a sporit.

Otrava naționalismului

În primul deceniu postbelic, istoricii erau permanent verificați și supravegheați. Bunăoară, la ședința Consiliului științific al Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice, din 10 noiembrie 1946, președintele Comisiei Comitetului Central al P.C. (b) al Moldovei constată că „o parte dintre lucrători nu sunt suficient pregătiți pentru activitatea de cercetare științifică”; „comisia a mai stabilit că unii lucrători ai Institutului nu au interpretări adecvate asupra învățăturii marxist-leniniste”; pe lângă aceasta „comisia crede că una dintre cauzele activității nesatisfăcătoare a Institutului constă în lipsa criticii constructive”.

În R.S.S.M. era foarte important ca la momentul angajării,

Complexul Memorial din colhozul „Biruința”, satul Cojuna, raionul Strașeni

Liceul de băieți nr. 3 din Chișinău

drepturi egale cu ale absolvenților cursului liceal inferior în ce privește recrutarea, numirea și înaintarea în funcții. Prin examene de diferență, elevii puteau trece în clasele corespunzătoare de liceu.

După unirea cu România, prin hotărârea Sfatului Țării din 28 martie 1918, învățământul din Basarabia a fost subordonat guvernului de la Chișinău (Consiliul Directorilor Generali), prin Directoratul Instrucțiunii. S-au luat măsuri pentru trecerea școlilor sub autoritatea statului român și folosirea limbii române în școală.

In anul școlar 1918-1919 a fost păstrată marea majoritate a corpului profesoral care funcționa în Basarabia înainte de Unire. Toți cei ce au dorit să-și continue activitatea și au depus jurământul de credință statului român au rămas în învățământ. Marea majoritate a profesorilor din Basarabia era de naționalitate rusă ori ucraineană, iar în sudul provinciei, de origine bulgară. După Unire au fost adunați în Basarabia toți profesorii de origine română răspândiți pe întinsul fostului Imperiu Rus, dar erau puțini. Nu se putea asigura încadrarea

integrală a școlilor secundare cu profesori de origine română (cunoscători ai limbii române), pentru realizarea învățământului în limba română. De aceea s-a înlesnit învățarea limbii române de către profesorii de origine neromână.

Introducerea învățământului în limba română s-a înfăptuit treptat. Procesul s-a desfășurat în baza unui program al Directoratului Instrucției, aprobat cu Decretul regal din 14 august 1918. Clasele I ale tuturor școlilor secundare (liceelor și școlilor primare superioare, numite acum școli medii) învățau în limba română. La Școala eparhială de fete din Chișinău învățau în limba română clasele I-IV, iar la Liceul de băieți nr. 1 Chișinău, clasele

I-VI. La restul claselor din învățământul secundar (licee și școli medii), învățământul continua să se facă în limba rusă, dar trei obiecte (limba română, geografia și istoria patriei) se învățau în limba română.

Au fost trecute în întreținerea statului român 16 licee de băieți și două licee de fete (al zemstvei și școala eparhială, ambele din Chișinău). Nu a fost luat de stat liceul de băieți din Bolgrad, care era întreținut de o eforie după un regulament special. În același an au fost preluate pentru întreținere de către stat 15 școli primare superioare (medii): Bălți, Chișinău (nr. 1 și 2), Chilia Nouă, Cetatea Albă (nr. 1 de băieți), Hotin (nr. 2), Ismail, Leova, Orhei, Râșcani, Soroca, Tighina, Tatarbunar, Vadu-Rașcu, Volontirovca. Aceste școli primare superioare au fost decretate „pentru moldoveni” și transformate în școli medii, conform structurii învățământului din Vechiul Regat. În ele s-au folosit programele și manualele din clasele inferioare ale liceului din Vechiul Regat. S-a introdus, ca obiect de studiu obligatoriu, franceza. Se învăța în limba română.

Liceul de Fete din Ismail

ÎNVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR DIN BASARABIA DUPĂ MAREA UNIRE

TRAIAN D. LAZĂR

După 1866 (Magazin istoric, nr. 4/2012) în școlile din Basarabia nu s-a mai învățat în limba română, ci în rusește. O mică breșă în această rusificare compactă s-a realizat abia după revoluția rusă din 1905, când autoritățile au acceptat introducerea învățământului în limba română la seminarul din Chișinău (1907). În ultimii ani de guvernare rusească învățământul mediu din Basarabia cuprindea: 16 licee de băieți, întreținute de stat și unul întreținut de o eforie, nouă licee de fete, întreținute de orașe sau de zemstvele guberniale, 18 licee particulare și școli medii (gimnazii). În toate limba de predare era rusa.

Licee de băieți existau la: Chișinău (patru licee cu durată de opt ani), Chișinău și Comrat (licee reale, cu durată de șase ani), Bălți, Bolgrad, Cahul, Cetatea Albă, Hotin, Ismail, Orhei, Soroca (Liceul „Xenopol” și Tehnic-Agricol) și Tighina (Liceul Modern). Existau licee de fete la Chișinău (un liceu al zemstvei și o școală eparhială), Bolgrad, Cetatea Albă, Hotin, Orhei, Soroca, Tighina. Ele nu erau finanțate de stat, ci de orașe sau zemstve. Școala eparhială era întreținută de Eparhia Chișinăului și administrată de un comitet de preoți.

Spre deosebire de liceele de băieți, în liceele de fete nu se învăța latina, se făcea mai puțină matematică, limbile moderne erau facultative. Se predau, în plus: pedagogia, gospodăria, lucrul manual. Studiile durau șapte ani. Uneori elevele urmau și clasa a VIII-a, pedagogică, pentru pregătirea de învățătoare „casnice”.

Licee particulare sau întreținute de societăți și comunități existau la: Tarutino (liceu de băieți al comunității de coloniști germani din sudul Basarabiei), Rezina (liceu mixt al societății „Luminarea”), Chișinău (Liceele de fete „Principesa Dadiana”, „Nagovschi”, „Baron V. Gheiking”, „Remezova”), Bălți („Ghensche”), Hotin („Filipov”). Aceștia li se

adăugau: Liceul de băieți „Weissmann” din Chișinău, Liceul „Schwarzmann” din Tighina, Liceele de fete „Scomorovskaia” și „Goldenberg” din Chișinău, „Boico” și „Gherasimenco” din Tighina și „Levițcaia” din Cahul, care în urma revoluției din februarie 1917 obținuseră dreptul de a elibera certificate de absolvire similare celor de stat.

În 1918, mitropolitul Gurie a fost profesor de limba română la un liceu din Chișinău

Scolile medii, numite în Basarabia, din 1912, școli primare superioare, erau destinate păturilor mijlocii și sărace ale populației, burgheziei, lucrătorilor și țăranilor. Programa lor era similară celei a claselor inferioare ale liceului. Limbile moderne erau facultative, iar lucrul manual se predă în mod practic, după regiuni: tâmplărie, fierărie, viticultură etc. Durata studiilor era de patru ani, dar existau și școli cu durată de doi ani. Absolvenții acestor școli aveau

Exclusivitate

Imaginile cu germani trecând euforici zidul Berlinului, după prăbușirea lui, în noiembrie 1989, moment ce marca încetarea practic a perioadei „războiului rece” și a divizării Europei, vor rămâne de neșters. Dar în spatele acelui moment, cum am văzut în numărul trecut al revistei, au existat complicate și sinuoase negocieri.

3 octombrie 1990. Procesul reunificării Germaniei este încheiat;
bucurie în stradă

LIDERII SOVIETICI ȘI REUNIFICAREA GERMANĂ

MIHAIL NARINSKI
(Moscova)

Indubitabil, conducerea sovietică nu putea acționa asupra procesului de reunificare cu mijloace militare și politice. Cu toate acestea, unii diplomați, dintre cei mai remarcabili, estimează că nu au fost sesizate toate oportunitățile. Diplomatul O.A. Grinevski (într-un interviu din octombrie 1998) scria că încă din septembrie 1989 ambasadorul I.A. Kviținski a propus un plan de creare a unei confederații a celor două state germane, socotind că inițiativa ar putea fi mai întâi avansată de către opoziție în R.D.G. și apoi susținută de Moscova. „Această propunere era, fără putință de tăgadă, prea inteligentă pentru conducerea noastră; în tot cazul nimeni nu i-a acordat atenție”, subliniază pe un ton amar O.A. Grinevski.

El însuși a sugerat convocarea unei conferințe a țărilor participante la coaliția antihitleristă pentru a studia problema reunificării germane: „Ideea era următoarea: în Europa nimeni nu vrea această reunificare, dar nimeni nu vrea să o spună deschis. Tuturor le e frică de tratativele «patru plus doi» sau «doi plus patru», temându-se să nu se încheie un târg în spatele restului Europei. De aceea, această propunere, dacă am fi avansat-o, ar fi găsit un sprijin consistent”. Totuși, nu s-a încercat nimic.

Procesul reunificării germane lua viteză. Primele alegeri legislative libere s-au desfășurat în R.D.G. la 18 martie 1990, aducând victoria coaliției pro-Kohl, a

„Alianței pentru Germania”. Cam tot atunci, cancelarul a optat pentru o reunificare prin folosirea articolului 23 din legea fundamentală a R.F.G., conform căruia Constituția se putea

Liceul de Băieți „Mihai Eminescu” din Chișinău

În anul școlar 1918-1919 au fost înființate trei școli medii românești din fostele școli (primare superioare) cu două clase: școala de fete Chișinău, preluată de la statul rus, și școlile de la Bulboacă – județul Tighina și Baraboi – județul Bălți, preluate de la eparchii. Nu au fost preluate de stat 14 școli – Bairamcea, Bolgrad, Chișinău (nr. 3 de fete, evreiască), Cetatea Albă (nr. 2), Cotiugenii Mari (două școli), Florești (școală a zemstvei), Hotin (nr. 2), Nădușita, Reni, Sărata (școală germană), Șaba, o școală din Soroca, Vâlcov –, întrucât erau ale minorităților.

Numărul elevilor înscriși la începutul anului școlar 1918-1919 în clasele cu predare în limba română a fost foarte mic. În anul școlar 1919-1920, procesul de introducere a limbii române ca limbă de predare s-a aprofundat. În cele 16 licee preluate de stat învățarea în limba română s-a extins în întreg cursul inferior, clasele I-IV (azi clasele V-VIII). La Școala eparhială de fete din Chișinău și la Liceul nr. 1 de fete al zemstvei din Chișinău se învăța în română la toate clasele. Numărul elevilor

înscriși în clasa I s-a apropiat de normal, ca efectiv.

În școlile medii unde în 1918 se învăța în limba română doar la clasa I, s-a luat măsura extinderii predării în limba română la întreg cursul școlar. La școlile medii lăsate în 1918 pe seama minorităților s-a introdus predarea în limba română la clasa I.

Statul român a înființat noi școli medii întreținute de la buget: școala medie mixtă din Cinisăuți, județul Orhei, și școala din Ciuciuleni.

Noi pași s-au întreprins în anul școlar 1919-1920. Învățarea în limba română s-a extins și la cursul superior al liceului (azi clasele IX-XII). Liceele minorităților și cele cu un corp profesoral format din multe elemente străine vor încheia procesul de introducere a predării în limba română la cursul superior abia în anul școlar următor.

În anul școlar 1920-1921 s-a desființat Liceul nr. 4 din Chișinău.

Statul a preluat pentru finanțare de la buget liceul real din Tighina (înființat în acest an), liceele de fete din Bolgrad, Tighina, Cetatea Albă și școala medie pentru evrei (nr. 3) din Chișinău. Școala medie nr. 2 din Cetatea Albă,

cu predare în limba rusă, a fost contopită cu școala de băieți, formând o școală medie mixtă, care în 1922 a fost desființată, fiind contopită cu liceul. O evoluție asemănătoare a avut școala medie din Orhei.

În anul 1922 în toate liceele din Basarabia se învăța în limba română. O situație apropiată se înregistra la școlile medii. Mai rămăsese ca școală medie cu limbă de predare minoritară (germana) cea din Sărata.

Școlile medii nr. 1 din Hotin și Bălți, precum și două școli medii din Soroca au fost mutate în localitățile rurale: Lipcani, Bolotina, Climăuți, Văscauți. Prin Casa Muncii C.F.R. s-a creat un gimnaziu (școală medie) la Ocnița.

În anul școlar 1923-1924 au fost luate de la învățământul particular și comitete, pentru întreținere din bugetul statului, Liceele de fete „Ghenesche” din Bălți, „Principesa Dadiana” din Chișinău, „Levițcaia” din Cahul și gimnaziile de băieți din Cărpineni, Căușani, Ceadâr-Lunga, Cojușna, Nădușita. S-au înființat, cu întreținere din bugetul statului, gimnaziile din Cimișlia, Cliscăuți și Pârliți, iar școala medie din Chilia Nouă s-a transformat în gimnaziu.

Toate aceste date sunt cuprinse în Anuarul Învățământului Secundar pe anul 1924-1925, emis de Ministerul Instrucțiunii, Direcțiunea generală a învățământului secundar, lucrare precedată de o expunere asupra dezvoltării învățământului secundar și a situației sale în anul școlar 1924-1925, întocmită de Constantin Kirîțescu, director general al învățământului secundar (Tipografia Curții Regale F. Gobl Fiii, 1925). ■

în *Pravda*, la 21 februarie 1990. Liderul sovietic puncta următoarele elemente esențiale: obiectivul negocierilor „doi plus patru” este de a discuta din toate unghiurile și pe etape toate aspectele externe ale reunificării germane, pregătind această problemă pentru integrarea în procesul paneuropean și pentru examinarea bazelor unui viitor tratat de pace cu Germania; acordurile obținute de cele două state germane trebuie să fie aprobate de „cei patru”;

reunificarea germană trebuie să se facă ținând cont de inadmisibilitatea unei rupturi de echilibru militar și strategic între Tratatul de la Varșovia și NATO; în timpul reunificării sunt necesare asigurarea inviolabilității frontierelor și evitarea unor noi împărțiri teritoriale; reunificarea germanilor nu trebuie să creeze niciun prejudiciu politic, economic sau moral Uniunii Sovietice. Deja, la acel moment, Gorbaciov schița un nou mod de abordare a problemei reunificării, subliniind: „În consecință, trebuie spus că procesul reunificării Germaniei este organic legat – și trebuie sincronizat – de procesul paneuropean, de axa sa principală, care este crearea unei structuri fundamentale noi de securitate europeană, chemată a o înlocui pe cea a blocurilor”.

La vremea aceea, început de martie 1990, Gorbaciov definea foarte clar atitudinea Moscovei față de aderarea Germaniei unificate la NATO, declarând ziariștilor sovietici: „Nu putem să o acceptăm. Este total exclus”. Programul expus de Gorbaciov corespundea pe deplin intereselor statului sovietic și urmărea să liniștească opinia publică din inte-

Premierul britanic Margaret Thatcher (stânga) și cuplul Mihail și Raisa Gorbaciov

riorul țării. Dar realizarea lui rămânea extrem de dificilă.

Pornind de la aceste principii, M.A.E. al U.R.S.S. s-a concentrat pe avansarea unor acorduri care ar fi putut fi acceptate de partenerii noștri din grupul „celor șase”, înțelegând că statutul militaro-politic al Germaniei unificate va fi chestiunea cea mai spinoasă. Colaboratorii și experții ministerului au studiat diferite opțiuni: neutralitatea Germaniei; participarea sa

numai la structura politică a NATO (după modelul Franței); aderarea Germaniei, simultan, la Alianța Atlantică și la Pactul de la Varșovia.

La 21 martie 1990, Șevardnadze a avut o întrevedere cu Genscher și cu secretarul de Stat american James Baker, prima de la constituirea „grupului celor șase”, la Windhoek, prilejuită de ceremoniile ce au marcat proclamarea independenței Namibiei. Ministrul german al Afacerilor Externe a respins categoric ideea unui tratat de pace și nu a acceptat neutralitatea Germaniei unificate, insistând pe aderarea ei la NATO. Șevardnadze a apărut pozițiile declarate ale Moscovei, dar a făcut-o, în opinia lui Genscher, exprimată în memoriile sale, într-o manieră destul de pasivă. La finalul întrevederii dintre cei doi miniștri, partea sovietică a renunțat practic la ideea unui tratat de pace. „Dacă este să judecăm după descrierile care

au urmat, menționează V.P. Terehov, discuțiile au fost sincere și au permis apropierea de un acord în numeroase probleme”.

Gorbaciov și Șevardnadze au formulat și propus o poziție absolut rezonabilă pentru negocieri, dar partenerii lor au simțit că ei aveau în rezervă și un compromis. Partea sovietică a pus tot mai mult accentul pe necesitatea de a se sin-

După proclamarea independenței Lituaniei, în martie 1990, pe străzile Tallinnului

extinde asupra noilor landuri est-germane, fără a fi necesară adoptarea unui nou text.

La 18 mai 1990, între R.F.G. și R.D.G. s-a semnat la Bonn un tratat de stat privind Uniunea economică, monetară și socială, care a intrat în vigoare la 1 iulie 1990 și a marcat o etapă decisivă a reunificării. La 23 august 1990, Camera Poporului a R.D.G. a adoptat o declarație de aderare a cinci landuri est-germane la R.F.G., act cu efect din 3 octombrie 1990. La 31 august 1990, în Berlinul de Est a fost semnat tratatul de unificare. La 3 octombrie 1990, procesul unificării Germaniei era încheiat.

Paralel, s-au purtat discuții privind aspectele internaționale ale reunificării, lansate în februarie 1990 la Ottawa, care a găzduit conferința internațională „Cer deschis”; acolo s-a hotărât formula negocierilor.

Principalii participanți la discuții au acceptat ideea formulei de „șase”, dar divergențele nu s-au aplanat în totalitate. Moscova a insistat pe formula „patru plus doi”, în vreme ce germanii din Vest, susținuți de Statele Unite, au optat pentru formula „doi plus patru”. Aceste două formule corespundeau unor abordări diferite a negocierilor. Diplomatul V.P. Terehov spunea despre poziția conducerii R.F.G.: „Să ne amintim că atunci când germanii și-au elaborat maniera de abordare a negocierilor, ei au avut, din start, o linie perfect clară. Problema reunificării celor două țări germane trebuia rezolvată de germanii înșiși, adică de R.F.G. și R.D.G. În ce privește competențele celor patru puteri, germanii considerau că ele nu trebuia să intervină în niciun caz în negocierile dintre cele două state germane și că ele nu puteau rezolva decât chestiuni

Primele alegeri legislative libere din R.D.G., la 18 martie 1990, cu victoria coaliției pro-Kohl

legate de ridicarea restricțiilor impuse Germaniei în cadrul acordurilor de la Potsdam, restituind astfel țării suveranitatea”.

Aceptând formula „doi plus patru”, Șevardnadze viola instrucțiunile primite de la Moscova. Falin a transmis astfel frazele lui A.S. Cerniaev, după ce acesta din urmă i-a spus lui Șevardnadze, la întoarcerea la Moscova: „Este scandalos. Mihail Sergheevici a atras în mod special atenția asupra faptului că nu putem accepta decât formula «patru plus doi». În telegramele pe care le-a transmis în timpul tratativelor, după întoarcere,

n-a lăsat să-i scape nici măcar o aluzie, chiar dacă el viola instrucțiunile. Imaginați-vă ce s-ar fi întâmplat dacă n-aș fi telefonat la M.A.E. și comunicatul ar fi ieșit în versiunea lui inițială! Intuiția mi-a spus: verifică încă o dată. L-am întrebat: de ce? Vreți să știți ce mi-a răspuns Șevardnadze? «A insistat mult Genscher și Genscher e de încredere»”.

Bun expert în problema germană, V.M. Falin consideră că această concesie a fost o eroare gravă a diplomației sovietice și a lui Șevardnadze personal: „Nu numai partea sovietică, dar și Anglia și Franța au fost private de o voce deliberativă. Asta înseamnă

că mecanismul negocierilor devenea complet diferit: doi participanți ajungeau la un acord și îl supuneau aprobării celorlalți patru”. Acceptarea formulei „doi plus patru” semnifica, în fapt, o mai mare luare în seamă a poziției Bonnului și Washingtonului și o diminuare a cooperării cu Parisul și Londra.

Poziția generală a U.R.S.S. la negocierile privind reunificarea Germaniei a fost formulată de Gorbaciov într-un interviu apărut

Mihail Gorbaciov, împreună cu lucidul și pragmaticul François Mitterrand

în cadrul NATO la o formalitate, lucru acceptat tacit". Și adăuga: „Dv. spuneți așa: dacă Germania întreagă este integrată în NATO, noi oprim și procesul de la Viena, și tratativele START. Dar asta ar însemna o lovitură aproape mortală dată politicii noii gândiri în întregul ei, în tot cazul un knock-down... Chiar dacă ar fi vorba despre un șantaj, inevitabil în politică, este un șantaj prea riscant, în primul rând din punct de vedere economic, al prezervării rezervelor necesare pentru perestroika noastră internă". Cerniaev marca foarte clar legătura între politica internă și politica externă a perestroikăi. Agravarea situației economice și financiare a U.R.S.S. reducea dur marja de manevră a lui Gorbaciov în materie de politică externă. În același timp, consilierul lui subestima grav importanța aderării Germaniei unificate la NATO, încercând să o prezinte ca pe o „formalitate”.

Totodată, acest episod dezmințe alegațiile opozițivilor lui Gorbaciov, care au afirmat că Biroul Politic n-ar fi discutat chestiunile de politică internațională. El demonstrează și voința președintelui U.R.S.S. de a apăra interesele statului sovietic, utilizând mijloacele de presiune asupra partenerilor occidentali pe care le avea la dispoziție. Din nefericire, evantaiul acestor mijloace devenea din ce în ce mai limitat.

În ajunul reuniunii „doi plus patru”, care trebuia să aibă loc la Bonn, Biroul Politic i-a dat lui Șevardnadze indicația „să nu accepte în niciun caz intrarea R.F.G. în NATO”, decizie care a definit poziția sovietică în cursul negocierilor. Prima întâlnire oficială a grupului „celor șase” s-a desfășurat la 5 mai 1990, la Bonn. Ordinea de zi puncta următoarele probleme: frontierele Germaniei unificate; statutul său

Momentul semnării acordului „doi plus patru”; de la stânga: J. Baker, D. Hurd, E. Șevardnadze, R. Dumas, L. de Maizière, H.-D. Genscher

militaro-politic; Berlinul; suspendarea drepturilor și responsabilităților celor patru puteri.

În cursul acestei întâlniri, ministrul sovietic al Afacerilor Externe a dorit ca discuția despre aspectele internaționale ale reunificării să fie plasată în contextul procesului paneuropean. Ideea, care consta în sincronizarea reglementării problemei germane cu

crearea de noi structuri de securitate paneuropeană, a găsit un acord de principiu la partenerii U.R.S.S., deși noțiunea de „sincronizare” a fost interpretată diferit. Toți membrii grupului „celor șase” au afirmat că Europa avea nevoie de structuri noi de securitate și că pregătirea, în cadrul OSCE, a unei întâlniri la vârf, la Paris, ar oferi ocazia de a asocia reunificarea germană de reunificarea Europei.

La Bonn, Șevardnadze a declarat ferm că pentru Uniunea Sovietică aderarea Germaniei unificate la NATO era absolut inacceptabilă, subliniind că asta ar modifica considerabil raportul de forțe în Europa și ar conduce la crearea unei situații militaro-strategice periculoase pentru U.R.S.S. În ciuda a tot ce se spusese despre transformarea blocurilor, NATO rămânea o alianță militară și politică, ceea ce trezea preocupări justificate Moscovei. Dar ținând cont de agravarea situației financiare și economice din U.R.S.S., ministrului sovietic i-a venit foarte greu să aibă o poziție fermă. Ambasadorul V.P. Terehov scria în acest sens: „O mică ilustrare: când Șevardnadze a sosit la prima reuniune «doi plus patru», la Bonn (la început de mai 1990), el era purtătorul unei poziții, inițial ferme, pe această problemă, dar și al unei cereri de credit de 20 miliarde de mărci. Să transmiți o cerere de credit și să avansezi solicitări ferme? Greu de contact pe faptul că o asemenea poziție ar fi avut o mare forță de convingere”.

Septembrie 1990. Camera Populară a R.D.G. votează în aplauze reunificarea

croniza reunificarea germană cu crearea de noi structuri de securitate în Europa. Președintele U.R.S.S., Gorbaciov, primindu-l la 10 aprilie 1990 pe ministrul britanic al Afacerilor Externe, Douglas Hurd, a expus cu detalii rațiunile pentru care Uniunea Sovietică nu putea accepta aderarea Germaniei unificate la NATO. „Soluția trebuie căutată în crearea unor noi structuri de securitate pentru ansamblul Euro-

pei, de la Atlantic la Urali, a declarat el. Trebuie dat un impuls accelerării procesului de creare a unor asemenea structuri, sincronizând reunificarea germană cu acest proces. Între timp, este posibilă o etapă de tranziție. Suntem gata pentru un dialog constructiv“. Propunerile privind etapa de tranziție și dialogul constructiv arătau că Gorbaciov era dispus și la alte concesii în căutarea unui compromis.

În vreme ce R.D.G. își exercita puțin câte puțin influența asupra evoluției evenimentelor, Gorbaciov l-a primit, la 29 aprilie 1990, pe șeful guvernului est-german, Lothar de Maizière, căruia i-a explicat abordarea sovietică. Subliniind că Moscova nu intenționează să se opună reunificării Germaniei, Gorbaciov a formulat destul de limpede poziția U.R.S.S.: „Evoluția procesului de reunificare a Germaniei pune problema creării accelerate a unor structuri paneuropene de securitate. Acesta este punctul unu. Al doilea este că noi nu ne imaginăm ca Germania unificată să fie integrată pe deplin în NATO... Al treilea – conținutul activităților Tratatului de la Varșovia și ale NATO vrem să se schimbe conform transformărilor de până acum și care continuă în Europa de Est“. Gorbaciov a spus pe un ton apăsător, adresându-se lui L. de Maizière:

Ministrul vest-german de Interne Wolfgang Schäuble și secretarul de Stat est-german Günther Krause semnează tratatul de unificare (Berlinul de Est, 31 august 1990)

cierilor „doi plus patru“. Poziția lui Șevardnadze și Cerniaev, consilierul lui Gorbaciov, care erau gata să accepte aderarea Germaniei unificate la NATO, a fost respinsă de majoritatea membrilor Biroului Politic, cu Gorbaciov în frunte. A doua zi, Cerniaev îi scria lui Gorbaciov: „Sunt puțin descurajat de discuția de ieri din Biroul Politic privind problema germană. Patru tovarăși au semnat documentul: pe lângă Șevardnadze, au fost [Aleksandr N.] Iakovlev [ideologul perestroikăi], [Vladimir Al.] Kriucikov [președintele KGB al U.R.S.S.] și [Dmitri T.] Iazov [ministrul Apărării al U.R.S.S.]. Dar au tăcut chitic. Asta înseamnă că fie au semnat fără să citească, ceea ce e puțin probabil, fie nu au studiat problema cu colaboratorii lor, ceea ce ar fi rău, fie nu au avut «curajul» să-și apere punctul de vedere, ceea ce nu-i acceptabil. De aceea Șevardnadze, atacat, din flanc, de tovarășul Falin, a opus o

„Vă voi spune foarte clar că dacă în Uniunea Sovietică se va crea impresia că partea germană manifestă lipsă de respect față de interesele poporului sovietic, reacția nu va întârzia. Ceea ce va duce la complicații serioase“.

Gorbaciov a încercat să ia o poziție mai fermă la reuniunea Biroului Politic din 3 mai 1990, care a precedat lansarea nego-

ciilor „doi plus patru“. Poziția lui Șevardnadze și Cerniaev, consilierul lui Gorbaciov, care erau gata să accepte aderarea Germaniei unificate la NATO, a fost respinsă de majoritatea membrilor Biroului Politic, cu Gorbaciov în frunte. A doua zi, Cerniaev îi scria lui Gorbaciov: „Sunt puțin descurajat de discuția de ieri din Biroul Politic privind problema germană. Patru tovarăși au semnat documentul: pe lângă Șevardnadze, au fost [Aleksandr N.] Iakovlev [ideologul perestroikăi], [Vladimir Al.] Kriucikov [președintele KGB al U.R.S.S.] și [Dmitri T.] Iazov [ministrul Apărării al U.R.S.S.]. Dar au tăcut chitic. Asta înseamnă că fie au semnat fără să citească, ceea ce e puțin probabil, fie nu au studiat problema cu colaboratorii lor, ceea ce ar fi rău, fie nu au avut «curajul» să-și apere punctul de vedere, ceea ce nu-i acceptabil. De aceea Șevardnadze, atacat, din flanc, de tovarășul Falin, a opus o slabă rezistență...“ Cerniaev sublinia: „Oricum, noi va trebui să acceptăm rămânerea Germaniei în NATO. Dar dacă astăzi ne instalăm pe poziții, după, acest fapt va avea aerul unei concesi importante, unui pas în spate. Pentru mine, meritul documentului lui Șevardnadze este că ne permite să reducem, în realitate, prezența Germaniei

Iulie 1990. Est-germanii stau la coadă să schimbe mărci est-germane pe cele vest-germane

Sediul MI5, blazonul Marii Britanii și sediul MI6

● Diferența dintre o zonă rezidențială și porumb ● Ferește-mă Doamne de prieteni... ● Doi bolnavi în fruntea serviciilor secrete ● Copilul cu trei moașe... ● Chiria și telefonul plătite din propriul buzunar ● Șase luni, singurul angajat ● Prevenirea, mai importantă decât capturarea spionilor ● Cum să prinzi spioni cu arhiva ● Miraculoasa cerneală invizibilă ● Cum află un parlamentar că îi este cenzurată corespondența ● Spionul patriot... ● ... și cel care cere indemnizație de șampanie

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Creat cu cinci ani înainte de izbucnirea Primului Război Mondial, noul Birou al Serviciului Secret era precum balaurul cu două capete și niciunul dintre acestea nu știa exact ce are de făcut. De altfel, în scurtă vreme cei doi șefi – căpitanul Vernon Kell și comandorul Mansfield Cumming – aveau să cadă de acord și să obțină aprobarea pentru a separa în două servicii independente această creație. Dar să vedem mai întâi cine erau cei doi ofițeri puși să conducă noua structură ultrasecretă.

În 1909, Kell avea 36 de ani. Tatăl fusese lofițer de carieră, iar mama era urmașa unui conte polonez. A avut o copilărie îndestulată. După absolvirea Academiei militare de la Sandhurst, a devenit interpret pentru franceză și germană și în 1898 a plecat la Moscova, ca să învețe rusa. Peste doi ani pleca la Shanghai, pentru a învăța și chineza. La revenirea din China, în 1902, a fost repartizat ca analist al informațiilor pe spațiul german. După izbucnirea războiului ruso-japonez, în 1904, a fost transferat în locul analistului pe spațiul Orientului Îndepărtat, după ce acesta confundase Kowloon (numele unei zone rezidențiale din Hong Kong) cu kaoling (porumb). Când i s-a propus funcția în fruntea

noului organism creat în 1909, a avut de făcut o alegere dificilă. Numele lui trebuia scos din lista ofițerilor activi. După cum nota soția într-o biografie pe care i-a dedicat-o și care a rămas nepublicată, dar pe care o citează Christopher Andrew (*The Defence of the Realm. The Authorised History of MI5* – Apărarea Regatului. Istoria autorizată a MI5 –, Allen Lane, Penguin Books, 2009, XXIII+1032 pp.), în cazul în care eșua în noua carieră, rămânea pe drumuri și fără mijloacele de a-și întreține familia, căci nu putea fi repus pe lista ofițerilor activi, nici nu putea pretinde să îi fie recunoscuți anii petrecuți în serviciul secret ca vechime de ofițer. În ciuda unei sănătăți șubrede – suferea de astm – avea să reușească. Nu fără să

În U.R.S.S. situația se agrava nu numai în plan financiar și economic, ci și în plan politic. În martie 1990, Lituania și Estonia au adoptat declarațiile de independență, urmate în mai de Letonia. În aceste condiții, Gorbaciov avea stringență nevoie de sprijin occidental.

În tot acest timp Germania de Est cerea reunificarea pe un ton din ce în ce mai energic. La 29 aprilie 1990, L. de Maizière îi spunea lui Gorbaciov: „Majoritatea zdrobitoare a poporului vrea ca reunificarea Germaniei să se facă cât mai repede posibil“. În această situație, factori responsabili din R.F.G. și Statele Unite și-au sporit presiunea asupra Moscovei, pentru a obține reunificarea în condițiile lor, în vreme ce Gorbaciov nu putea conta pe sprijinul Londrei și Parisului. În opinia lui V.P. Terehov, liderii sovietici sperau că Franța și Marea Britanie se vor opune reunificării. „Dar aceste speranțe nu s-au realizat niciodată, scrie diplomatul rus. Londra și Parisul se așteptau, la rândul lor, la o opoziție energică a Uniunii Sovietice față de procesul reunificării. Așadar, așteptări înșelate, și de-o parte și de alta.“

La 23 mai, la Geneva, Șevardnadze și Genscher au discutat în detaliu ansamblul chestiunilor legate de reunificare. Șevardnadze voia să-l facă să înțeleagă pe interlocutorul lui că Moscova nu putea accepta aderarea Germaniei unificate la NATO. Cum afirma Genscher, „Șevardnadze a subliniat că pentru el și pentru Gorbaciov, este de neconceput politic și psihologic să susțină intrarea Germaniei unificate în NATO. Chestiunea statutului militaro-politic al Germaniei rămânea problema principală, problema problemelor“. În același timp, Genscher, tenace, a insistat pe aderarea Germaniei la NATO și nu și-a dat acordul decât pentru transformarea Alianței atlantice și pentru unele restricții militare privind Germania unificată.

În aceste condiții, poziția Parisului și a Londrei era extrem de importantă pentru Gorbaciov. Abordarea Franței a fost exprimată în mod clar de președintele Mitterrand în cursul întrevederilor cu Gorbaciov, la 25 mai 1990, la Moscova. Liderul francez era gata să sprijine cereri importante față de Germania: inviolabilitatea frontierelor germane; integrarea Germaniei unificate în comunitățile europene;

O statuie a lui Lenin pleca dintr-un spațiu unde a fost simțită ca străină

restricții militare pentru statul german, inclusiv interdicția de a poseda arma nucleară. Mitterrand dorea ca NATO să nu avanseze cu pozițiile sale înspre partea de est a viitoarei Germanii unificate. A amintit ideea sa de creare a unei confederații europene, în vederea întăririi securității europene în ansamblul ei. Președintele francez a precizat că, în opinia lui, germanii și americanii nu vor accepta ca Germania să devină concomitent membră a NATO și a Pactului de la Varșovia și să nu facă parte din organizația militară a Alianței. Gorbaciov a declarat atunci: „Pentru mine, ieșirea din această situație rezidă în sincronizarea procesului european cu procesul construcției unității germane“.

Și a adăugat, pe bună dreptate: „Insistența cu care americanii apără ideea necesității și utilității NATO mă face să-mi pun întrebarea următoare: oare nu urmăresc să creeze astfel un mecanism, o instituție, un soi de directorat pentru a guverna afacerile mondiale?“

Mitterrand părea a-l înțelege pe Gorbaciov, dar a rămas coerent și logic. „Acum sunteți blocat, după ce ați fixat obiectivul non-aderării viitoarei Germanii la NATO. Dacă discuția este imposibilă, germanii și partenerii lor din NATO ar putea face o opțiune simplă: să decidă aderarea țării la NATO... Pur și simplu, nu văd cum ați putea să vă atingeți obiectivul. Ați putea să vă înăspriți poziția. Dar o asemenea abordare va deveni sursă de destabilizare în Europa.“ Margaret Thatcher sprijinea și ea aderarea deplină a Germaniei unificate la NATO. În timpul unei conversații cu liderul sovietic la Londra, la 8 iunie 1990, ea declara: „Dacă forțele americane rămân în Germania, acesta va fi un factor puternic de stabilitate pentru toți, inclusiv Uniunea Sovietică. Și pentru că R.D.G. vrea să se unească cu R.F.G., iar aceasta din urmă este membră NATO, credem că toată Germania unificată trebuie să intre în NATO, cu forțele americane care sunt desfășurate acolo“. Gorbaciov începea să înțeleagă că risca să se trezească izolat în problema aderării Germaniei unificate la NATO.

(Va urma)

În românește de Florentina DOLGHIN

Clădirea în care se afla biroul închiriat ce a constituit primul sediu al noului serviciu, împărțit de Kell și Cumming...

misiunii sale îl împiedica să dea telefoane în nume propriu. Pe de altă parte, Kell îi interzisese să contacteze orice publicație de pe teritoriul Marii Britanii, acesta fiind apajul lui. Lucrurile aveau să se rezolve definitiv în două întâlniri, la 28 aprilie și 9 mai 1910. La cea din urmă, ținută la sediul Amiralității, la care au participat și reprezentanții Ministerului de Război, s-a decis separarea totală a celor două servicii. Kell rămânea în cadrul Ministerului de Război și se ocupa de problemele de contrainformații și contraspionaj pe teritoriul Marii Britanii, în vreme ce Cumming rămânea sub tutela Ministerului de Externe și se ocupa de problemele de spionaj și contraspionaj externe.

Si Vernon Kell, și Mansfield Cumming sau pornit aproape de la zero. Sau cel puțin așa ne lasă să înțelegem Christopher Andrew, respectiv Keith Jeffrey (*The History of the Secret Intelligence Service, 1909-1949*, Bloomsbury, 2010, XXI+810pp. +32 pl.). Abia în martie 1910 a putut angaja Kell primul funcționar, iar primul ofițer i s-a alăturat în ianuarie 1911. Efectivele serviciului au crescut treptat: în august 1914, la izbucnirea Pri-

mului Război Mondial, dis-

cu agenții, acesta își caută un sediu nou, pentru a cărui chirie și telefon plătește din buzunarul propriu (avea un salariu de 14 lire sterline). Se mută deci la sfârșitul anului într-un apartament. A trebuit să găsească o acoperire pentru a folosi telefonul, căci caracterul ultrasecret al

mului Război Mondial, dispunea de șase ofițeri, trei angajați din poliție, șase funcționari și un om de serviciu; la sfârșitul anului erau 40 angajați, iar la sfârșitul războiului ajunseseră la 844. La început, Kell a trebuit să se bazeze foarte mult pe forțele de poliție. Norocul lui a fost că ministru de Interne era Winston Churchill, care avea o aplecare deosebită pentru serviciile secrete.

Denumirile sub care a fost cunoscut serviciul lui Kell s-au modificat în timp. Inițial, era desemnat drept MO5(g). La 1 octombrie 1914, Kell a împărțit serviciul în trei departamente: A – investigarea cazurilor de spionaj și a persoanelor suspecte; B – coordonarea politicilor generale ale departamentelor guvernamentale care se ocupau de străini; C – arhive, personal, administrație și controlul porturilor (o secțiune foarte importantă și care se va dezvolta foarte mult, în condițiile în care porturile erau în acea vreme singura cale de acces legal în Anglia). La 3 ianuarie, serviciul lui Kell a primit denumirea sub care este cunoscut și astăzi: MI5. Avea tot trei departamente principale: F (contrainformații – preventive intelligence, în engleză, căci au pus un accent deosebit pe activitatea de prevenire, adică pe identifica-

... și blocul în care locuia Cumming și unde a închiriat, pe banii lui, un apartament în care a instalat viitorul MI6

rea posibilităților prin care un spion putea pătrunde și culege date din țară, mai mult decât pe urmărirea și prinderea spionilor; acest departament coordona și secțiunile A – străini; E – controlul porturilor și al frontierelor; D – restul imperiului și problema irlandeză; G (inves-

Personalul Registrului de evidență era format aproape în exclusivitate din femei

Vernon Kell

aibă de înfruntat mari obstacole, care, ca și în cazul colegului său de scurtă durată, nu veneau, cel mai adesea, din partea oponenților din afara țării, ci din partea unor britanici.

Kell avea să ducă bătălia cea mai grea cu adjunctul șefului Poliției me-

tropolitane și șeful Special Branch din Scotland Yard, Basil Thomson. Pe toată durata Primului Război Mondial, acesta avea să se afișeze în public lăudându-se cu succesele obținute contra spionajului german, în vreme ce Kell era cel care le obținuse în realitate. Spre sfârșitul conflagrației, Thomson a început să tragă sforile pentru crearea unei structuri exclusiv civile care să se ocupe de problemele de subversiune, pe care să o conducă el. Se gândea și la finanțare, în condițiile în care, odată războiul încheiat, Parlamentul nu ar mai fi fost la fel de dispus să voteze bugete mari pentru serviciile secrete. Soluția o vedea într-un împrumut de război secret, care să fie administrat de persoane special desemnate. Tentativele lui Thomson de a deveni șeful comunității de informații britanice păreau favorizate de boala lui Kell, obligat să își ia un concediu mai lung. În ianuarie 1919, guvernul a numit un comitet secret care să evalueze activitatea serviciilor secrete din timp de război, condus de lordul Curzon. În final, comitetul a respins ideea unui singur șef al serviciilor secrete, dar a aprobat crearea unui nou Directorat al Informațiilor în cadrul Ministerului de Interne, care să se ocupe de subversiune și sabotaj și al cărui șef să fie Thomson. Kell rămânea șeful lui MI5.

Mansfield Cumming pe numele inițial Mansfield George Smith, dar Smith nu îl utiliza și după a doua căsătorie a luat numele soției, Cumming avea o fire diferită. Era cu 14 ani mai în vârstă, dar și mult mai deschis și mai vesel. Fiul unui inginer cunoscut, urmasa studii navale și apoi o carieră în Marină. Se

retrăsese din serviciul activ în decembrie 1885 din motive de boală și revenise în 1898. La 10 august 1909 amiralul Alexander Bethell, șeful serviciului de informații al Marinei, i-a scris propunându-i o funcție nouă. În final, avea să afle că trebuia să o îm-

partă cu Vernon Kell. La 2 octombrie 1914, se deplasa pe teritoriul Franței într-o mașină condusă de singurul lui fiu, Alistair. Noapte fiind, mașina a intrat într-un pom. Alistair a murit, iar Cumming s-a ales cu ambele picioare fracturate, stângul trebuind să fie amputat. A notat în jurnalul său doar atât: „Săracul Ally a murit“. În câteva săptămâni s-a reîntors la lucru, ca și cum nimic nu se întâmplase.

Mansfield Cumming

Serviciul și-a început oficial activitatea în ziua de 1 octombrie 1909, într-un birou închiriat de la un detectiv particular, scurtă vreme angajat al serviciului. Cei doi șefi au avut prima întâlnire la 4 octombrie, la sediul Ministerului de Război. La 7 octombrie, Cumming și-a petrecut prima zi la serviciu; nota în jurnal: „Am mers la birou și am rămas toată ziua, dar nu am văzut pe nimeni, nici nu am avut ceva de făcut“.

În săptămânile care au urmat, au încercat să găsească un *modus vivendi*. Dificultățile erau sporite și de caracterul strict secret al activității, dar și de faptul că depindeau de trei ministere. Ministerul de Război avea pretenția să controleze Biroul, Marina considera că îl controlează pe Cumming, iar Externele, care asigurau finanțarea, nu doreau foarte mult să aibă de a face cu noul serviciu. A devenit repede evident că formula cu doi șefi care să se ocupe de același lucru nu era viabilă. La 21 octombrie are loc o nouă întâlnire la Ministerul de Război și se hotărăște ca Vernon Kell să se ocupe de aspectele interne, iar Cumming de cele externe. Cum Kell avea tendința să îi controleze mișcările lui Cumming și contactele

PRIMA FORTIFICAȚIE DOCUMENTATĂ IN SITU DIN ROMÂNIA

Prof. univ. dr. SABIN ADRIAN LUCA

Cercetările efectuate pe traseul autostrăzii Sibiu-Nădlac, sectorul aflat în apropierea localității Cristian, către Săcel (jud. Sibiu), au dus la descoperirea a trei situri arheologice. Cristian I, sit care documentează cea mai timpurie locuire neolitică din România, in situ, a fost prezentat – deja – în paginile revistei (Magazin istoric, nr. 10/2012).

Spre surprinderea noastră, situl Cristian III, aflat la aproximativ 1 km vest, adăpostea – alături de artefacte și construcții din epoca bronzului și cea a fierului (hallstattiană timpurie) – resturile unei locuiri dintr-o fază evoluată a celei mai vechi culturi neolitice de pe teritoriul României, cultura Starcevo-Criș, din care face parte, într-o perioadă mai veche, și situl Cristian I.

Astfel de situri s-au mai descoperit – și am avut și eu onoarea să o fac. Deci, la prima privire, nimic foarte interesant. Aici însă decopertăm – pe zi ce trece – șiruri de stâlpi masivi, uneori dublați cu alte șiruri, locuri „goale” între acestea, locuințe adâncite în interiorul unui semicerc înconjurat cu aceste șiruri, pari care înconjurau, la rândul lor, locuințele și alte elemente de arhitectură. Am descoperit o fortificație *in situ* dintr-o perioadă atât de veche, încât lu-

crul părea incredibil anterior momentului cercetării. Elemente de fortificație se descoperiseră și înainte, dar nu cu o astfel de claritate și cu posibilitatea reconstituirii. Și când ne gândim că suntem cam între 5.600 și 5.300 î.H. După cum se poate vedea clar pe fotografii și încercările preliminare de reconstituire, așezarea, formată dintr-un număr de 10-15 case (presumăm acest lucru, deoarece am cercetat mai puțin de jumătate din sit), este înconjurată cu stâlpi masivi din lemn, alcătuind un „zid” prin împletirea de nuiete și crengi în spațiile dintre acestea. Către porți există, în porțiunea cercetată, dublări ale „zidului” printr-un altul. Aceste dublări sugerează construirea unor podiumuri pentru a apăra de pe flancuri porțile. Aceeași intenție o vedem și la dublările din loc în loc în zone unde nu avem porți. Deci un sistem complex de apărare, care

arată cunoștințe de arhitectură militară și civilă foarte avansată acum multe mii de ani.

Și mai relevă un aspect această fortificație. Că oamenii nu trebuia să se apere de animale – un gard simplu ar fi fost mult mai adecvat –, ci de semenii ai lor. Suntem în plin proces de neolitizare și iată că la 500-600 ani de la venirea primelor comunități neolitice mai sunt conflicte, fie cu semenii lor neolitici (aflați la al treilea val dinspre sud), fie cu vânătorii anteriori care – poate – se uitau la animalele neoliticilor cu poftă.

Cert este că fortificația există și probează un mod uimitor de comportament față de mediu și celelalte comunități umane. Sperăm ca cercetările viitoare să permită descoperirea integrală a acestei realizări de arhitectură unică până în prezent în România, la nivelul său cronologic. ■

tigații) și H (secretariat, Registrul de evidență și administrație).

În activitatea sa, Kell s-a bazat pe două metode: o evidență riguroasă a străinilor (ulterior a tuturor persoanelor care au intrat în atenția serviciului) și cenzura corespondenței. Cum în Marea Britanie nu era posibilă o regle-

Tot femeile asigurau personalul serviciului de cenzură; caricatură înfățișând noul „recrut”, cenzura

mentare oficială a evidenței străinilor, el a pornit operațiunea în secret. A folosit un sistem foarte modern de cartoteci, permanent actualizate, cu un cod de cifre și culori care permitea oricui era familiarizat cu el să identifice instantaneu categoria din care făcea parte respectiva persoană. La sfârșitul războiului, indexul conținea aproximativ un milion de nume. Orice ofițer MI5 afla în câteva minute dacă o persoană mai fusese anterior în atenția serviciului și pentru ce anume.

În ceea ce privește interceptarea corespondenței, ajutorul lui Churchill a fost iarăși decisiv. El a facilitat foarte mult procedurile. A existat o bună colaborare cu serviciul lui Cumming la acest capitol, care studia diferite metode pentru a obține cerneluri simpatice cât mai eficiente și greu de detectat. Un episod amuzant s-a petrecut atunci când cineva a descoperit că una dintre cele mai eficiente cerneluri invizibile era cea care folosea sperma drept materie primă. Unul dintre spionii britanici dintr-o capitală europeană a informat Centrala, foarte mândru, că făcuse provizii într-o sticlă. A fost dezamăgit să afle că respectiva substanță nu își păstra calitățile decât proaspăt recoltată. Un incident nu tocmai amuzant s-a petrecut cu o scrisoare interceptată. Un cenzor a uitat în scrisoarea unui parlamentar – unul nu tocmai favorabil serviciului – un formular de cenzură. La primirea corespondenței, parlamentarul respectiv a făcut un scandal imens.

Mansfield Cumming a întâmpinat probleme similare, dar și altele specifice muncii de spionaj. La sfârșitul lui 1909 dispunea deja de un embrion de organizație. La 16 noiembrie se întâlnise și cu primul lui agent, prelat de

ului, i-a fost foarte greu să aducă în serviciu ofițeri. Toți doreau să meargă pe front, plus că pentru a lucra în serviciu trebuia să renunțe la cariera militară oficială. Așa că la Cumming ajungeau de obicei cei răniți grav sau gazați. A întâlnit și cazuri când persoanele care acceptau să lucreze aveau pretenții exagerate. Astfel, un agent a cerut bani de... șampanie.

Una dintre primele forme de acoperire a fost și cea mai răspândită ulterior: firmele de import-export. Pentru întâlnirile cu agenții, Cumming s-a folosit adesea de deghizări profesionale, realizate cu ajutorul unor specialiști din teatre. A brevetat și o metodă de întâlnire cu agenții prin care să nu poată fi fotografiat. Se deplasa cu un taxi la întâlnire, identifica agentul de pe partea cealaltă a străzii, se apropia, deschidea portiera, se apleca atât cât acesta să îl poată vedea, îl invita înăuntru și pornea repede cu el. La sfârșitul întâlnirii îl lăsa într-un loc cât mai departe de cel de întâlnire.

În toamna lui 1914 a organizat serviciul pe spații geografice. În aprilie 1915 a creat o diviziune care se ocupa de coduri. În 1917 s-au adăugat o secție de informații aeriene (în principal, urmăreau traseul raidurilor aeriene inamice) și una navală.

La izbucnirea războiului, Marea Britanie avea așadar un serviciu de contraspionaj și unul de spionaj. Cum și-au îndeplinit ele atribuțiile pentru care fuseseră create?

(Va urma)

1913

Portul Constanța

Clădirea în care a funcționat
Academia Comercială inițial

practica acum șantajul, cerând compensații în Dobrogea pentru pierderea Basarabiei la 1878, în favoarea Rusiei. Când, în perspectiva păcii apropiate, coaliția antiotomană formulează anumite deziderate, ziarele perfidului Albion nu-și menajează cuvintele: „Cei patru domni balcanici” sunt doar „Bismarci de contra-bandă”. De ce? Pentru că cereau ca orașul Gallipoli să rămână Imperiului Otoman, Edirne (Adrianopol) să revină Bulgariei, Scutari Muntenegrului. Apoi creștinilor să le fie garantate drepturile în Imperiul Otoman, iar acesta să plătească despăgubiri de război (stabilite înainte de încheierea propriu-zisă a păcii).

Presa franceză socotea încorporarea Dobrogei în hotarele românești, după Războiul de Independență, drept „un copil nedorit”, dar „acum, bine crescut”, deoarece acolo se dezvoltase spectacular portul Constanța (cu rezervoare de petrol, silozuri și facilități de tot felul pentru un trafic internațional activ), iar podul peste Dunăre legase organic provincia de restul spațiului românesc. Erau motive îndestulătoare ca România să pretindă Cadri-laterul, pentru apărarea provinciei.

Presa evreiască, atât de sensibilă la politica promovată de România față de coreligionarii ei, salută bucuroasă (*The Jewish Chronicle*, Londra) declarația ministrului nostru în capitala britanică, Nicolae Mișu: evreii vor avea, în teritoriile recuperate în Dobrogea de la bulgari, aceleași drepturi cu cele câștigate după Războiul din 1877-1878.

Acum se reeditează în Franța o raritate bibliofilă: *Proba cuceririi Silistrei de către români*, Lyon, 1595, editor Thibaud Ancelin (facsimil și traducere modernă din limba franceză, cu subtitlul *Discurs de ce s-a întâmplat în Transilvania, de unirea prin-*

cipilor Moldovei cu ducele Valahiei... pentru apărarea creștinătății contra Turcului).

Presa românească e destul de sceptică în legătură cu desfășurarea războiului și urmările lui. *Război mare, politică mărunță* și *Politică nenorocită* titrează unele ziare bucureștene și își motivează imediat afirmațiile: în Macedonia, turcii practică „politica orbilor”, căci au dus acolo 19.000 de soldați, capturați rapid de sârbi; bulgarii au încremenit la Ceatalgea și Edirne, în timp ce țarul lor, încrezător, stă la Sofia și așteaptă. De ce? Fiindcă Ferdinand, superstițios, ținea în grajd calul îmbătrânit al predecesorului său, Alexandru de Battenberg, convins că atâta vreme cât animalul era în viață, rămânea și el pe tron...

Conferința de la Petersburg, cu preliminarii ale păcii, deschisă acum, în martie 1913, are în față un hățiș de cereri, justificări, pretenții. Primul ministru grec Venizelos observă că bulgarii vor îngloba 300.000 de greci în hotarele lor, dar Edirne are doar 10% populație bulgărească, iar orașele de pe coasta Mării Egee „n-au picior de bulgar”. Și el mai amintește: la crearea statului bulgar, Varna și Burgas erau orașe grecești, iar Balcic și Silistra n-aveau defel populație bulgărească. Iritarea grecilor sporește considerabil după asasinarea, la Salonic, a regelui George de către anarhistul Schina.

Dr. Daneff, conducătorul delegației bulgare la conferința de pace de la Londra, scrie în foaia *Bulgaria* că în 1878, la Berlin, România a primit mai mult decât i se cuvenea.

Perspectiva apariției unui stat albanez naște animozități. Promotorii ideii pretind că e vorba de o populație de 334.000 de persoane, dintre care 151.000 albanezi musulmani, 95.000 albanezi creștini, 12.000 români, 76.000 de

GEORGETA FILITTI

Iminența păcii în conflictul balcanic generează comentarii aprinse. În toată Europa oameni politici, analiști, ziariști își dau cu părerea, încrezători că pot prevedea rezultatele. Între timp, în România se materializează mai multe proiecte legislative și creații instituționale. Bucureștiul face planuri atrăgătoare de modernizare, iar lumea începe să viseze la zborul spre Lună.

Atenția românilor e reținută acum, la început de primăvară, de războiul purtat la sudul Dunării. Pe măsura desfășurării ostilităților, se creionează o schemă ce poate fi studiată, cu valoare de model, pentru orice conflict armat. Beligeranții anunță victorii ce nu se confirmă. Înfrângerile sunt trecute sub tăcere ori motivate stângaci. Cei de pe margine, în speță Marile Puteri europene, evaluează situația în funcție de propriile interese. Și, deasupra tuturor, se pronunță presa – de toate orientările –, conștientă de forța ei, dar de multe ori nedumeritoare pentru omul obișnuit. Spicuind astfel din ziarele lunii martie 1913, apărute în țările beligerante ori în cele neimplicate, ai impresia că toți au dreptate și toți mint, revendicările sunt deopotrivă

justificate și abuzive. În cele din urmă, mai ales după scurgerea vremii, o concluzie se impune de la sine: triumfă dreptatea celui mai tare și arareori țările mici dobândesc ce li se cuvine. Iar atunci, în spatele acestei împliniri, străjuiește interesul unei mari puteri.

La începutul lunii, presa engleză (*The Times*), cu înclinări vădite pentru acțiunea bulgarilor, constata: „Din fericire, Grecia e condusă de Venizelos, modest ca Lascăr Catargiu, pătrunzător ca Mihail Kogălniceanu și popular asemeni lui I.C. Brătianu“. Pentru români, „spectatori“ ai războiului, trebuia să rămână consolarea că un ziarist britanic știa atât de multe lucruri despre răposații oameni politici ai țării lor. Dar aceeași presă (*The Truth*), cu memorie la fel de vie, susținea că România

1913

Calea Victoriei, ce părea croită pentru „beții lui Bacchus“

Vitoarea Șosea Ștefan cel Mare, în 1913

În sfera culturii au loc dezbateri, devenite apoi tradiționale. În Parlament se iscă o vie dispută pentru promovarea în învățământul superior, prin concurs ori după memoriul de lucrări. Prof. Thoma Ionescu e categoric pentru a doua formulă și dă exemplul strălucit al lui Vasile Pârvan. „Glorie a învățământului..., mare savant de uimitoare erudiție, poet de mare finețe și elevație a spiritului, suflet de artist, filosof profund și clarvăzător“. El își ocupase postul de profesor în temeiul memoriului de lucrări.

Generoase donații îmbogățesc unele biblioteci; soția lui Spiru Haret, mort recent, oferă Liceului „Gheorghe Lazăr“ din București 358 de cărți și 1.500 de lei pentru cantină, iar văduva col. Blaremburg înzestrează batalionul 6 Vânători din Alexandria cu cărțile răposatului ei soț.

La București schimbarea primarului (dr. C.I. Istrati demisionează și e ales Mihai Cantacuzino) înseamnă noi promisiuni de îmbunătățire a vieții urbane. Fiul Nababului se angajează să respingă amestecul politicului și să se consacre prioritar periferiei. Are în vedere afilierea la Biroul internațional de fotografiere a pușcăriașilor de la Bruxelles. Întreaga aparatură necesară înregistrării acestora se afla deja în dotarea românilor. Deocamdată creează o comisie estetică a Capitalei. Locuitorii o salută încrezători, pentru că orașul fusese prada îmbogățitorilor, a unor „bizarerii de necrezut“, încât ajunseser „un amestec înspăimântător de stiluri“, „o îngrămădire desperecheată și incoerentă“. Se preconiza și alinierea Căii Victoriei, care părea croită pentru „beții lui Bacchus“ și era plină de gropi. La înmormântarea amiralului Murgescu (9 martie), toți caii din cortegiul căzuseră „ca popicele“ din această cauză.

În Parcul Carol e expusă o ambulanță militară electrică (10 barăci cu 150 de paturi, laborator, 2 săli de operații, cabinet radiologic, farmacie, etuvă, bucătărie, spălătorie și două automobile sanitare).

Ziariștii Paul Percy (francez) și Vico Mantegazza (italian), filoromâni, sunt primiți cu afecțiune la București și sindicatul ziariștilor le oferă câte un banchet. Cel dintâi conferențiază pe tema *Descoperirea României de un ziarist francez*.

Pe acest fundal promițător Capitala se îndoliază. Fostul ei primar, apoi prim-ministru, Gheorghe Gr. Cantacuzino, încetează din viață. Îi aduc omagii principele Ferdinand și principesa Maria, 40 de cluburi conservatoare. Sicriul e urmat de 10 trăsură cu preoți, iar cortegiul va fi survolat de un avion, donat de defunct și care îi purta numele, pilotat de locotenentul Capșa.

În locul curiozităților obișnuite care umpleau paginile ziarelor, în această lună rețin atenția două perspective care puteau schimba fața lumii. La Societatea de fizică din Paris ing. Esnault Pelterie conferențiază despre posibilitatea zborului spre Lună. Era necesară o rachetă dotată cu un motor cu reacție și folosind drept combustibil 35 kg radiu. Substanța însă avea nevoie de 1.760 de ani ca să elibereze energia. Peste doar 48 de ani rachetele americane și sovietice erau pe Lună...

Articolul *Lumea pe dos* dovedește că americanii nu duc lipsă de idei, chiar dacă nu-s toate bune: Să se facă un zăgaz în dreptul Terra Novei (unde adâncimea Oceanului Atlantic e de numai 75 de m), ca să se împiedice unirea curentului cald al Golfului cu cel care vine de la Polul Nord. Clima Terrei s-ar schimba paradisiac. Siberia, Polul Nord ar ajunge adevărate grădini, în Scoția s-ar instala primăvara veșnică... ■

Palatul Funcționarilor Publici

Parcul Carol

1913

greci. Grecii ripostează: populația e de 463.000 de persoane, dintre care 148.000 musulmani și restul creștini, deci greci!

Regatul Muntenegru anexase, fără a mai aștepta încheierea păcii, orașul Scutari (cu 30.000 albanezi – musulmani și catolici). Or, observă disprețuitor un ziarist, „pacea lumii e prea prețioasă ca să fie la cheremul unui stat de 200.000 de locuitori, pentru care diferența între pace și război nu e prea mare”.

În sfârșit, la Petersburg, mai mulți „patrioți ruși” se căiesc pentru raptul Basarabiei, operat în 1878 ca să satisfacă mândria rănită a țarului. Rusia a ocupat „fără folos” Moldova dintre Prut și Nistru, dar „și-a alienat pentru totdeauna simpatiile României”.

Cum se vede, pacea în perspectivă nu mulțumea pe nimeni, încât trebuia dat dreptate lui G. Clemenceau: un tânăr deputat îi expune un program minunat pentru „pacea lumii” și câinele ministrului, care îi dormea la picioare, începe deodată să latre. Mirat, vizitatorul vrea să știe ce l-a apucat. – „Visează, ca și dumneata”, i-a răspuns cinicul om politic.

Declanșarea Primului Război Mondial, în anul următor, avea să confirme, în cea mai mare parte, zădărniciia speranțelor, cinismul Marilor Puteri și precaritatea poziției statelor mici.

În pofida frământărilor de la hotare, România desfășoară un program legislativ și de creații instituționale absolut remarcabil. Se revizuiesc toate legile militare (recrutări, promovări, pensii); licențele de vânzare a băuturilor spirtoase se înlocuiesc cu o taxă pe decaltru. Prestațiile în natură pentru întreținerea drumurilor se convertesc într-o taxă bănească. Se înființează Academia Comercială. Reglementarea prețului benzinei dă speranțe rezolvării problemei terenurilor petrolifere ale

statului. Se discută stabilitatea personalului din ministere, prin excluderea criteriilor politice.

Apoi se înființează Casa funcționarilor publici care, între altele, creează un fond de credite pentru cumpărarea de locuințe și întemeierea de clinici, cămine, sanatorii pentru salariații ei. Ministerul Instrucțiunii Publice face același lucru.

C.F.R. se modernizează: apar vagoane directe București-Viena-Karlsbad, iar Orient Expressul e prelungit până la Constanța. Se introduc locomotive americane „Pacific” (pe distanța București-Ploiești circulă cu 90 km/oră). Liniile București-Galați și București-Constanța sunt dotate cu vagoane de dormit.

Pentru combaterea extinderii pelagrei statul dispune distribuirea a 2.000 de vagoane de porumb din rezervele obștilor țărănești. Alte 1.000 de vagoane sunt cumpărate de la marii proprietari. Procopie Casotti înființează o casă de convalescență în comuna natală (Casota, Buzău) pentru îngrijirea țăranilor care au suferit de pelagră. Și tuberculoza face ravagii (4.000 cazuri noi pe an), așa că Sabina Cantacuzino face chetă pentru achiziționarea de barăci Döcker pentru izolarea bolnavilor. Susținerea agriculturii își găsește expresia în înființarea stațiunilor de montă în mai toate județele; la fel, prin lege se constituie cimitire comunale de animale, pentru stăvilirea epizootiilor.

România se aliniează rapid sistemului european de asigurări sociale, între altele la concediile de boală. Numai că în Franța și în Anglia se constată evaziuni grave: 26% dintre bolnavi sunt simulanți. O să se ajungă ca jumătate din populație să plătească pentru cealaltă jumătate, previne cineva. Termenii la modă, *malingre* (francez) și *malingerer* (englez) ar putea fi transpuși în românește prin slăbănog, slăbănogeață.

Grigore...

Carol Davila, în calitate de conducător al Eforiei Spitalelor din București. A fost comandat pentru Spitalul Colțea, al cărui fondator a fost Mihai Racoviță, alături de spătarul Mihail Cantacuzino. Este un portret monumental și, normal, modelul nu i-a pozat, întrucât era mort de mai bine de un secol.

Revenind la cele cinci portrete Racoviță de la Craiova, începem cu cel al lui Grigore Racoviță. Tabloul, ulei pe pânză, 0,730 x 0,600 m, este semnat dreapta sus cu roșu: Th. Aman și nedatat. Presupunem că a fost pictat în vara anului 1865, când Aman se afla în vacanță la Craiova. Cel portretizat atunci avea 68 de ani. El se născuse la 1797 și avea să moară la Craiova, în 1872. Grigore Racoviță a fost cel mai mic fiu, dintre cei șase (Nicolae, Constantin, Alexandru, Meletie și Iancu) ai lui Mihai Racoviță (la 1810 acesta era decedat) cu Maria Soutzo. El a fost deci nepotul lui Ștefan Racoviță, domnitor

al Țării Românești între 1764-1765 (căsătorit cu Teodora Ipsilanti) și strănepot al domnitorului Mihai Racoviță, deja amintit. Grigore Racoviță, cel portretizat de Aman, a fost paharnic, apoi mare postelnic, procuror la Curtea de Apel Craiova, între 1836 și 1848, și președinte la Înalta Curte de Casație, în 1862. A trăit mai toată viața la Craiova.

Când a fost pictat tabloul, Grigore Racoviță era deja un om bătrân. El purta pe atunci favoriți, iar pe cap potcap. Din punct de vedere artistic este cel mai bun portret al unui membru al familiei Racoviță realizat de Th. Aman.

Soția sa, Cleopatra Racoviță (născută Brăiloiu), avea, la data când tabloul a fost pictat (ulei pe pânză, 0,730 x 0,600 m, nesemnat, nedatat) sub 50 de ani. Presupunem că a fost executat în același an, 1865, cu al soțului. Pare să fi fost o femeie cu un fizic delicat, avea o față încă frumoasă și părul ușor grizonat. A avut trei copii cu Grigore Racoviță: Nicolae, Ioan (Jean) și Lucia, căsătorită cu Nicolae Negri. Nu deținem alte date despre Lucia.

Nicolae (Nicolaus) Racoviță s-a născut la Craiova, în 1835, și a murit la Roma, în 1894. A fost însă adus la Craiova și înmormântat în Cimitirul Sineasca. Portretul său de la Muzeul de Artă din Craiova, ulei

pe pânză, 0,730 x 0,660 m, semnat cu sepia pe latura dreaptă Th. Aman, este datat 1865. A fost fiul cel mare al lui Grigore și Cleopatra Racoviță (deci și el descendent de os domnesc), „bărbat cult, prieten al Junimii din Iași. Pianist bun, când nu citea din Eminescu sau Alecsandri, cânta la clavicin...”, scria Olga, soția generalului Gigurtu (*Magazin istoric*, nr. 5/1989). De formație jurist, cu studii la Paris, a fost ministru în cabinetul lui A.G. Golescu din 1870, președinte al Consiliului Județean Dolj, între 1876-1880, și primar al Craiovei între anii 1888-1890. În ultimii ani de viață s-a stabilit la Paris. A fost căsătorit cu Despa Pepita Racoviță.

Portretul lui Jean Racoviță, celălalt frate, ulei pe pânză, 0,730 x 0,600m, este nesemnat și nedatat. Și el, presupunem, a fost executat de

...Cleopatra...

FAMILIA RACOVITĂ ÎN PICTURA LUI THEODOR AMAN

Prof. univ. dr. PAUL REZEANU

Undeva, în inima Craiovei, pe actuala stradă Săvinești, la nr. 3, printre case vechi și blocuri noi, între Valea Vlăiciei și strada Ștefan cel Mare (fosta Valea Orbeților), între Calea Unirii și strada A.I. Cuza (fosta Ulița Mare și strada Justiției), se află, uitată și pierdută, fosta Casă Racoviță. O casă cu o istorie tulburătoare, o casă care a aparținut unei familii celebre...

În patrimoniul Muzeului de Artă din Craiova sunt păstrate cinci portrete reprezentând tot atâția membri ai familiei Racoviță. Din păcate, ele au zăcut uitate zeci de ani în depozitele Pinacotecii Aman, apoi ale Muzeului Olteniei și ale Muzeului de Artă din Craiova. Nimeni nu s-a ocupat de ele, nu și-a oprit privirea asupra lor, nici măcar Radu Bogdan în 1955, când a publicat monografia dedicată pictorului.

Le-am redescoperit după 1970. Timpul, vremurile și oa-

menii își pusese rădăcină asupra lor. Tablourile trebuia restaurate. Până să putem efectua această operație le-am luat în studiu. Am identificat mai întâi personajele, orice informație găsită despre ele am notat-o, iar apoi, prin 1990, când am avut posibilitatea, le-am restaurat și, treptat, le-am introdus în expunerea muzeului.

Înainte de a prezenta tablourile respective trebuie să precizăm faptul că indubitabil Theodor Aman i-a avut în fața ochilor pe cei portretizați

(i-au servit deci ca modele), că toate tablourile provin din Colecția Alexandru și Aristia Aman, că familiile Aman și Racoviță au fost rude apropiate și că, în afară de cele cinci portrete Racoviță de la Craiova, mai există, la Muzeul Brukenthal din Sibiu, un portret reprezentând pe domnitorul Mihai Racoviță. Acesta a fost domn al Moldovei între 1715-1726, iar apoi al Țării Românești între 1730-1731 și 1741-1744. Tabloul a fost pictat de Aman în 1863 și a fost o comandă a doctorului

Pastila de cuvinte

Urmând clasificarea lui N. Stoicescu, am grupat împreună câțiva termeni care îi desemnează pe dregătorii cu atribuții militare. Unul dintre aceștia, agă, a fost discutat într-un articol aparte (Magazin istoric, nr. 10/2012). Continui cu patru termeni din același domeniu.

HATMAN, SERDAR, SPĂȚAR, ȘETRAR

Academician MARIUS SALA

Hatman este un cuvânt de origine poloneză. Primul sens al acestui termen este „general în fruntea unei armate, în Polonia”. În limba polonă, cuvântul provine din germanul *Hauptmann* „căpitan”. Termenul a pătruns la început în Moldova, unde începând din secolul al XVI-lea a însemnat „boier de divan; șef al armatei; pâr-călab, portar de Suceava”. În Muntenia apare mai târziu (pe la 1793) și avea sensul de „aprod”. Are și variante, *ataman* și *vătman*, care au pătruns în română din ucraineană. Cuvântul *hatman* are o familie care cuprinde câțiva termeni învechiți: *hătmănie* „rang de hatman”, *hătmăneasă* „soție de hatman” și adjectivul *hătmănesc*. Cu sensul de „hatman” s-au folosit și sinonimele *stratornic* (atestat în anul 1443) și *cinancealnic* (la Dosoftei). Tot la Dosoftei apare *arhistrateg*, pe care dicționarul tezaur îl înregistrează, dar indică o etimologie puțin probabilă (fr. *archistratège*).

Serdar este, la fel ca *hatman*, un cuvânt care se referă la un demnitar militar, de obicei dintr-o armată străină, în acest caz fiind vorba de armata otomană, unde însemna comandant

Constantin Cantemir
a fost serdar
înainte de a fi domn
al Moldovei (1685-1693)

de mare unitate, cu grad de general (spre deosebire de *hatman*, care se referea la armata poloneză). Ulterior, termenul a fost folosit în țările române pentru a desemna un dregător domnesc cu funcții militare, comandant de oaste (în Muntenia, mai ales) sau comandant al călărimii (în secolele XVI-XVII). *Serdarul* era un boier de rang mijlociu. Prin extindere semantică, în Oltenia secolului al XX-lea termenul a fost înregistrat cu sensul „călău”.

În Moldova, primul serdar este amintit în timpul domniei lui Vasile Lupu. Atribuțiile serdarului sunt mai numeroase în Moldova decât în Țara Românească; cea mai importantă funcție a sa a fost aceea de „comandant militar de la frontiera Nistrului”. Tatăl lui Dimitrie Cantemir, Constantin Cantemir, a fost serdar înainte de a fi domn. Cuvântul provine în română din turcă, unde este format, după Lazăr Șăineanu, din *ser* „cap” și *dar* „care ține”. Este unul dintre numeroasele cuvinte persane intrate în turcă, de unde a pătruns apoi în limbile balcanice (albaneză, macedoneană, neogreacă, sârbă) și în maghiară. A ajuns și în

Theodor Aman, ca și cele ale părinților Grigore și Cleopatra, cât și al fratelui Nicolae, în vara anului 1865. De altfel, toate aceste tablouri au aceeași dimensiune, au aceeași pânză, șasiu și rame. Jean Racoviță (1843-1865) a fost eroul unui duel de răsunet european. El l-a rănit mortal în duel pe celebrul socialist german Ferdinand Lassalle (1825-1864; *Magazin istoric*, nr. 3/1984). Dar, de fapt, cum s-au întâmplat lucrurile...

„Ambii erau îndrăgostiți de frumoasa Elena von Donnigen, fiica unui nobil german de la curtea regelui Max[imilian al II-lea] al Bavariei și a unei evreice berlineze. Ea era promisă, de tatăl său, lui Lassalle, dar nu-l iubea. În cele din urmă s-a logodit cu Jean Racoviță, cu care se cunoștea de copilă. Lassalle, furios, provoacă la duel pe Donnigen. Racoviță, datorită tot acelor uzanțe de cavalierism, care sunt legiuite de un cod afară de lege, se substituie viitorului socru și iese pe teren în locul

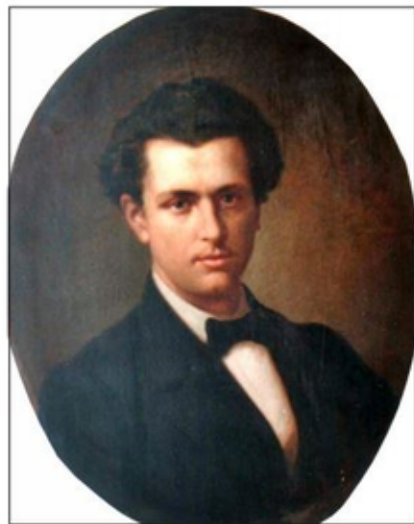
lui. Întâlnirea s-a desfășurat pe pământ elvețian, lângă Geneva, la Carouge, în luminișul din pădurea Alpilor din Crevin, la 28 august 1864. S-a făcut numărătoarea pașilor, schimbul de pistoale... Racoviță a tras lovind pe Lassalle în abdomen. Acesta ripostează și nu lovește, deși era un foarte bun trăgător... Dus la Hotel Victoria din Geneva, Lassalle moare la 31 august 1864. Imediat după aceea Elena von Donnigen s-a căsătorit cu Racoviță, care... a fost nevoit să fugă colindând lumea prin Berna, München, Berlin, Corfu, România, pentru a muri de tuberculoză în decembrie 1865, la Bologna. A fost înmormântat la Nisa, prin grija soției” – povestea Emanoil Hagi-Moscu.

Al cincilea tablou al unui membru al familiei Racoviță, aflat la Muzeul de Artă din Craiova, este portretul Despei Pepita Racoviță, ulei pe pânză, 0,720 x 0,600 m, semnat și datat dreapta jos cu roșu brun: Th. Aman, 1890. Despa Pepita Racoviță, născută în Craiova, la 1841 și decedată în 1914, la Territel, în Italia, a fost fiica lui Iancu și Sevastița (născută Aman) Socolescu și soția lui Nicolae (Nicolaus) Racoviță. A avut doi copii, Jean și Pepita, care au murit tineri. Despa a fost deci nepoata lui Theodor Aman. Ea „studiasse la Paris, într-unul din cele mai renumite

...și Jean Racoviță

pensioane, era deșteaptă, se bucura de bună memorie, era foarte politicoasă, avea mișcări lente, vorbea puțin, știa să asculte și să te facă să vorbești” (Olga Gigurtu). A fost „o femeie frumoasă și autoritară. Foarte deșteaptă și foarte citită”, nota C. Argetoianu. „În salonul ei a strâns tot ce avea Craiova mai ales ca oameni de cultură. Se citea, se făcea muzică, se discuta și uneori se critica... În salonul cu lumânări multe, aprinse în grele candelabre de bronz, vibrau notele muzicii lui Schubert și *Steluței* lui Alecsandri. Apoi, câteva versuri... Pe căminul uriaș odihnea o statuie de marmură de Carrara... Grația lui Canova se potrivea atmosferei de la sfârșit de secol... Reviste franceze, alături de *Convorbiri literare* stăteau la îndemâna celor ce voiau să le răsfoiască”, scria Despa Teodorescu, într-o evocare a femeilor din trecutul Olteniei. După moartea soțului s-a stabilit definitiv la Paris. Este înmormântată în Cimitirul Sineasca din Craiova. ■

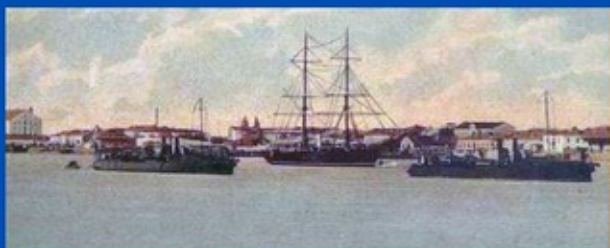
...Nicolae...

SFÂRȘITUL TORPILORULUI „SMEUL“

Dr. ANDREEA ATANASIU-CROITORU
Muzeul Marinei Române

După cucerirea independenței în anul 1877, o preocupare constantă a fost sporirea numărului de nave de luptă. În martie 1887, Ministerul de Război a încheiat un

contract cu „Société anonyme de Forges et chantiers de la Méditerranée“, din Le

*Torpilele Năluca (stânga) și Smeul
flanchează bricul Mircea*

Havre, pentru construcția a trei torpiloare clasa I. Numele alese pentru cele trei bastimente au fost publicate în Monitorul Oficial același an, la 14/26 iulie: „Smeul“, „Sborul“ (sosite în țară la 6 octombrie) și „Năluca“ (intrat la 22 octombrie).

Torpiloarele au fost repartizate Depozitului flotei și Diviziei echipajelor flotei, fiind folosite pentru manevre și exerciții. La începutul Primului Război Mondial, aceste nave au fost încadrate în Divizia Ușoară. „Smeul“ a fost folosit în misiuni de patrulare, ca navă de legătură între flota română și comandamentul rus, dar a efectuat și trageri asupra pozițiilor inamice. La 30 septembrie 1916, aflat sub comanda locotenentului Nicolae Gonta, cu un echipaj format din 20 de oameni, „Smeul“ îndeplinea misiunea de asigurare a protecției șalupelor „Flora“ și „Irina“ – care aveau la remorcă un aparat de dragat mine –, în fața portului Sulina.

Orgoliul nu este un bun sfetnic

Convoiul a fost atacat de un submarin german, care a lansat o torpilă „în direcția navei noastre“ – după cum relatează tânărul locotenent aflat la comandă –, dar prezența de spirit a acestuia – care a executat o manevră rapidă de întoarcere – a făcut ca torpila să nu își atingă ținta. „Smeul“ s-a apropiat la mai puțin de 1.000 m de submarinul inamic și a reușit să-i avarieze periscopul și turela, cu câteva proiectile bine țintite. În raportul înaintat după evenimente Apărării Maritime Sectorul II, locotenentul Gonta nu a ezitat să scoată în evidență meritele

marinarilor săi: „pe toată durata acțiunii, echipajul și-a păstrat calmul și sângele rece“. Nici aprecierea comandantului Marinei nu s-a lăsat așteptată. Prin Ordinul de zi acesta a adus mulțumiri echipajului.

După numai câteva săptămâni, la 10 octombrie 1916, „Smeul“ a reușit dispersarea trupelor inamice care se întâlneau la Tulcea. Acest act de vitejie, coroborat cu reușita anterioară, din 30 septembrie, ducea la decorarea celui ce avea să fie ultimul comandant al torpilorului, locotenentul Nicolae Gonta, cu Ordinul rus „Sf. Ana“, clasa a III-a, cu spade. Ulterior, a fost avansat la gradul de căpitan.

Odată cu retragerea flotei la Chilia, torpilorul a fost atașat

limbile europene: engl. *sirdar* „comandant șef, în Orient“. În română are diverse variante, *sărdar*, *serdariu*, *sardar*, precum și multe derivate: *serdăreasă* „soție de serdar“, *serdărie* sau *sărdărie* „demnitate, funcția de serdar“, *serdarlăc*, *serdărarit* (Muntenia) „impozit pe vitele care intrau prin vii“, adjectivul *serdăresc* „care aparține sau este specific serdarului“, substantivat în forma *serdăreasca*, „numele unui dans popular; melodia după care se execută acest dans“, care este înregistrat în Oltenia.

Spătar, cuvânt care a circulat în

Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova, însemna „dregător la curtea domnească, care purta la ceremonii sabia și buzduganul domnului, iar mai târziu avea comanda cavaleriei“. Atribuțiile sale au variat în decursul timpului și au fost, uneori, diferite în cele două țări românești (în Moldova apare mai târziu, în vremea urmașilor lui Alexandru cel Bun, fiind atestat la 1434). În legătură cu originea cuvântului s-au emis două păreri: a fost explicat ca derivat de la cuvântul *spată*, moștenit din latină, care avea în limba veche sensul de „sabie cu lamă lungă, dreaptă și lată, cu două tăișuri“, dar a fost pus în legătură și cu termenul grecesc *spatarios*, care desemna însă un titlu nobiliar, nu o dregătorie ca aceea a spătarului (în Bizanț, spătarii făceau parte din corpul de gardă al împăratului). Se consideră că demnitatea din Țara Românească a fost introdusă din Bulgaria, unde termenul a fost preluat din greacă. Cuvântul este cunoscut datorită spătarului Nicolae Milescu (1636-1708),

Jupân Preda vel spătar, detaliu din tabloul votiv de la biserica mănăstirii Arnota (județul Vâlcea), 1644

boier și cărturar moldovean, autor al unui *Jurnal de călătorie în China*. În expresia *mare spătar* însemna „comandant superior al armatei, în lipsa domnitorului“.

Setrar era un termen desemnând tot un dregător ce avea atribuții militare, aproximativ aceleași în cele două țări românești. În Țara Românească este amintit la începutul secolului al XVI-lea, în vremea lui Neagoe Basarab, iar în Moldova este menționat la 1517. Șetrarul avea în grijă corturile armatei. Este un cuvânt format, în limba română, de la *șatră* „cort de ta-

bără“. Cât privește originea cuvântului *șatră*, este foarte probabil să fie slavă. S-a susținut și o posibilă origine turcică a termenului; celelalte soluții (proveniența greacă sau dintr-un idiom anterior indo-european) sunt „foarte ipotetice“, după cum se exprimă Ciorănescu, în dicționarul său etimologic. ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13.15

Radio România Cultural
cultural.srr.ro

ziți și deznădăjduiți, se agătau de grătare, lăzi și lemne. Pete roșii de sânge apăreau ici și colo de la cei loviți, pe cari i-a înghițit adâncul [...]

Cei care știau să înoate, ajutându-se între ei, s-au apropiat după ce s-au dezmeticit și s-au suit pe corpul navei, încleștându-se cu mâinile de chilă. Comandantul, cu trei ofițeri francezi, un ofițer de rezervă, șeful Pescăriilor Statului și zece marinari stăteau tăcuți, uzi și înfricoșați, lipiți ca niște meduze de corpul rece al torpilorului, în mijlocul mării înfuriate.

Din lăuntru navei, mecanicii, fochiștii și marinarii din cazarmă, răniți în momentul răsturnării, înspăimântați de carcerele din cari nu mai puteau ieși, căci tambuchiurile nu se mai deschideau din cauza presiunii apei, strigau, băteau și ciocăneau în pereții de fier cu putere, cu pumnii, cu scaune, cu tot ce găseau la îndemână, cerând ajutor. Cărbunii din focare, aburul și apa fierbinte din căldare, unde se spărseseră tuburile, îi opărise pe mulți, iar gazele îi asfixiaseră [...] Iar bățile celor închiși în cea mai grozavă închisoare slăbeau încet-încet și după o oră au încetat. Grozavă moarte!

Supraviețuitorii de pe chilă au trecut prin momente sfâșietoare pe cari nicio minte omească nu le poate descrie nici închipui. [...] Nu se discuta nimic, toți erau

Comandor
Alexandru Dumitrescu

disperați, fiecare se ruga și căuta să se menajeze ca să-și economisească puterea de rezistență. [...] Din când în când, aluneca câte unul, luat de valuri [...] și se ducea cu gândul la cine știe ce colțișor de țară sau casă părintească sau suflet iubit.

Căpitanul francez Cariou [...] se descurajase... avea remușcări și striga mereu: «Eu sunt vinovat, lăsați-mă să mor!».

După o oră de chin le surăse o speranță. Un vapor rus a

observat torpilorul și pe toți naufragiații, cari făceau semne disperate pentru a fi salvați. Dar, ce nenorocire! Rușii au luat epava drept submarin german... și au fugit spre Sulina.

Căpitanul Cariou își reveni cu o încordare supraomenească și fixându-se bine călare pe chilă, ca valurile să nu-l deslipească, scoase din haină un pachet cu bancnote de 1.000 lei și începu nervos să arunce bucată cu bucată banii în mare strigând ieșit din fire: «La ce mai servesc banii? Cu ei nu poți cumpăra totdeauna ce vrei... Acum nu mai au valoare... Na, bani, mare, îți plătesc răutatea și răsbunarea...» Și, rând pe rând, câțiva din marinarii curagioși, buni înotători, se aruncau în mare să culeagă hârtiile, ca apoi să revină cu greu pe epavă... Omul e tot om, în orice moment, când speranța nu-l părăsește.

[...] Căpitanul francez, complet epuizat, căzu în apă strigând: «Vive la France!»... ducându-se apoi la fund, fără a mai reveni la suprafață.

Căpitanul Begouin [...] căzu și el luat de valuri, ca plumbul, strigând și el: «Vive la France et la Roumanie!»...

Celălalt ofițer francez, căpitanul Barbin, de la pupa alunecând, degetele fiindu-i înghețate, adăugă în cădere: «...vive le droit!»... și valul l-a înghițit fără nicio remușcare...

Torpilorul Năluca

crucișătorului *Elisabeta* (*Magazin istoric*, nr. 11/2012) pentru a executa patrulări la gurile Dunării, contribuind astfel la apărarea Sulinei.

La 2 aprilie 1917, în zi de Paști, avea să se producă nenorocirea. Torpilorul „Smeul”, care primise misiunea de a pleca la Chilia cu materiale, corespondență, evacuați și de a transporta la Ismail trei ofițeri francezi, s-a scufundat la intrarea în canalul Stari-Stambul. Și-au pierdut viața mai mulți membri ai echipajului, șeful Pescăriilor Statului, precum și ofițerii francezi, iar mare parte dintre cei rămași în viață au avut nevoie de îngrijiri.

Comandorul Alexandru Dumitrescu, fostul comandant al torpilorului „Năluca”, ne-a lăsat o relatare a tragicului eveniment, realizată pe baza mărturiilor supraviețuitorilor.

„Lumea venea dimineața cu lumânările aprinse de la biserică, evlavioasă, emoționată de cuvântarea preotului, care se rugase pentru pace și pentru învierea Patriei. În ajun, pasagerul [navă de pasageri]

Căpitanul Nicolae Gonta

rus «Lia Mara», care făcea cursa Vâlcov-Sulina, lansase zvonul că un submarin german s-ar fi văzut în apropiere.

Vremea începuse să se înrăutățească, vântul întărindu-se dinspre N-E. Valurile începuseră să ia cu asalt uscatul, vârfurile lor albindu-se de multă frământare. Comandantul torpilorului, bun cunoscător al mării, a propus amânarea plecării. Ofițerii francezi însă, nerăbdători și curagioși, dar și încăpățânați, decise a pleca în orice caz, motivând urgența prezentării la Ismail

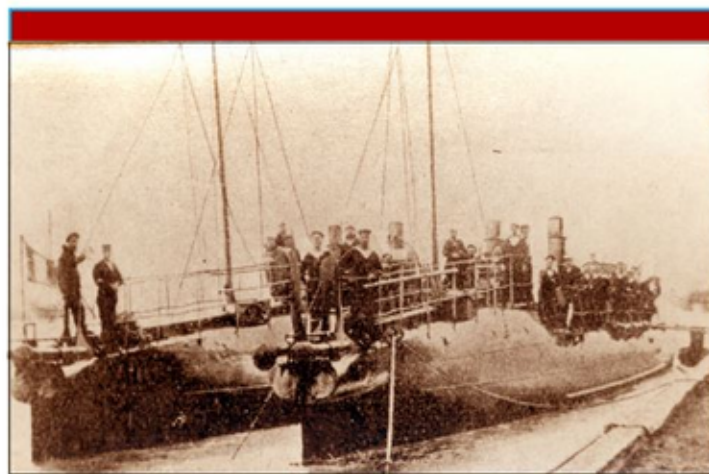
precum și căutarea submarinului, au dat de înțeles că comandantul este un «fricos», marea nefiind rea, și că ei răspund de calitățile navei de construcție franceză.

Argumentele contrarii nefiind cotate decât ca «slăbiciune», căpitanul Gonta, ambiționându-se, molă paramele și puse pe drum [...]“

„Trăiască Franța! Trăiască România“

„În momentul când trebuia să schimbe de drum ca să ia direcția canalului Stari-Stambul, după ce prova a fost angajată în apă, un val puternic, lateral, lovi nava, apoi altul și, până ce comandantul să ordone cărma și să stopeze mașinile, torpilorul atingând apa cu catargul și coșul, scoțând un zgomot ca un bubuit de tun, urmat de huruituri, lovituri de ciocane și alunecări de lanțuri, s-a răsturnat cu chila în sus și tot ce nu era legat pe punte a fost aruncat în mare [...]“

O parte din cei de pe punte, reveniți la suprafață, îngro-

Torpilele „Smeul” și „Sborul” pe Dunăre, în anul 1916

Anul construcției – 1887-1888
 Deplasament – 56 tone
 Lungime – 36,25 m
 Lățime – 3,45 m
 Pescaj – 2,20 m
 Putere/Mașină – 2 cilindri de 578 CP
 Viteză – 21 Nd
 Echipaj – 20 persoane
 Armament – 2 tunuri tip „Hotchkiss” de 37 mm, cu câte 5 țevi
 – 1 șcandru port-torpilă
 – tuburi lans-torpilă

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

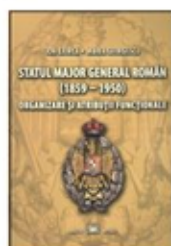
● Sabina Marițiu, Romeo Cârjan – **PROIECTE DE BANCNOTE ROMÂNEȘTI 1921-1947. CATALOG, vol. 4** (Seria: Bancnotele României; coordonator: acad. Mugur Isărescu)

Banca Națională a României, București, 2012, 304 pp.

● ROMÂNIA 1945-1989. ENCICLOPEDIA REGIMULUI COMUNIST: REPRESIUNEA, F-O; (coordonator Octavian Roske)

Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2012, 718 pp.

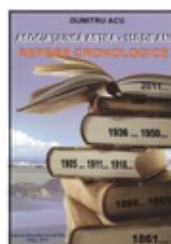
● Ion Giurcă, Maria Georgescu – **STATUL MAJOR GENERAL ROMÂN (1859-1950). ORGANIZARE ȘI ATRIBUȚII FUNCȚIONALE**

Editura Militară, București, 2012, 408 pp.

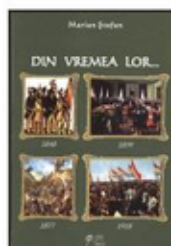
● THE ROMANIAN-LATVIAN RELATIONS. DIPLOMATIC DOCUMENTS (1918-1958); ediție de Silviu Miloșiu, Eriks Jekabsons, Laima Jekabsons, Alexandru Ghișă

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012, 483 pp.

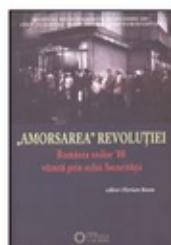
● Dumitru Acu – **ASOCIAȚIUNEA ASTRA 150 DE ANI. REPERE CRONOLOGICE 1861-2011**

Editura Asociațiunii ASTRA, Sibiu, 2011, 130 pp.

● Marian Ștefan – **DIN VREMEA LOR**

Editura Oscar Print, București, 2012, 256 pp.

● „AMORSAREA” REVOLUȚIEI. ROMÂNIA ANILOR '80 VĂZUTĂ PRIN OCHII SECURITĂȚII (sub egida Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989. Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității); studiu introductiv, selecția documentelor și indice de nume **Florian Banu**)

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012, 398 pp.

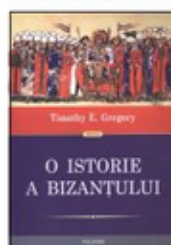
● Alin Spănu – **SERVICIUL DE INFORMAȚII AL ROMÂNIEI ÎN RĂZBOIUL DE ÎNTREGIRE NAȚIONALĂ**

Editura Militară, București, 2012, 318 pp.

● Scott Taylor – **DIFERENȚE IRECONCILIABILE: TURCIA, ARMENIA ȘI AZERBAIDJAN**

Editura Paideia, București, 2012, 184 pp.

● Timothy E. Gregory – **O ISTORIE A BIZANȚULUI**

Editura Polirom, Iași, 2013, 407 pp.

● Constantin Iordache – **CAVALER AL ORDINULUI „VIRTUTEA AERONAUTICĂ” AVIATOR DUMITRU DEICA**

Editura Elisavros, București, 2012, 131 pp.

● **VITRALII. LUMINI ȘI UMBRE** (Revista veteranilor din Serviciile Române de Informații)

Anul III, nr. 12, 2012

Pe sub nasul bolșevicilor

„Târziu, după câteva ore de supliciu, chin și dureri sufletești ale celor cari încă tot sperau, nava se afundase aproape complet, un remorcher grec ce venea de la Odessa și-a dat seama că nu putea fi un submarin [...] Două bărci au fost trimise în ajutorul lor. Câțiva nerăbdători s-au aruncat în apă înainte de a ajunge bărcile lângă epavă și abia au mai putut fi găsiți din cauză că valurile îi ascundeau vederii...

Ce stupid! Să te îneci tocmai când salvarea te-a dibuit...

S-au imbarcat toți, deși cu mare greutate, comandantul, șeful Pescăriilor și zece soldați complet epuizați.

Comandantul, care a fost smuls cu forța de pe epavă, refuza să fie salvat, spu-

nând că dorea să moară cu nava lui.

Din cei salvați au murit pe drum șeful Pescăriilor și câțiva soldați, iar celorlalți le-a trebuit tratament ca să fie reabilitați, deși mulți au rămas cu multe metehne în viață.

În timp ce bărcile se despărtau, torpilorului s-a răsturnat încă o dată, cu vârfurile cataragelor și coșul în sus, și apoi s-a dus la fund, cu un gâlgâit grozav, ca un ultim suspin, valurile împreunându-se în acel loc și păstrând un moment de acalmie și tăcere.

După scufundarea torpilorului „Smeul”, căpitanului Gonta i s-a încredințat comanda canonierei „Grivița”. Revoluția rusă, din octombrie 1917, l-a surprins la bordul acesteia, care era sechestra de sovietul marinărilor ruși, în portul Odessa.

Printr-o acțiune temerară, căpitanul Nicolae Gonta a reușit să iasă cu nava din port, strecurându-se pe sub tunurile de coastă rusești. Ajungând la gurile Dunării, nava a intrat pe canalul Oceakov, dar aici a fost lovită de un remorcher și scufundată, fără a se înregistra victime omenești.

După război, Nicolae Gonta a trecut în marina civilă, comandând navele „Oltul” și „Milcovul” ale Societății Maritime Române, la bordul cărora a făcut mai multe voiaje în America de Nord și de Sud. A fost angajat apoi, pentru scurt timp, la Inspectoratul Porturilor, de unde s-a retras la Căpitănia portului Cernavodă. În acești ani de după război, a mai urcat în ierarhia militară, până la gradul de căpitan-comandor. S-a stins din viață în anul 1932. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 aprilie 2013, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cine este autorul tratatului *Contra creștinilor*, redactat în anul 270?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna ianuarie 2013 este:

În poemul *Kindung Sunda*

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul **Nicolae Cundiev**, din municipiul **Cernavodă**, județul **Constanța**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2013.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București

Localizarea casei Oteteleşanu pe planul Bucureștiului realizat de Dimitrie Pappasoglu

Când Franz Liszt (*Magazin istoric*, nr. 1/1972) a tras, în iarna 1846-1847, la casa Cleopatrei Trubetkoi de pe Podul Mogoșoaiei, a făcut-o și pentru că în salonul ei exista un pian. Curând, casele bucureștene care dispuneau de clavier, epinetă, pianină ori pian devin numeroase. Ar fi suficient să le amintim pe cele ale familiilor Bibescu, Știrbei, Ghica, Kretzulescu, Lahovary, Samurcaș, Cantacuzino.

Pe la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, multe case boierești din București întrețineau sa-

loane muzicale. Acestea nu au apărut spontan, ci prin prefacerea sindrofilor, balurilor și petrecerilor boierești. Saloanele își trăiau viața în paralel cu aceea a instituțiilor publice de profil, oferind o motivație spirituală ieșirii din casă, compensând în bună măsură claustrarea femeii în cămin ori monotonia vizitelor reciproce. Nu e mai puțin adevărat că ele satisfăceau și nevoia de afișaj ori ostentație, dar și spiritul competitiv propriu practicii artistice. În salon se întâlneau artiști ce puteau fi văzuți și în public, însă aici se aflau în plasma lor ideală. Afară, pe estrade ori pe scenă, energia burgheză răbufnea triumfătoare, iar banul începuse să ordoneze drastic viața artistică. Banul separa spiritul aristocratic, regresiv și insular, de acela burghez, tot mai extins și dinamic. Fenomenul era evident și în salonul muzical al Elenei Oteteleşanu.

SALONUL MUZICAL AL ELENEI OTETELEȘANU

C.D. ZELETIN

Fiică a lui G. Filipescu și văduvă după D. Filipescu, Elena s-a remăritat cu Șerban Oteteleşanu (1799-1875), vornic al Capitalei și ministru. Casa lor se afla acolo unde mai târziu s-a înălțat Palatul Telemoanelor. Fațada nu era deschisă spre Calea Victoriei, ci spre o grădină imensă ce se revărsa până spre strada Brezoianu. În salonul ei, scria publicistul N. Petrașcu, frapau două elemente: politețea și plăcerea florilor împinsă până la obsesie.

Printi, miniștri și diplomați

Elena Oteteleşanu a murit în 1888, anul inaugurării Ateneului Român, după ce își lăsase averea, evaluată la 5.000.000 lei aur, Academiei Române, destinând castelul de la Măgurele din preajma Bucureștilor, unde se află astăzi Institutul de Fizică Atomică, unei școli pentru fetele sărace, condusă o vreme de Ioan Slavici și soția lui. Iezerul de lângă pădurea Măgurele

i-a inspirat lui Mihai Eminescu celebrele versuri din *Scrisoarea a IV-a*: „Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri,/ Și în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri...”

Elena Oteteleşanu primea de obicei duminică seara și nu prea multă lume. Existau și excepții: când marea pianistă Elena Bibescu (*Magazin istoric*, nr. 1/2003) venea în țară, ziua de primire și eventualul concert erau schimbate potrivit programului ei. Timpul era

MĂRTIȘOR

4

1945. Șase avioane americane greșesc ținta cu 480 km și, în loc să bombardeze orașul german Freiburg, lovesc Zürichul. Piloții sunt trimiși în fața unei curți marțiale, în Anglia, prezidată de locotenent-colonelul James Stuart, din Forțele Aeriene Americane. Elvețienii, neutri, se plâng demult că avioanele Aliaților invadau frecvent spațiul lor aerian. Pe care, de altfel, încep să le doboare cu avioanele lor de luptă Bf 109, construite de germani. Englezii și americanii sunt tot mai convinși că elvețienilor, pe care îi consideră nimic altceva decât o șleahță de simpatizanți germani, chiar le-ar trebui aplicat un bombardament ca lumea.

14

1590. Înaintea luptei de la Ivry-la-Bataille, din această zi, împotriva ducelui de Mayenne și a armatei Sfintei Ligi catolice, Henric al IV-lea al Franței își cheamă ofițerii: „Tovarășii mei de luptă, Dumnezeu este cu noi, iată-i pe dușmanii lui și ai noștri. Iată-l pe regele vostru. Pe ei! Dacă îi pierdeți pe purtătorii de steaguri, țineți-vă după panașul meu alb, o să-l găsiți mereu pe drumul onoarei și al gloriei“.

17

1905. În ciuda opoziției înverșunate a aprigei sale mame, Sara, Franklin Delano Roosevelt, un băiat înalt și frumos de 23 de ani, ia în căsătorie o verișoară, Eleanor Roosevelt, nepoata preferată a fostului președinte american, Theodore Roosevelt. Vor avea șase copii, printre care un băiat care nu va trăi decât șapte luni, dar și pe Anne, care își va însoți tatăl la Ialta, în februarie 1945, pe James, viitorul său asistent la Casa Albă, pe Elliot, care va refuza să meargă la Harvard și se va ocupa de creșterea animalelor, pe Franklin Junior, care va deveni avocat, și pe John, care va alege afacerile și se va înscrie în Partidul Republican, deși părintele lui este democrat.

20

1811. În zona Herăstrău, din ordinul generalului rus Steter, unul dintre comandanții trupelor țariste de ocupație, se înființează un club al boierilor. Vor lua ființă în Capitală și alte numeroase cluburi în care se practicau jocurile de noroc: whist, panjarolă, pichet, faraon, protagoniștii pierzând astfel nopți întregi, dar și averi imense, pentru că se pariau sume exorbitante.

23

1958. În apropiere de Vernon, pe proprietatea unui prieten, Jean-Marie le Pen, Georges de Piedrablanca de Guana, marchiz de Cuevas, director al unei trupe de balet, se ducelează, cu sabia, cu Serge Lifar, maestrul coregraf al Operei din Paris. Ultimul i-a refuzat o reprezentare, pe motiv că în repertoriul Operei era deja un spectacol de balet intitulat foarte asemănător. Neacceptând refuzul și trecând toate obstacolele, de Guana a ieșit pe scenă în seara premierei: „Eu, care am o companie americană, credeam că în Franța domnește libertatea. M-am înșelat. Dar nu e de vină Franța. E de vină un francez.“ Iar în holul Operei, l-a pământuit, din vârful degetelor, pe Lifar. Urmează duelul, în prezența a vreo 50 de jurnaliști, care se desfășoară ca o improvizație coregrafică. Marchizul înșiră pe o sârmă obiecte care îi aduc noroc, un papuc alb de balerină, o mănușă de piele, o statueta, și țopăie agitat pe lângă ele, iar Lifar, care are deja 73 de ani și a pierdut patru kg în ultimele zile, toată noaptea precedentă a lucrat la un balet nou, intitulat... *Duelul*. La prima apariție a sângelui, arbitrul pune capăt comediei burlești. Serge Lifar este atins la antebraț. Marchizul izbucnește în plâns, Lifar refuză să fie pansat și, cu coada ochiului la camerele de filmat, se năpustește peste adversar: „Vreau mai întâi să-l îmbrățișez“.

27

1701. Marinarul și piratul britanic William Kidd, cunoscut drept căpitanul Kidd, trimis să prindă pirații care jefuiau navele Companiei East India, dar devenit din 1695 el însuși pirat, apare în fața Camerei Comunelor, pentru a fi judecat. Este găsit vinovat pentru uciderea lui William Moore, tunarul de pe propria-i navă, și pentru cinci acte de piraterie. O lună mai târziu, Kidd și alți șase pirați vor fi condamnați la moarte prin spânzurare, căpitanul câștigându-și după moarte un statut semilegendar, de figură romantică, aventurier sălbatic și fermecător.

tocrație – scria în 1883 Constantin Bacalbașa – nici nu prea știu românește, toată educația lor, tot sufletul lor era străin. Ochii și mintea și inima erau pironite asupra Parisului. Această elită, înstrăinată de neamul ei, vorbea, scria, citea, cânta și petrecea franțuzește. O greșală de limba franceză în această societate era descalificarea și ridicolul pentru veșnicie. O greșală de limba română, o delicioasă glumă“.

Alecsandri însuși, când se afla în Iași ca oaspete al Junimii, îi ruga pe mai tinerii confrăți, care-l înconjurau cu venerație, să vorbească împreună pe franțuzește, *căci îi vine mai lesne...*

Alexandru Candiano-Popescu (*Magazin istoric*, nr. 5/2007), eroul caricaturalei „republici de la Ploiești“, dar și al măreței victorii de la Plevna, unul dintre oamenii cei mai vii, mai puri și mai însuflețiți ai ultimei jumătăți de secol XIX, veștejește în memoriile lui cosmopolitismul Elenei Oteteleșanu și al salonului ei, în termeni foarte duri: „Ai casă deschisă în România și să trăiești ca să-ți bați joc de tot ceea ce este simțire națională, de tot ceea ce este idee națională. Tot ce

Elena Bibescu

este român să-l pângărești, tot ce este străin să-l găsești sistematic este bun [...] Să fii zâna slăvită a tuturor invaziilor și cobe oricărei serbări românești. O asemenea viață trăită de d-na Oteteleșanu merită să fie privită ca un flagel, ca viața ciumii. Ciuma și salonul d-nei Oteteleșanu aveau asemănare: amândouă răspândeau miasme otrăvitoare. Iată de ce am să fac iluminatie în suflet când va muri d-na Oteteleșanu. Cu dânsa dispăre o școală, un sistem, o epocă“.

Cosmopolitismul salonului Elenei Oteteleșanu e posibil să fi fost numai ostentativ, nu și faptic, deși Al. Candiano-Popescu mustră și aruncă imprecății asupra unor fapte ce țin de școală, sistem și epocă. Ele aveau să ducă la conflicte sociale grave, chiar sângeroase, în Bucureștii lunii martie 1906, stârnite de obstinarea Teatrului Național de a da spectacole numai în limba franceză, tulburări cărora Nicolae Iorga le-a fost erou și cronicar (*Magazin istoric*, nr. 11/1990). Virulența marelui istoric, ale cărui apeluri înflăcărâte priveau apărarea dreptului limbii naționale în statul român modern, aminteste poziția și stilul lui Al. Candiano-Popescu. Lor le-au răspuns, alăturându-li-se, cele mai prestigioase nume ale literaturii române de la început de veac XX: Ioan Slavici, B.P. Hasdeu, Al. Vlahuță, G. Coșbuc, N. Gane, Mihail Sadoveanu, Emil Gârleanu, Șt.O. Iosif, Eugen Lovinescu, I.Al. Brătescu-Voinești ș.a..

Retrospectiv însă, atât salonul Elenei Oteteleșanu, cât și lupta pentru limba română a lui Nicolae Iorga, deși rivale, nu apar antinomice, întrucât au servit pe căi diferite arta țării. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

Alexandru Bibescu

consacrat mai mult muzicii și literaturii decât altor delectări presupuse de salon. Omul ei de casă, Panait Săveanu, era deopotrivă administrator al averii și maestru de ceremonii. Tratațiile simple, cu prăjituri de la Capșa, punctau pauzele, căci întâlnirile erau structurate. Constantin Argetoianu întrebuințează chiar termenul, devalorizat în zilele noastre, de ședință.

În ziua de Sfântul Nicolae a anului 1881, Elena Bibescu a susținut un concert cu piese de Chopin, Liszt și Schubert. A cântat „cu atâta însoflete și pasiune – scrie cronicarul Claymoor (Mihail Văcărescu) – că întreg auditoriul izbucni în strigăte de bravo“. În auditoriu puteau fi văzuți prințul Grigore Brâncoveanu, Grigore Cantacuzino, miniștri și diplomați străini. În această lună a sărbătorilor de iarnă, Elena Bibescu a dat un al doilea concert (19 decembrie). Degetele ei de zână – expresie favorită a lui Claymoor – au

ținut auditoriul cu suflarea tăiată, prințesa interpretând piese de Mendelssohn Bartholdy, Chopin și Liszt. În auditoriu se aflau prinții Alexandru Bibescu și fratele său mai mare, Grigore Brâncoveanu, Grigore Ghyka, iar printre diplomați miniștrii White al Marii Britanii, Suleiman beii al Imperiului Otoman, Urusov al Rusiei și Jooris al Belgiei.

Duminică 10/22 ianuarie 1882 Elena Bibescu concertează din nou. Asistența e de aceeași calitate, dar reînnoită în parte de volubilul prinț moștenitor de Monaco, marchiza L'Aubespine-Sully și din nou frații Alexandru Bibescu și Grigore Brâncoveanu...

Cu un an în urmă, în același salon cântase Ralu, soția prințului Grigore Brâncoveanu, și ea pianistă.

Eminamente european, salonul Elenei Oteteșanu era cel mai select din Capitală. Era un tărâm râvnit deopotrivă de aristocrația autohtonă, cu bizantinismul reprimat, dar existent, și de mărghinea orașului trezit brusc

la viață burgheză, disimulând mahalaua din ea... C. Argetoianu, căruia *Madame Otéléchano* îi era mătușă, merge mai departe, afirmând că salonul ei, deși părea plicticos, era cel mai important și cel care clasa pe cineva în societatea bucureșteană.

Prin salonul ei și acela al prințesei Grigore Suțu, scrie C. Bacalbașa, trecea toată societatea de sus a țării. E greu de stabilit însă dacă era restrictiv grație unei selecții valorice ori criteriilor, mai amestecate, ale prejudecății aristocratice. Oricum, se vorbea numai franțuzește (dar cine nu vorbea pe atunci franceza!), ceea ce a stârnit reacții aspre.

Cosmopolitism, da și nu

Ce ecouri trezea în tânărlul intelectual român existența salonului Elenei Oteteșanu?

Rele... Întâi de toate și poate motivul unic – franțuzismul lui absolut, simțit ca o jignire adusă limbii române, a cărei împlinire tocmai se încheiase, impunându-se prin Eminescu. „Femeile din aris-

Conacul Oteteșanu de la Măgurele

Britanicii au fost obligați să debarce și caii unităților de cavalerie

În 1652 olandezii au atins sudul Africii, unde au întemeiat Colonia Capului, o colonie agricolă, la jumătatea drumului dintre Olanda și Indonezia, cea din urmă fiind colonie a Regatului Țărilor de Jos. Coloniștii olandezi s-au amestecat cu francezi calvini, emigrați în urma revocării Edictului din Nantes (1685) în Olanda și apoi în Colonia Capului, și cu germani, formându-se așa-numiții buri. Termenul este derivat din cuvântul olandez *boer*, care înseamnă țaran. Limba burilor, afrikaans, are la bază olandeza, îmbogățită cu cuvinte de împrumut din franceză, germană și din limbile populațiilor locale.

În 1806 Colonia Capului a fost cedată Marii Britanii, iar burii, ajunși minoritate, riscau să-și piardă identitatea. În 1836 britanicii au abolit sclavagismul, o măsură care-i pune pe buri în imposibilitatea de a-și mai lucra fermele. În aceste condiții, între 6.000 și 10.000 dintre ei și-au părăsit căminele, mutându-se la nord, mai întâi în Natal, pe coasta Oceanului Indian.

În 1843, Marea Britanie a anexat și această zonă, iar burii s-au văzut din nou nevoiți să se retragă din calea englezilor. S-au stabilit în podișul aflat la nord de râurile Orange și Vaal, fondând Statul Liber Orange, cu capitala la Bloemfontein, și Republica Transvaal, cu capitala la Pretoria, state recunoscute de puteri europene precum Franța, Olanda, Belgia, Prusia și Marea Britanie. În 1877, Marea Britanie a anexat Transvaalul, un act care a stat la baza izbucnirii primului război bur (1880-1881). În urma acestui conflict, teritoriul ocupat și-a redobândit autonomia.

În 1869, la Kimberley, în Transvaal, au fost descoperite diamante, iar în 1886, la Witwatersrand, zăcămintele de aur. Acestea au atras, asemenea unui magnet, firme străine și căutători de aur, cei mai mulți venind din Colonia Capului și din Natal. În scurt timp străinii reprezentau aproximativ o treime din populația Republicii Transvaal, solicitând acordarea de drepturi politice. Paulus Kruger (1825-1904), președintele antibritanic al Republicii Africa de Sud,

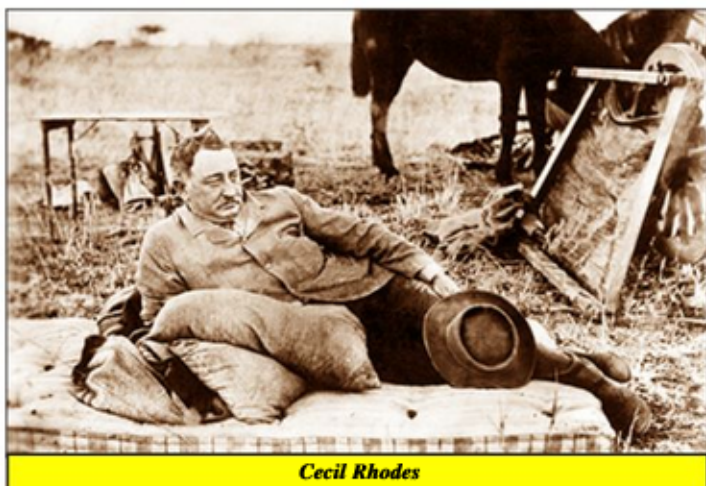
le-a refuzat „uitlanderilor” (muncitorilor străini) unele drepturi civile, oferind pretextul declanșării războiului.

În goana după noi colonii, s-a implicat Cecil Rhodes, din 1881 deputat al Parlamentului Coloniei Capului și din 1890 prim-ministru. Proiectul strategic al lui Rhodes prevedea, printre altele, încercuirea și apoi cucerirea republicilor bure.

În septembrie 1899, Joseph Chamberlain (1836-1914), ministrul britanic al coloniilor, i-a dat Transvaalului un ultimatum, cerând acordarea de drepturi străinilor, respectiv, drept de vot și de reprezentare în „Raad” (Parlamentul republicii). Cum președintele Kruger nu era dispus să-i satisfacă cererea, 12 octombrie 1899, o zi de primăvară sudică, a marcat debutul războiului.

Grauriile săsești, gemene cu afrikaans

Iminența conflictului fusese semnalată deja în numărul din 5 octombrie al cotidianului *Siebenbürgisch-Deutsches*

Cecil Rhodes

„FRĂȚILOR NOȘTRI DE PE ORANGE ȘI VAAL“

Luptătorii buri (dreapta) și militari britanici

Războiul anglo-bur (Magazin istoric, nr. 7-8/1968, 6/1979), care s-a desfășurat între anii 1899 și 1902, în emisfera sudică, a avut un puternic răsunet în Europa și în Statele Unite. Pe sașii transilvăneni i-a impresionat atât de puternic, încât termenul „Burenkrieg“ a intrat în

vocabularul curent, devenind timp de decenii sinonim cu un mare dezastru.

Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt, principalul cotidian de limbă germană, a urmărit evoluția conflictului pe întreg parcursul, manifestând simpatie față de lupta pentru păstrarea ființei naționale a unui popor mic și viteaz. În timp ce în sudul continentului african burii luptau pentru neatrănarea de coroana britanică, etniile transilvănene opuneau rezistență tendințelor de maghiarizare, ceea ce a favorizat empatia cu cei dornici de libertate. Sașii s-au identificat într-atâta cu aceștia, încât i-au numit „frații noștri de sânge de pe Orange și Vaal“, înființând asociații ale „prietenilor burilor“ pentru ajutorarea lor.

Dr. GUDRUN ITTU

Dacă sașii i-au considerat frați de sânge, românii transilvăneni s-au mândrit cu generalul Louis Botha (1862-1919), care ar fi fost fiu de grănicer român din comuna Ivești, comitatul Bistrița-Năsăud. Acesta, conform *Telegrafului Român* din 21 martie/3 aprilie 1900, a fost locotenent în armata austro-ungară, activând la Zagreb. Din cauza unor datorii, a demisionat din armată și a emigrat în Africa de Sud. În martie 1900 a murit

generalul bur Jubert, iar în locul lui a fost numit Louis Botha, care a apărut cu eroism orașul Pretoria. Raportul de forțe fiind net în favoarea britanicilor, Botha a fost silit în cele din urmă să capituleze.

Encyclopaedia Britannica prezintă o biografie diferită a generalului. Botha s-ar fi născut la Greytown, în Natal, ca fiu al lui Louis Botha senior (1827-1883) și al Salominei Adriana van Rooyen (1829-1886), fiind descendentul unui

neam de coloniști germani stabiliți în Colonia Capului, care apoi a fugit din calea englezilor.

Aur, diamante și un ultimatum

Să zăbovim puțin asupra principalelor evenimente de la descoperirea Capului Bunei Speranțe, de către portughezul Bartolomeo Diaz, în 1488, până la izbucnirea, în 1899, a acestui sângeros conflict colonial.

Președintele Paulus Kruger

mult se aseamănă graiurile săsești și limba afrikaans.

Declarația unui medic francez

În numărul din 23 martie 1900, pe când burii încă se mai bucurau de victorii pe câmpurile de luptă, *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* publica articolul *Zum Burenkrieg. Unzeitgemässe Betrachtungen* (Despre războiul burilor, considerații inoportune). Situația burilor era comparată cu situația actuală a sașilor. Autorul își dădea totuși seama de diferența dintre o minoritate în cadrul unui stat multinațional și o populație care trăia în cadrul unor granițe statale recunoscute: „Pentru noi, poporul bur apare ca un exemplu ideal în ceea ce privește apărarea independenței, a libertății naționale și a existenței sale germanice. Lupta pe care o duce împotriva Angliei ne amintește de propria noastră situație, de strădaniile noastre pentru păstrarea existenței ca

popor [...] este extrem de valoros pentru noi să vedem că și în alt loc de pe mapamond cel slab nu disperă, ci este hotărât să lupte pentru drepturile sale. În ciuda celor afirmate, suntem de părere că este periculos să ducem comparația atât de departe, încât din situația neamului sud-african să tragem concluzii valabile pentru noi [...] ființa noastră este dublu determinată: ne aparținem ca popor, dar aparținem și statului care ne asigură condițiile existenței [...] Și dintr-un alt punct de vedere nu există comparație între noi și ei. Poporul bur a răspuns amenințării cu forța cu aceeași monedă, adică tot cu forța [...] noi ducem lupta cu ajutorul hârtiilor...”

În numărul din 18 ianuarie 1902, *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* publică relațiile unui medic francez, articolul fiind preluat din ziarul belgian *Indépendance Belge*. Întrebat despre lagărele de concentrare în care erau ținute burii, medicul susține că situația ar fi într-adevăr dincolo de orice imaginație, adăugând însă că atât cei

internați, cât și paznicii lor ar suferi în aceeași măsură.

Prietenii din satul Richiş fac colecția

În numărul din 2 iunie 1900 *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* anunța: „un nor negru întunecă zorii secolului XX. Armata engleză a ocupat Pretoria, statul a fost alipit coroanei britanice, iar președintele Kruger a fugit”.

După ocuparea capitalei sale, președintele Kruger s-a refugiat la Lorenzo Marquez, pe teritoriu portughez (astăzi Maputo, în Mozambic), plecând apoi într-o călătorie pentru obținerea sprijinului în Europa. Niciuna dintre țările vizitate nu era dispusă să intervină în conflict, stricându-și relațiile cu Marea Britanie. Vizitele lui Kruger și ale comandanților săi – dintre care unii au ajuns și în Transilvania – sunt pe larg reflectate în cotidianul analizat. În numărul din 22 decembrie 1900 ziarul publică recenzia unei cărți nou apărute, o biografie a lui Kruger, scrisă de olandezul O. Oordt.

Satul Richiş la începutul secolului trecut

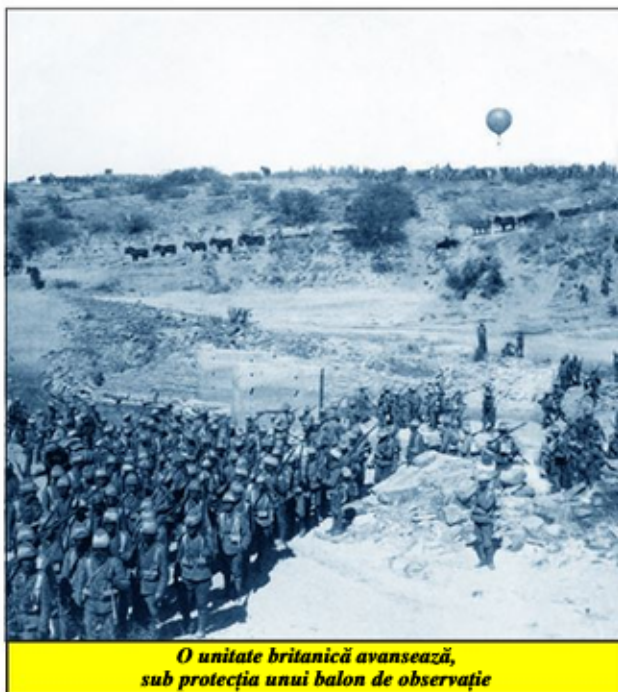
Tageblatt. Analistul ziarului era de părere că Marea Britanie ar juca pericolos, căci ar pune în pericol viitorul său ca putere mondială. Totodată, sunt luate în calcul mai multe ipoteze privind evoluția conflictului. Se recunoaște avantajul de moment al burilor, dar, totodată, se bănuiește că va fi un război de lungă durată. În numărul din 17 octombrie se dau detalii despre primele acțiuni și se publică harta sudului continentului african. De la această dată și până la sfârșitul războiului, în mai 1902, rare sunt numerele din care lipsesc informații despre mersul războiului.

Publicația avea apariție zilnică, cu excepția zilei de luni. Una dintre rubricile permanente importante era *Politische Übersicht* (Privire de ansamblu asupra politicii). Ziarul publica telegrame ale agențiilor de presă, îndeobște ale biroului Reuter, analize preluate din *Times*, *Daily Express*, *Daily Chronicle*, *Daily News*, *Morning Post*, *Allgemeine Zeitung*, *Ost-deutsche Rundschau* sau *Pester Lloyd*, analize ale redactorilor proprii, știri despre manifestările de simpatie ale populației germane din Transilvania și Ungaria față de buri etc.

În baza tuturor acestor informații războiul ar putea fi

reconstituit pas cu pas, așa cum era el văzut la cald, respectiv cu restricționările impuse de cenzură, cu propaganda ambelor tabere, precum și cu subiectivismul acelor care transmiteau informațiile.

La început, norocul s-a aflat de partea burilor, care au obținut câteva victorii facile.

O unitate britanică avansează, sub protecția unui balon de observație

La Ladysmith, în Natal, spre exemplu, s-a predat întreaga garnizoană britanică. Victoriile burilor au fost reflectate în ziarul sibian sub titlul *Der Buren Sieg* (Victoria burilor). În aceste relatări „țărării” sunt prezentați în antiteză cu britanicii, o națiune civilizată, purtătoare a progresului, care, nu numai că era agresoare, dar mai suferise și înfrângeri rușinoase. Din cauza marilor diferențe culturale dintre britanici și buri, soarta celor slabi a trezit simpatia multora, chiar dacă față

de populațiile băstinașe burii afișaseră aceeași superioritate pe care britanicii o afișau față de ei.

Din dorința de a oferi cititorilor cât mai multe informații despre modul de viață al burilor, cotidianul sibian a publicat, între 18 martie (nr. 7.981) și 21 aprilie 1900 (nr. 8.009), în foileton,

un roman cu titlul *Unter der Burenflagge. Historischer Roman aus Transvaal. Aus den Erlebnissen eines Missionars* (Sub steagul burilor. Roman istoric din Transvaal. Despre pășaniile unui misionar), de Wilhelm de Ruyter. Romanul, a cărui acțiune începe în 1895, are ca temă pregătirea și eșecul răscoalei „uitlanderilor” (29 decembrie 1895-2 ianuarie 1896) din Transvaal, acțiune condusă de Lean-

der Starr Jameson.

Opera este mai degrabă propagandistică decât literară, căci personajele pozitive sunt burii, iar cele negative britanicii. Este foarte probabil ca o astfel de scriere să fi contribuit la creșterea simpatiei sașilor față de „rudele lor de sânge”. Ideea înrudirii dintre cele două etnii a fost întărită în articolul *Die Buren – unsere Landsleute* (Buri, compatrioții noștri), articol scris cu siguranță de un lingvist, întrucât exemplele oferite cititorilor demonstrează cât de

*Ca să nu fie implicată oștirea
în păstrarea ordinii și disciplinei interioare...*

ALIN SPÂNU

SERVICIUL DE INFORMAȚII AL FRONTULUI RENAȘTERII NAȚIONALE

*...dictatura regelui Carol al II-lea
a creat Gărzile Naționale*

Primul partid unic din România, Frontul Renașterii Naționale (F.R.N.), a luat ființă în decembrie 1938, pe baza mai multor propuneri, sugestii și analize la nivelul apropiaților regelui Carol al II-lea. După trei săptămâni a fost publicat și regulamentul de organizare și funcționare a noului partid politic, care a suferit primele modificări după numai două săptămâni.

Latura militară a unicei formațiuni politice din România a fost prevăzută în articolul 32 din Regulament, unde se menționa crearea unor structuri auxiliare, a căror funcționare avea la bază prevederi aparte. Această structură s-a numit Garda Națională, iar organizarea și funcționarea sa au fost reglementate printr-un Regulament special, alcătuit din șapte capitole și 63 de articole. Articolul 2 prevedea care sunt atribuțiile generale ale Gărzilor Naționale: „împlinirea, în cadrul programului F.R.N., a tuturor însărcinărilor care cer inițiativă, curaj, abnegație și jertfă”.

La acestea se adăugau altele, care au creat un cadru propice pentru dezvoltarea unor acțiuni informative/contrainformative.

Însuși vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Armand Călinescu, a precizat, la 27 februarie 1939, menirea Gărzilor Naționale: „Frontul Renașterii Naționale este așezat pe bază profesională, ca exprimare a preocupărilor politice, și completat cu o gardă proprie, ca instrument de disciplină și ordine interioară, cu rost limitat, într-un domeniu în care oștirea, ca factor suprem de apărare a țării, nu e bine să fie ames-

tecată”. Comandantul Gărzilor Naționale a fost numit prin Înalt Decret Regal, pe o perioadă de doi ani, fiind ajutat de un șef de stat-major, numit de Comisia Superioară a F.R.N. Încă înainte de organizarea practică a Gărzilor Naționale, regele a numit pe generalul Petre Georgescu în fruntea noii structuri, iar odată cu publicarea Regulamentului special au început și numirile de comandanți ai Gărzilor Naționale în ținuturi și județe. Coordonarea activității s-a efectuat prin Statul Major al Gărzilor Naționale, care a avut următoarea organigramă: 1. Ser-

Pe parcursul anului 1901 cotidianul informează despre mai multe acte de solidaritate ale sașilor cu burii aflați în suferință. Astfel, „prieteni buurilor” din satul Richiş au făcut o colectă cu prilejul unei nunți, iar preotul Johann Rether din Petrești, precum și „Frauenverein” (Asociația femeilor) din localitate au donat sume consistente transferate la „centrala bură” din München. În 31 octombrie 1901, ziua în care este sărbătorită reforma luterană, șapte episcopi din Ungaria, printre care s-a aflat și episcopul luteran al sașilor, dr. Friedrich Müller, au adresat regelui Marii Britanii, Eduard al VII-lea, o petiție. Îi cereau încheierea conflictului din sudul Africii, folosindu-se de argumentul că părțile beligerante erau națiuni protes-

Pacea de la Vereeniging, gravură de epocă

tante, iar din acest punct de vedere războiul putea fi considerat unul fratricid.

Trebuie de asemenea menționată interpelarea lui Karl Schmidt, deputat de Ghimbav în Parlamentul de la Budapesta, privind informațiile din presă despre livrarea a 20.000 de cai către englezi, prin portul Fiume. Deputatul, susținut de numeroși parlamentari, a înfierat faptul că Ungaria, țară neutră, încălca prin asemenea gesturi principiile dreptului internațional.

După lungi tergiversări, burii și-au recunoscut înfrân-

gerea, iar la 31 mai 1902 s-a semnat pacea de la Vereeniging, care nu le-a fost total nefavorabilă: cele două republici au fost înglobate Imperiului Britanic, cetățenii au primit drepturi egale cu britanicii, iar limba afrikaans a fost declarată limbă oficială. Cotidianul sibian a

primit vestea încheierii păcii cu sentimente contradictorii. Pe de-o parte, îi admira pe eroii buri, care „vor intra cu litere de aur în cartea istoriei”, meritând ca după 31 de luni de lupte sângeroase să revină la o viață normală. Pe de alta, era îndurerat de faptul că au fost transformați în supuși ai regelui Eduard al VII-lea.

După încetarea conflictului, *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* a continuat să publice știri despre fosta zonă fierbinte și frații de la celălalt capăt al pământului. ■

RUINĂ MEDIEVALĂ

(Biverb: 6, 7)

STILLAT

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **DIMITRIE CAN-TEMIR (1673-1723)**, din nr. 2/2013

D - P - RUS - O - BOIERI - TAR - MARO - IASI - IN - SAVANT - ACADEMIEI - PLANE - BU - N - MII - DI - HT - DOR - IO - CRI - LINS - TRON - OD - ATERINA - OC - OMISI - AVIAR - SACI - E - DIVANUL - LIBRET - ALA.

Soluția jocului **Rudele Romei**, din nr. 2/2013

STATE LATINE
(STA - TE - LA - T - IN - E)

urma să le transmită instituțiilor abilitate.

La 31 august 1939 au fost emise norme metodologice informative/contrainformative pentru instruirea cadrelor care lucrau în Gărzile Naționale. Domeniul informativ era astfel rezumat: „Esențial este ca formațiunea noastră să știe tot ce se petrece în localitate, cine vine, cine pleacă, unde se duce. Apoi, ce se vorbește, cine vorbește, unde vorbește și ce efect au vorbele asupra populației“. În ceea ce privește contrainformațiile, scopul era combaterea zvonurilor „răuvoitoare“, care ponegreau liderii politici, defăimau și sabotau legile în vigoare. Zvonurile care urmăreau să creeze neîncredere în armată, în situația financiară a țării, în rege și guvern trebuia urmărite și, mai ales, identificate sursele de proveniență. În cazul când în localitate existau oficii de poliție sau jandarmerie, Gărzile Naționale „le completează ca organ administrativ“, fără însă a se amesteca în atribuțiile specifice ale acestora. Comandanții de sat și comună aveau misiunea „să stăpânească“ situația locală, astfel încât, bazați pe „un amplu și serios“ serviciu de informații/contrainformații, să îndepărteze orice amenințare posibilă. Pentru o activitate corespunzătoare au fost instituite cursuri de formare a agenților de informații/contrainformații și propagandă.

Serviciul de Informații al F.R.N. a revenit cu Circulara nr. 1.659 din 13 decembrie

1939 pentru a reaminti modul de culegere, analiză și transmitere a informațiilor, întrucât s-a constatat că „nu s-a înțeles încă“ rostul acestora și, mai grav, au fost primite la centru în forme incomplete. A fost definită informația și domeniul de interes al beneficiarilor, precum și modul de menționare a verificărilor efectuate asupra datelor primite. Comandanții locali ai Gărzilor Naționale au fost atenționați să se implice mai mult în această sensibilă activitate. Iată ce preciza Circulara: „Informațiile se culeg: discret, fără știrea nimănui; nimeni să nu știe că se raportează; Garda Națională acționează elegant, prietenos, cu îngăduință, cum ar trebui să acționeze un preot superior. Noi nu rezolvăm nicio problemă, noi adunăm știri discret, le coordonăm inteligent în spirit de patriotism și le raportăm și atât.“

După primul trimestru al anului 1940 Secția a II-a Informații a comunicat Gărzii Naționale că datele primite pe această filieră au fost

„adeseori“ lipsite de precizia necesară pentru a fi exploatate la momentul oportun. O circulară a Comandamentului General al Gărzilor Naționale Serviciul de Informații, datată 19 aprilie 1940, a prezentat, în copie, adresa Ministerului de Interne, care și-a exprimat nemulțumirea că unii lideri locali ai Gărzilor au încercat să recruteze ca informatori funcționari de poliție. Aceștia din urmă, „contra unor avantaje materiale“, ar fi urmat să predea rapoarte informative zilnice asupra situației din localitatea respectivă. În acest fel, același material informativ era transmis pe filiera oficiilor de poliție, dar și pe traseul structurilor Gărzilor Naționale de județe, ținuturi și F.R.N., ajungând la conducerea statului ca provenind din două surse diferite, când în realitate exista o singură sursă emitentă. Comandanții Gărzilor Naționale din teritoriu au fost atenționați să renunțe la recrutarea polițiștilor ca informatori, iar în caz de necesitate în obținerea/verificarea de date să se adreseze șefilor

Generalul Gabriel Marinescu (cu mustață) și ministrul Mihai Ralea, alături de alți membri de frunte ai F.R.N.

● **Împiedicarea nașterii altor organizații** ● **Activitatea sectelor religioase trebuie „stingerită“** ● **Prevenirea și denunțarea abuzurilor autorităților** ● **Esențial este să știm tot ce se petrece** ● **Combaterea zvonurilor și identificarea surselor** ● **Acționăm elegant, prietenos, ca un preot** ● **Nu rezolvăm probleme, doar le raportăm** ● **Lideri locali au recrutat polițiști** ● **Informații venite pe două căi, dintr-o singură sursă** ● **Peste 200.000 oameni au primit arme**

viciul Organizării; 2. Serviciul de Informații, cu misiunea de a centraliza datele privind problemele de interes obștesc și care aveau ca beneficiar pe secretarul general al F.R.N.; 3. Serviciul Educației și Propagandei; 4. Serviciul de Studii și Coordonare; 5. Serviciul Administrativ.

La conducerea Serviciului de Informații și, interimar, la Serviciul Educației și Propagandei a fost numit căpitan A. Vișinescu, până la începutul anului 1940, iar apoi căpitan Gheorghe Pricop, de la Centrul 5 Instrucție Jandarmi. Prin Ordinele Circulare nr. 1.439/15 mai 1939 și 1.628/22 mai 1939, respectiv Ordinul Circular Secret nr. 364/12 iulie 1939 au fost trasate direcțiile informative generale, care cuprindeau probleme politice, sociale, religioase și administrative. Din punct de vedere politic, F.R.N. reprezenta singura organizație politică admisă să activeze, iar în rest trebuia împiedicată „nașterea“ și activitatea altor mișcări/organizații. Pe plan social, agenții de informații ai F.R.N. aveau ca obiectiv desfășurarea unor activități care să inducă o „cât mai temeinică așezare“ a societății, adică modul de viață al cetățenilor, încadrarea în

noile coordonate, comportarea minorităților etc. Activitatea sectelor religioase trebuia „stingerită“ prin orice mijloace legale, întrucât acestea subminau baza de rezistență morală a românismului.

Latura „cea mai delicată“ a revenit datelor de ordin administrativ, deoarece aici rolul primordial era de prevenire și denunțare a abuzurilor comise de autorități. Pentru o delimitare cât mai clară a necesităților informative structurile teritoriale au primit un model de referat, care cuprindea obiectivele de interes ce trebuia atinse de agenți: 1. informații cu caracter politic; 2. informații cu caracter de disciplină socială; 3. probleme de interes

obștesc ce trebuie cunoscute de F.R.N.; 4. contact de colaborare cu autoritățile de stat în caz de manifestații ale F.R.N. și chiar independente de F.R.N.; 5. propaganda făcută: mijloace și rezultate; 6. informații referitoare la activitatea Gărzii Naționale locale; 7. propuneri.

In vederea unei bune colaborări între oficiile polițienești și structurile teritoriale ale Gărzilor Naționale, Ministerul de Interne a emis, la 15 iunie 1939, instrucțiuni speciale, ce prevedeau să se ofere „tot concursul necesar“ în domeniul informativ reprezentanților F.R.N., completate de generalul Ion Bengliu, comandantul Corpului de Jandarmi, care a semnat, la 19 iunie 1939, un ordin de colaborare. Strategia colaborării între F.R.N. și Secția a II-a Informații din Marele Stat Major a fost reglementată la 22 iulie 1939 și definitivată prin Instrucțiunile nr. 5.207 din 5 septembrie 1939, astfel încât cele două structuri să conlucreze eficient. Agenții Gărzilor Naționale au primit și sarcina de a culege date neconvenționale privind apărarea țării și siguranța publică, pe care

Generalul Ion Bengliu

ATAȘAȚI MILITARI RETRAȘI DE LA POST

Washington, Pennsylvania Avenue; în fundal, clădirea Capitolului, sediul Congresului

La 18 decembrie 1963, Dean Rusk, secretarul de Stat al S.U.A., a trimis o notă oficială lui Petre Bălăceanu, șeful Legației României din Washington, în care preciza faptul că locotenent-colonelul Nicolae Mandache, atașat militar al R.P. Române în S.U.A., nu a respectat o regulă a autorităților americane referitoare la prezentarea în mod clar a identității personalului diplomatic român în corespondența pe care membrii Legației o trimiteau către orice instituție, firmă sau rezidenți din S.U.A., precum și în orice discuție pe care membrii Legației o aveau cu cetățeni americani.

Dr. PETRE OPRIȘ

În mod concret, atașatul militar român nu a precizat identitatea sa completă (faptul că este membru al misiunii diplomatice) atunci când a comandat abonamente prin poștă la reviste. Regula respectivă fusese anunțată autorităților române prin nota din 30 august 1954 a secretarului de Stat al S.U.A., precum și prin alte documente americane trimise ulterior Legației României din Washington.

Două luni mai târziu, în raportul nr. TA 00172, din 24 februarie 1964, ministrul Forțelor Armate, generalul de armată Leontin Sălăjan, a solicitat Secretariatului Comitetului Central al P.M.R. să fie aprobată eliberarea locotenent-colonelului (de infanterie) Nicolae Mandache din funcția de atașat militar al R.P. Române în S.U.A. și numirea în locul acestuia a colonelului (de tancuri)

Nicolae Pleșa, atașatul militar al R.P. Române în R.P. Bulgaria.

În același document, Leontin Sălăjan menționa că locotenent-colonelul Nicolae Mandache îndeplinea funcția de atașat militar în S.U.A. din luna octombrie 1962 și preciza astfel motivul schimbării propuse: „Cu toate că s-a străduit să ducă la îndeplinire sarcinile ce-i revin, [lt.col. Nicolae Mandache] nu a reușit să îndeplinească planul de activitate, deoarece organele contrainformative ale S.U.A. au trecut la supravegherea severă a activității ofițerului, organizând o serie de provocări cu scopul de a-l compromite. Ofițerul a fost luat în supraveghere deoarece, în perioada când a fost atașat militar al R.P.R. în Franța, s-a compromis față de organele contrainformative franceze. Există pericolul ca ofițerul să fie expulzat din S.U.A., chiar

poliției, care au sarcina să colaboreze cu organele F.R.N.

Un alt motiv de nemulțumire al structurilor de securitate națională a fost și transformarea activității Gărzilor Naționale „într-un serviciu de supraveghere”, ceea ce a creat situații tensionate și „vii animozități” între cei implicați, ale

căror puncte de vedere, divergente, trebuia aplanate de șefii instituțiilor respective. Tocmai de aceea a fost pus la punct un program de pregătire a unităților de mobilizare din Gărzile Naționale, care a prevăzut ca pe timp de război să existe o colaborare cu armata „pentru menținerea siguranței și liniștii publice”.

Comandanții de Gărzi Naționale locale au fost instruiți în domeniul informativ/contrainformativ după un plan bine stabilit, care să eficientizeze efortul acestora în domeniul securității naționale. Acest plan a cuprins următoarele puncte: a. acțiuni subversive; b. modul de acțiune subversivă împotriva siguranței statului, siguranței publice, ordinii și liniștii publice (propaganda; acte teroriste; acte de sabotaj); c. cum lucrează dușmanul; d. cum sunt înarmați; e. sosirea în regiune; f. exemple de organizări de bande și atacuri.

Începând cu al doilea trimestru al anului 1940, în urma unor înțelegeri cu Marele Stat Major și Corpul de Jandarmi, Gărzile Naționale au primit arme, care au fost destinate doar unora dintre membri și numai în anumite condiții. Numărul celor nominalizați a primi arme s-a ridicat, în primă fază, la 70.000, iar estimările finale au arătat o cifră de trei ori mai mare.

Transformarea F.R.N. în Partidul Națiunii și apariția Decretului-Lege pentru apărarea ordinii publice unice și totalitare a statului român, ambele în 22 iunie 1940, au pus Gărzile Naționale într-o situație dificilă. La 26 iunie 1940 un ordin circular a cerut structurilor subordonate date despre percepția populației față de schimbarea produsă. În cea mai mare parte această transformare „a surprins pe toată lumea” și a produs nedumerire, în primul rând pe considerentul că în F.R.N. s-a greșit cu ceva, fapt

ascuns populației și care a determinat schimbarea.

După ultimatumul sovietic pentru cedarea Basarabiei și Bucovinei, Gărzile Naționale au acționat pentru o retragere ordonată și în cât mai bune condiții a populației și administrației. Pe acest fond, la 30 iunie 1940, structurile militare ale Parti-

dului Națiunii au trecut în subordinea armatei, executând misiunile încredințate de Marele Stat Major. Rapoartele întocmite și arhivele retrase din Basarabia au constituit o sursă documentară importantă pentru analiza evenimentelor petrecute în regiune.

Generalul Petre Georgescu s-a deplasat în Germania, în perioada 19 iulie-3 august 1940, pentru a lua contact și a face un schimb de experiență cu unitățile paramilitare ale NSDAP-ului. În ultima zi a lunii august 1940 a avut loc la București o întrunire cu comandanții de Gărzi din întreaga țară, ocazie cu care au fost analizate comportamentul funcționarilor și pierderile suferite prin rapturile teritoriale.

La 9 septembrie 1940 noul prim-ministru, generalul Ion Antonescu, a semnat un Decret-Lege pentru desființarea Partidului Națiunii și a Gărzilor Naționale, implicit și a Serviciului de Informații. ■

Pater Paulus Weinschrott împletind rozarii

PATER PAULUS WEINSCHROTT, CĂLUGĂRUL MARTIR

CLAUDIU CĂLIN,
Arhivist diecezan,
Episcopia Romano-Catolică de Timișoara

Societatea Divinului Mântuitor (Societas Divinis Salvatoris, SDS, pe scurt, Călugării Salvatorieni) a fost fondată la 8 decembrie 1881 la Roma, de un preot german, Pater Franciscus Maria a Cruce Jordan Francisc-Maria al Sf. Cruci (1848-1918). Deși în anul întemeierii societatea număra doar trei preoți, inclusiv fondatorul, ea se va dezvolta relativ rapid, astfel

că în anul 1889 le este încredințată o misiune la Assam, în India.

În 1895 Pater Jordan îl trimite la Timișoara pe preotul-călugăr salvatorian P. Fridolin Cichy. Acesta, cu aprobarea episcopului diecezan Alexander Dessewffy, își începe aici activitatea ca misionar, bucurându-se de deschiderea și sprijinul episcopului, al clerului, dar și al orășenilor. În 1896, episcopul le acordă salvatorienilor dreptul de a forma în Mehala pe atunci o localitate separată de Timișoara o „expozitură” (comunitate ecleziastică inferioară, ca formă de organizare canonică, unei parohii). Tânăra comunitate călugărească fonda prima mănăstire din Timișoara, dar și din Ungaria acelor vremuri. Actele au fost încheiate și parafate abia la 21 noiembrie 1898, dată oficială a întemeierii.

Salvatorienii asigurau pastorația și în cartierul Ronaș, aflat la circa jumătate de oră distanță de mers pe jos de Mehala. Din 1919, ei preiau pastorația și în nou întemeiată parohie din cartierul Elisabetin, unde deja din vara lui 1918 cumpăraseră o clădire relativ mare. Începând cu 15 august 1919, salvatorienii și-au mutat aici reședința, aflată până atunci în Mehala, continuându-și

activitatea pastorală și în vechiul centru.

Între anii 1926-1930, sub îndrumarea salvatorienilor timișoreni, au fost ridicate bisericile din cartierul Fratelă, dedicate Sf. Fecioare Maria (1928) și Sf. Iosif (1930). Începând din anul 1936, salvatorienii au administrat și parohia Sântana II (Comlăuș), din județul Arad. Activitatea salvatorienilor a continuat în mod clandestin și după inter-

zicerea ordinelor călugărești romano-catolice în 1949, spre beneficiul comunităților catolice bănățene. Oficial, călugării erau încadrați ca preoți diecezani, dar neoficial ei trăiau, cu permisiunea ordinariului diecezan, conform regulilor lor monastice.

Tot lor, prin grija și curajul lui Pater Johannes Blum, li se datorează construirea în 1979 a bisericii din Dumbrăvița, lângă Timișoara, opera arhi-

fără a desfășura acțiuni operative. Pentru a preîntâmpina acțiunile organelor S.U.A., este necesară schimbarea ofiterului din această funcție [subl.ns.]”.

În documentul trimis Secretariatului C.C. al P.M.R., ministrul mai preciza că locotenent-colonelul (de infanterie) Dumitru Apostol (fost ajutor de șef de birou în Direcția de Informații a Marelui Stat Major; secretar al atașatului militar român de la Moscova, în perioada ianuarie 1958-septembrie 1959; atașat militar al R.P. Române la Varșovia, în perioada 1961-ianuarie 1964) urma să îl înlocuiască la Sofia pe colonelul Nicolae Pleșa (atașat militar adjunct în Turcia – 1953-1955; atașat militar în R.P. Bulgaria, începând din anul 1961).

Din documentele descoperite în arhivele americane rezultă că nu doar locotenent-colonelul Nicolae Mandache a săvârșit greșeli la Washington, ci și adjunctul său. Astfel, la 28 aprilie 1963, maiorul Constantin Mărgineanu, împreună cu soția și copilul, a utilizat un autovehicul (înmatriculat DPL 1757) pentru a merge la un picnic. Deplasarea s-a efectuat pe Route 1 South. Deoarece s-a rătăcit, adjunctul atașatului militar român a ajuns, din greșeală, la școala militară de infanterie marină de la Quantico (aflată în imediata apropiere și unde nu avea voie să meargă fără o notificare prealabilă către autoritățile americane) și a întrebant la un punct de control cum poate reveni pe Route 1 South.

Ca urmare a incidentului, Legația României din Washington a fost nevoită să trimită o notă de scuze la Departamentul de Stat (3 mai 1963) și autoritățile americane au declarat închis cazul respectiv (18 iunie 1963).

Incidentul a avut loc la câteva zile după ce Petre Bălăceanu înmânase o notă de protest lui Richard H. Davis (adjunctul secretarului pentru Afaceri Europene de la Departamentul de Stat al S.U.A.), reclamând faptul că, în noaptea de 15 spre 16 aprilie 1963, persoane neidentificate au demontat și furat placa de metal cu inscripția „Legația Republicii Populare Române”, care se afla în fața sediului misiunii diplomatice din Washington. Richard H. Davis și-a exprimat regretul și l-a întrebant

Președintele John F. Kennedy și secretarul de Stat Dean Rusk

pe reprezentantul României când anume a descoperit fapta și dacă a fost anunțată poliția metropolitană. Petre Bălăceanu a declarat că a informat imediat autoritățile de la București, nu însă și poliția americană. La 13 iunie 1963, Departamentul de Stat și-a cerut din nou scuze pentru acel incident și Petre Bălăceanu a fost

informant că Departamentul de Poliție al Districtului Columbia a investigat cazul (fără a reuși identificarea autorilor faptei), iar ofiterii de poliție fuseseră instruiți pentru a se evita repetarea unui asemenea eveniment. În acele condiții, reprezentantul României nu a mai insistat

În luna octombrie 1962, ministrul Forțelor Armate a propus Secretariatului C.C. al P.M.R. eliberarea din funcția de atașat militar al României în Italia a colonelului (de infanterie) Petre Rotaru și numirea în locul acestuia a locotenent-colonelului (de artilerie antiaeriană) Emil Burghelă, absolvent al Academiei Militare „Mihail V. Frunze” din U.R.S.S. (promoția 1956). În raportul nr. TA 001900 din 5 octombrie 1962, Leontin Sălăjan își motiva propunerea astfel: „Cu toate că lucrează de mulți ani în străinătate, [colonelul Petre Rotaru] n-a reușit să-și formeze deprinderile necesare și să-și desvolte [sic!] calitățile cerute de activitatea pe care o desfășoară în exterior. Datorită acestui fapt, ofiterul a săvârșit greșeli serioase în muncă, manifestând totodată lipsuri grave de la vigilență în mănuierea și păstrarea documentelor secrete, fapt ce a dus la pierderea unui document important în cursul acestui an. Cu tot ajutorul și îndrumările date, ofiterul nu s-a ridicat la nivelul cerințelor actuale ale muncii în străinătate [subl.ns.]”.

La începutul lunii noiembrie 1962, Ghizela Vass (șef al Secției Relații Externe a C.C. al P.M.R.) și Vasile Patilineț (adjunct al șefului Direcției Organizatorice pentru probleme M.F.A. M.A.I.) au fost de acord cu propunerile prezentate de Leontin Sălăjan.

La rândul lor, membrii Biroului Politic al C.C. al P.M.R. au fost de acord și au aprobat schimbările respective în cadrul reuniunii din 26 decembrie 1962. ■

*Pater Paulus cu fratele Josef
și sora Rosa*

primele voturi călugărești la 8 septembrie 1941. La primirea în mănăstire, doar ca elev, Pater Paulinus Wrobel, superiorul casei, nota cu tristețe: „Părinții vor încerca să plătească anual suma de 1.000 de lei; ei sunt foarte săraci”. Rezultatele școlare ale tânărului Anton au fost mereu dintre cele mai bune, venind parcă să compenseze lipsurile materiale. Profesiunea perpetuă (jurămintele monastice, pe viață), de călugăr, are loc în zilele tulburi ale lui august 1944, mai precis în ziua de 21. Studiile teologice le urmează din 1941 la Academia Teologică Romano-Catolică din orașul de pe Bega, absolvindu-l în 1945. A fost sfințit preot

1949), până la arestarea sa, în ianuarie 1958.

Pentru „uneltire împotriva ordinii de stat”

În tot acest timp a făcut nenumărate ore de cateheză (instruire religioasă prin întrebări și răspunsuri) pentru copii și tineri, i-a vizitat pe bătrânii și chiar pe copiii bolnavi, la casele lor ori în spitale. În puținul timp liber împlătea rozarii, degetele sale fiind mereu pline de rănilor și înțepăturile acului cu care străpungea bobitele mătâniilor. Între decembrie 1955 și martie 1956 i-a ajutat pe episcopul greco-catolic Ioan Plos-

caru din Lugoj și pe preotul Vasile Borda din Timișoara în celebrarea sfintelor Liturghii la biserica parohială din Timișoara-Elisabetin. În cadrul acestor Liturghii, predica și citirile din Sf. Scriptură se făceau în limba română. Pater Paulus era celebrantul, iar preoții uniți stăteau adesea în scaunul de mărturisire. Liturgia era de fapt destinată credincioșilor greco-catolici care nu acceptaseră trecerea la ortodoxie în 1948. În urma acuzațiilor și denunțurilor mitropolitului Vasile Lăzărescu la Departamentul Cultelor, această Liturghie a fost interzisă în Timișoara pentru multă vreme, ca de altfel, ulterior, orice altă manifestare de cult romano-catolică în limba română.

Pater Paulus și-a întâlnit confracții romano- și greco-catolici în temnițele Securității din Timișoara și, mai târziu, la Gherla. În anii cât a activat în libertate, a scris foarte multe predici, a condus misiuni populare în satele din dieceză, adresând chiar o serie de predici sub formă de scrisoare celor deportați în Bărăgan. A jucat un rol important, inclusiv în viața mănăstirii franciscane de la Maria Radna prin predicile rostite aici, dar și prin organizarea de pelerinaje pe jos de la Timișoara spre acest sanctuar. Din cauza activității sale, uneori a criticilor mai mult sau mai puțin voalate la adresa ateismului, a regimului comunist de la noi sau din restul țărilor comuniste, a intrat în vizorul

tectului Hans Fackelmann, a inginerului Franz Braun și a sculptorului Peter Jecza. Biserica, deși gândită cu un turn-clopotniță, nu îl are nici azi, deoarece aprobările de construcție fuseseră obținute „pe sub mână”. Existența turnului ar fi deranjat ochiul lui Nicolae Ceaușescu, care venea adesea în zonă, cu elicopterul, la casa de vânătoare de la Fibiș.

Un vis din copilărie

Pe la sfârșitul anilor '20, episcopul Augustin Pacha (*Magazin istoric*, nr. 8/2012) se afla în vizită canonică în Banat. Într-o bună zi a venit și rândul comunității din Bacova să fie cercetată de către ierarh. După obicei, episcopul a fost primit și salutat, în ușa bisericii, de către parohul Johannes Tell, de un membru al comunității parohiale și... de un copil. Parohului nu-i fusese prea greu să găsească un băiat dezghețat, curajos și bine crescut să-l salute pe înaltul oaspete: micul Anton Weinschrott. Sosind momentul festiv, băiatul își rostește curajos salutul, stârnind un zâmbet larg pe chipul episcopului, renumit deja ca iubitor de copii.

După salut, acesta îl întreabă pe copil: „Cum te numești?” „Anton, Excelența Voastră”, veni imediat răspunsul. Episcopul continuă: „Anton, și ce vrei tu să te faci când vei fi mare?”. Copilul răspunse hotărât: „Preot, părinte episcop!”, la care

episcopul zâmbi din nou, din toată inima. Dar copilul continuă hotărât: „Părinte episcop, dar eu mai am și un frate, mai mic. Îl cheamă Josef!”, făcând în același timp semn fratelui său să se apropie. Episcopul, oprit la povești cu cei doi copii, îl întreabă și pe cel de-al doilea: „Josef, fratele tău vrea să devină preot. Tu, când vei fi mare, ce vrei să devii?” Josef, la fel de sigur pe el ca și fratele său mai mare, răspunse: „Părinte episcop, eu, când voi fi mare, vreau să devin maistru zidar, ca să îi construiesc fratelui meu o biserică!”

În decursul anilor, prin muncă și învățătură, cei doi frați au devenit unul preot-călugăr salvatorian și martir în temnițele comuniste, iar celălalt, un priceput și căutat maistru zidar, care a zidit și renovat multe biserici, chiar dacă nu una și pentru frațele său.

Despre Pater Paulus (Anton) Weinschrott nu s-au scris

sau spus prea multe. El s-a născut la Bacova, în județul Timiș, la 17 ianuarie 1919, într-o familie de șvabi bănățeni de condiție socială modestă, primind după doar două zile, la botez, numele de Anton. A mers la școală, în primele șapte clase, în satul natal, iar studiile liceale le-a urmat la Timișoara, începând din septembrie 1932, la renumitul Liceu de Băieți Romano-Catolic German „Banatua”. În vacanță, prin munca lor, băieții din familia Weinschrott au ajutat la susținerea familiei și a lor personală, lucrând cu ziua la consăteni. Abia când vara și, implicit, munca erau gata, familia împreună cu sătenii puteau pleca pe jos, până la Maria Radna, lângă Lipova, locul de pelerinaj predilect al catolicilor bănățeni.

Concomitent cu anii liceului, adică din 1932, a intrat în comunitatea călugărilor salvatorieni, unde își începe și noviciatul în 1940, depunând

Comunitatea călugărilor Salvatorieni din Timișoara V Mehala în 1956, în anii clandestinității.
În rândul din mijloc, al doilea din partea stângă este Pater Paulus

Feldmareșalul Rommel inspectând două zone...

FLORENTINA DOLGHIN

Feldmareșalul Erwin Rommel (1891-1944), comandantul-șef al Grupului de Armate B, cea mai puternică forță de care dispune Germania în Vest, inspectează la 22 aprilie 1944 plajele Normandiei, însoțit de aghiotantul său, căpitanul Helmut Lang, și nu-și poate ascunde decepția. Ceea ce se afirma la Berlin că era inexpugnabilul Zid al Atlanticului, acea formidabilă centură de fortificații care să apere Fortăreața Europa de orice invazie a dușmanilor Germaniei, nu este decât pură propagandă.

În realitate, „zidul“ este departe de a fi terminat și, în momentul invaziei Aliților, nu ar putea rezista prea mult. Rommel are mereu un carnetel asupra lui, în care își face însemnări, trasează schițe, îi explică cu detalii tânărului căpitan, de 36 de ani, ce rămâne de făcut concret înaintea Zilei Z, pe care toți o simt ca iminentă. De altfel, la fel crede și Gerd von Rundstedt, comandantul-șef al Frontului de Vest, despre fortificațiile ridicate la ordinul lui Hitler, începând din 1940, între digurile Olandei și țărmurile Breitaniei, scăldate de Atlantic. „Un bluff monumental“, afirmă bătrânul feldmareșal, de 68 de ani, care știe că Hitler se făleşte degeaba cu vestitul zid, terminat doar în câteva puncte, în principalele porturi și guri ale râurilor.

Îngrozit de marea întârziere în care se află lucrările, Rommel îi spune aghiotantului:

„Războiul va fi câștigat sau pierdut pe aceste plaje: n-avem decât o singură șansă de a respinge inamicul, de a-l contraataca atunci când va fi încă în apă, zbătându-se să ajungă la țărm [...] Crede-mă, Lang, primele 24 de ore ale invaziei vor fi hotărâtoare... pentru Aliți ca și pentru Germania, aceasta va fi ziua cea mai lungă“.

Așadar, Rommel își propune să alcătuiască un dispozitiv de apărare viabil. Singur imaginează o serie de obstacole de lemn și oțel capabile să-i oprească pe soldații inamici în momentul lor cel mai vulnerabil, când pun piciorul pe nisip, împovărați de greutatea armelor, a muniției și echipamentului. „Se vor depune toate eforturile posibile pentru terminarea amenajării obstacolelor, astfel ca o debarcare în timp de

Securității, fiind arestat și ridicat la 13 ianuarie 1958 din casa salvatorienilor din Strada Odobescu. A fost judecat pentru că ar fi „folosit amvonul pentru a instiga populația împotriva ordinii de stat”, pentru „propagandă în favoarea Statelor Unite” și „atitudine dușmănoasă împotriva regimului democratic”.

Condamnarea sa, nr. 117 din 10 aprilie 1958, a fost pronunțată de un complet al Tribunalului Militar din Timișoara, Pater Paulus fiind găsit vinovat de „uneltire împotriva ordinii de stat” și de „distribuire de publicații interzise”. Urma să execute zece ani de închisoare, cinci ani de interdicții corecționale și degradarea din drepturile cetățenești, precum și confiscarea întregii averi. Acestora li s-au adăugat alți șase ani de închisoare, pen-

tru delictul deja menționat de distribuire de publicații interzise. Suferind însă, încă din tinerețe, de o boală de stomac, regimul penitenciarului din Gherla i-a fost fatal.

A murit la doar 41 de ani, la 3 iunie 1960, la orele 3 dimineața, în infirmeria pușcării. Prin denumire ea se dorea a fi un loc de îngrijire a deținuților bolnavi; în realitate, acolo nu se asigura nici cea mai elementară asistență medicală. Despre viața din închisoare și despre ultimele-i clipe au dat ulterior zguduitoare mărturii „colegii” săi de suferință: Ioan Ploscaru, episcopul greco-catolic de Lugoj, preotul Ieronim Șușman, paroh greco-catolic din Aiud, și Sânta István, paroh romano-catolic din Arad.

Trupul condamnatului a fost îngropat „din lipsă de

spațiu” în afara cimitirului închisorii din Gherla, pe un teren al unei fabrici de cărămidă. A fost exhumat în 1969 de către fratele său, Josef Weinschrott, și de către călugării salvatorieni din Timișoara-Elisabetin și îngropat discret în cripta confracților săi călugări din Timișoara.

Într-o cutremurătoare mărturie, preotul greco-catolic Ieronim Șușman, ulterior paroh la Aiud, descria la 29 mai 1991 săptămânile de dinaintea morții lui Pater Paulus: „Ne-am întâlnit în Vinerea Mare la infirmeria închisorii Gherla, în aprilie 1960. Era foarte slăbit de cancerul care-i măcina ficatul, fiind galben ca ceara [...] Se oferise dreptății divine ca victimă de ispășire încă de pe timpul studenției [...]”. Ultimele sale zile sunt descrise tot de preotul Șușman: „De la 1 iunie până în 3 iunie ora 3 dimineața, când a murit, numele pe care l-a pomenit încontinuu a fost al Mariei [Maicii Domnului – *n.n.*], pe care o iubise cu pasiunea unui copil [...] Înainte însă de a muri, fața lui, din galbenă ca ceara, s-a făcut dintr-o dată albă, strălucitoare [...] Noi am celebrat urgent o mică slujbă de înmormântare, înaintea programului de deschidere a ușilor închisorii, când trebuia să raportăm gardienilor că cineva a murit dintre noi. A fost dus din cameră pe o pătură, după ce i-am dat ultima binecuvântare”.

Maria Radna a fost locul de pelerinaj predilect al catolicilor bănățeni și al lui Pater Paulus

UN CAVALER MEREU PE DRUMURI

THEO STĂNESCU-STANCIU

De multe ori, nu pare suficient să te naști într-o familie princiară. Dacă ești al doilea sau al treilea născut, șansele de a-ți atinge visul de mărire suprem sunt aproape nule. Dar, poate la fel de multe ori, prin voință și puterea minții poți să înfrânți sortii oarecum neprielnici și să te impui, învingător și model peste timp. Filip al II-lea, rămas în istorie după porecla extrem de reprezentativă „cel Îndrăzneț”, a dovedit că orice poate fi realizabil, chiar dacă nu ești frumos, nu ești zvelt și, cu atât mai mult, ești doar al patrulea moștenitor al regelui.

Un început de an – 1342 – frigos la Pontoise, un orașel destul de prosper, ce număra, în acele timpuri, aproximativ 10.000 de suflete. Războiul de 100 de ani (1337-1453) dintre Franța și Anglia îi conferise, în strategia de apărare franceză, și un important caracter militar. Prezența cuplului regal Ioan al II-lea cel Bun (1350-1364) și Bonne de Luxembourg (1315-1349), fiica regelui Ioan I de Boemia (1310-1346), i-a adus și mai multă strălucire, cu atât mai mult cu cât, la 17 ianuarie, se năștea al patrulea copil al familiei și, de altfel, și ultima ei progenitură: un băiat, botezat Filip.

Același conflict ce a făcut ravagii atât în Franța, cât și în Anglia, i-a umbrat copilăria. Educat alături de odraslele de același rang, a beneficiat de sfaturile celor mai importanți preceptori ai regatului. Printre ei, și Sylvestre de la Servelle, viitorul episcop de Coutances, care l-a inițiat în studiul gramaticii și al latinei și, probabil, i-a insuflat spiritul religios ce l-a călăuzit întreaga-i viață. La doar opt ani, Filip avea să vadă dispărând pe unele dintre cele mai dragi ființe – mama și bunica din partea tatălui, Ioana de Burgundia, ambele răpuse de ciumă în 1349 (în septembrie, respectiv decembrie), un an mai târziu, în august 1350, având să se stingă și bunicul patern, Filip al VI-lea.

reflux să nu fie posibilă decât cu prețul unor pierderi foarte mari pentru inamic... Lucrările trebuie grăbite... Se va raporta despre terminarea lor la statul meu major în ziua de 20 iunie“, ordonă Armatelor 7 și 15 germane. Mii de soldați, ajutați de mâna de lucru locală, rechiziționată, se pun pe treabă, pentru a construi ceea

Armată 84. Acela îl informează pe Rommel că trupele nu mai au forța necesară să se antreneze, atât sunt de epuizate. Rommel îi răspunde lui Marcks printr-o întrebare: „Ce preferă oamenii dv., să fie obosiți sau morți?“

Efortul de apărare continuă deci. Germanii plantează nenumărate mine, între care și cele supranumite „sparanghelii lui Rommel“. Aceste mine sunt cu greu vizibile și numai simpla presiune a unui picior le face să sară la înălțimea unui om, unde explodează. Scopul lui Rommel este să instaleze mii de asemenea mine exact în locurile cele mai potrivite pentru o eventuală debarcare, să ridice bariere formate din tot soiul de baraje: colți din oțel cu creste ascuțite, garduri de fier cu dinți în ferăstrău, pari de lemn cu vârful metalic, conuri de beton, toate înfipite pe fundul apei, sub nivelul fluxului și refluxului. De ele sunt prinse mine uci-gașe. Nu va avea însă

... diferite ale Zidului Atlanticului

ce Rommel numea „născocirile“ sale.

De altfel, feldmaresalul, rămas în istorie ca un geniu al manevrei în deșert (supranumit Vulpea Deșertului), a făcut dovada calităților sale militare de excepție în februarie 1941, când Afrikakorps, sub comanda sa, a debarcat în nordul Africii, recucerind în numai câteva săptămâni teritoriile pierdute de armata italiană a mareșalului Rodolfo Graziani, încercuită de trupele engleze ale mareșalului Archibald Wavell, și continuându-și marșul spre Egipt, până la 100 km de Alexandria.

Construcția Zidului a presupus munca multor localnici francezi

La nimic nu au folosit efortul lui Rommel și impresionanta dispunere de forțe; soldați americani uscându-și rufe pe Zidul Atlanticului

Intreaga coastă normandă este semănată cu mii de mine. Dacă tancurile inamice vor fi fie și numai încetinite de aceste obstacole, devine mai simplu pentru artileria germană să le ia ca țintă și să le distrugă.

Dar Rommel este veșnic nemulțumit. Soldații germani sunt supuși unei încercări atât de dure, încât mai mulți generali relatează despre starea de oboseală a oamenilor lor generalului Erich Marcks, comandantul Corpului de

timpu necesar și nici industria de război germană nu poate face față cererii.

Această dispunere gigantică de obstacole, de mine ale morții, a căror concentrare a fost mai mare decât oricând altcândva, nu a împiedicat trupele aliate să străpungă Zidul Atlanticului, dar prețul a fost enorm, de 10.000-12.000 de vieți omenești pierdute. ■

se adauge pe lista posesiunilor sale: comitatul Flandrei.

Tot timpul călare, făcând în fiecare zi, alături de suită, trasee considerabile, uneori fără a se odihni cu adevărat luni întregi, ducele de Burgundia și Flandra ajunsese la recordul de a parcurge distanța de la Dijon la Paris, de aproximativ 260 km, în numai trei zile. De acolo, fără zăbavă, se punea din nou la drum, plecând spre Flandra, hălăduind prin ținuturile Normandiei, Breitaniei, prin Touraine, zona Lyonului, Picardia sau Artois, niciodată arătându-se obosit, făcându-și timp, cu aceeași plăcere, și pentru vânatoare, dar și pentru diverse jocuri de societate ce implicau mișcarea...

Și, ironia sortii, Filip s-a stins din viață tot așa cum a și trăit în mare parte călătorind. În pragul morții, le-a dat ordine supușilor să-l pregătească de drum și, de la Bruxelles, într-o literă, să fie transportat la castelul său de la Hal, unde și-a dat ultima suflare.

Cu toate că se găsea mai mereu pe drumuri, Filip nu și-a neglijat nici soția, nici

viitoarea destul de numeroasă familie. Legătura dintre cei doi, pusă la cale, inițial, din motive doar diplomatice, se pare că a fost una profundă, cu vremea ajungând nu numai să se respecte, ci chiar să se și iubească. Din dragostea lor au apărut opt copii, veniți pe lume într-unul dintre castelele părințești. În palatul ducal de la Dijon, băieții: Jean, conte de Nevers, la 28 mai 1371; Charles, la 18 aprilie 1373, din păcate, decedat un an mai târziu; aceeași tragică soartă având-o și Louis, născut în iulie 1377 și mort la 10 ianuarie 1378 și, în august 1384, Antoine; și o fiică, Marie, în septembrie 1386; și la Montbard, celelalte trei fiice: Marguerite, în octombrie 1374, Catherine, în mai 1378 și Bonne, în 1379.

Cu aceeași determinare, ducele de Burgundia și Flandra reușea să ducă la îndeplinire atât obligațiile rangului, cât și să-și bucure sufletul cu plăceri mai mult sau mai puțin lumești. Documentele strânse de Petit pomenesc adesea de onorarea de botezuri sau cununii. De mese întinse, organizate cu mare fast atât în interiorul castelelor pe care le deținea (și pentru care, încă

din primii ani de ducat, a comandat reconșionări), dar și în parcurile lor, amenajate „lângă fântâni“, construcții de-a dreptul impresionante, precum cele de la castelul de la Hesdin, unde petrecea adesea, sau chiar la bordul unor ambarcațiuni cu care naviga pe Sena, de la Melun la Conflans (aflat la confluența dintre Oise și Sena). Dar și de plata unor datorii. Astfel, între odihna de câteva zile de la Saumur și operațiunile militare de la Poitou, într-o zi de luni, la 22 noiembrie 1372, documentele pomenesc de faptul că ar fi poruncit scoaterea unei importante sume de bani din vistierie pentru achitarea unei datorii de joc.

Ca un mare nobil, îi făcea plăcere să ofere, dar și să primească daruri. Spirit religios, își deschidea cu ușurință baierile punții pentru Biserică. Mulți prelați erau obișnuiți cu daniile sale. De asemenea, Filip obișnuia să ofere și lumânări, a căror manufacturare o urmărea cu grijă, ordonând să fie pictate și

Marguerite i-a adus ca zestre...

De abia împlinise 14 ani, când a reușit să-și facă, triumfător, intrarea în istorie. Din nou, războiul de 100 de ani avea să joace un rol important: venise vremea confruntării de la Poitiers (19 septembrie 1356), și tânărul Filip nu a vrut să-și părăsească, nici pe câmpul de bătălie, părintele. Nefiind destul de copt pentru a i se încredința sabia, a ales să-și apere tatăl, avertizându-l de mișcările inamicului. O cronică a vremii a păstrat amintirea strigătelor temerare ale băiatului: „Tată, ai grijă la stânga! Tată, ferește-te la dreapta!“. Rănit și făcut apoi prizonier, alături de părintele său, dar și marea majoritate a cavaleriei franceze, Filip a devenit, rapid, una dintre cele mai populare figuri ale regatului. Și, grație acelei voințe și curajului fără limită, a primit supranumele de „cel îndrăzneț“. Calitățile i-au fost pe plac și monarhului englez, în special fiului său cel mai mare, Eduard, Prințul Negru (1330-1376), cu care grăsuțul Filip juca, adesea, interminabile partide de șah.

Un ducat cât un regat!

Ioan al II-lea a hotărât să-i recompenseze loialitatea. Ducatul Burgundiei, rămas fără stăpân, odată cu moartea lui Filip de Rouvres, răpus de ciumă la 21 noiembrie 1361, fără urmași, a devenit darul perfect. Însă, pentru a nu stârni aversiune în rândurile nobilimii locale, actul prin care Filip, de-acum „cel îndrăzneț“, a fost ridicat la rangul de duce de Burgundia a fost păstrat secret, fiind făcut public la 2 iunie 1364, abia după moartea părintelui (8 aprilie 1364) și înscăunarea fratelui mai mare, Carol al V-lea cel Înțelept (1364-1380). Și, de atunci, Burgundia a rămas profund legată de numele lui Filip. Unii istorici, precum Richard Vaughan, au susținut ideea edificării unui adevărat stat în regiune, al cărui conducător să fie însuși Filip, cel care, prin naștere, nu avea cum să atingă coroana regală!

Și, din 1364, noul duce de Burgundia nu a mai preocupat niciun efort pentru a-și pune planurile în aplicare și a-și transforma pământurile, de altfel, considerate cele mai

... sofului ei Flandra

bogate, într-unele dintre cele mai importante ale regatului.

Dar cum a reușit acel personaj rubicond, cu un chip ieșind oarecum din tiparele esteticului vremii, dominat de un nas proeminent și o frunte lată, să devină una dintre cele mai importante figuri ale Franței secolului al XIV-lea?!

Una dintre cheile succesului: o bună cunoaștere a oamenilor și, în special, a faptului că, după cum spune și un proverb, provenit se pare din lumea arabă, bine cunoscut și de francezi, dar și de... români – „ochiul stăpânului îngrășă calul (vita)“.

Ceea ce l-a intrigat și pe Ernest Petit (1835-1918), autorul unei colecții documentare dedicate reconstituirii itinerarelor parcurse de Filip cel îndrăzneț, apărute la Paris, în 1888, au fost, în special, multitudinea călătoriilor și, mai ales, rapiditatea cu care ducele reușea să ajungă dintr-un colț într-altul al destul de întinselor sale posesiuni. Căci, odată cu mariajul cu Marguerite de Flandra (1350-1405), pus la cale de Carol al V-lea, celebrat cu mare fast la 19 iunie 1369 și, efectiv, după decesul socrului (survenit în 1384), o nouă „perlă“ avea să

Fecioara cu Pruncul, sculptură de Claus de Werve

**În bătălia de la Nicopole, din 1396, fiul lui Filip, Ioan, și-a cucerit porecla de „cel fără teamă”.
Luat prizonier de otomani, tatăl său a trebuit să plătească o răscumpărare de 200.000 florini pentru a-l elibera**

rege a reușit să se impună în fața mult mai experimentaților unchi: deținea coroana și, în fond, acesta era lucrul ce conta cu adevărat! Și, astfel, din 1388, Filip se retrage la vastele sale domenii, lăsându-l să domnească, alături de vechii colaboratori ai părintelui (porecliți, în epocă, după numele dat de Froissart, „marmousets”, caraghioșii). Dar ieșirea din lumina reflectoarelor a fost una destul de scurtă. Reintrarea a fost determinată de un neașteptat eveniment. La 5 august 1392, în plină campanie militară, Carol al VI-lea a suferit o criză de nebunie, atacându-și propriile trupe (*Magazin istoric*, nr.8/2012). Parisul a trimis, din nou, după Filip cel Îndrăzneț. Unchiul „florii de crin” se aflau din nou la putere... Din păcate, doar pentru o scurtă bucată de timp, căci, o epidemie de gripă ce făcuse ravagii în toată Europa, în primăvara anului 1404, avea să pună capăt și carierei ducelui de Burgundia și Flandra.

... și se impune cu fast

Filip cel Îndrăzneț, alături de consoartă, Marguerite de Flandra, au reușit să pună bazele unei averi considerabile. Conform inventarului făcut la scurtă vreme după decesul ducelui, la Paris, printre obiectele de valoare se numărau: crucifixe de aur sau argint, statuete reprezentând sfinți, relicvarii, cărți de rugăciune, dar și mult mai luatești platouri, tapiserii, cornuri de vânatoare, arcuri și săgeți, numeroase haine extrem de scumpe: 36 de superbe veșminte de satin sau mătase, alături de picile a 9.408 hermine; două dintre cele mai prețioase asemenea haine de gală fiind decorate cu perle și pietre prețioase.

De departe însă cele mai interesante, dar și scumpe obiecte de colecție rămân cărțile: atât religioase, cât și laice: traduceri din Giovanni Boccaccio (1313-1375), două copii după una dintre cele mai cunoscute scrieri franceze ale epocii, *Romanul trandafirului*, lucrări istorice – *Cronicle regilor Franței* (1383)... Dacă unele dintre lucrări au fost primite în dar, marea majoritate a fost însă achiziționată prin intermediul lui Giacomo Rapondi, un cunoscut negustor de carte rară, de origine italiană, stabilit la Paris.

Izvorul lui Moise, sculptură realizată pentru mănăstirea Champmol de Claus Sluter

În special la curtea de la Dijon, dar și la Hesdin sau Germolles, Filip cel Îndrăzneț a știut să se înconjoare de mari artiști. Care să-i înfrumusețeze existența, dar și să i-o imprime în istorie. A strâns laolaltă printre cei mai cunoscuți sculptori și pictori ai vremii. Printre ei s-au numărat, sculptorii: Jean de Marville (?-1389), pe care l-a și așezat la Dijon, unde i-a deschis un atelier; Claus Sluter (1340-1405) și nepotul acestuia, strălucitorul său succesor, Claus de Werve (1380-1439); dar și artiștii penelului: Jean de Beaumetz (cca 1335-1396), Jean Maluel (1365-1415), Melchior Broederlam (cca 1350-cca 1409). Tot el se pare că ar fi fost primul care a descoperit talentul fraților Limbourg (Pol, Herman și Jehanequin), decoratori de manuscrise de origine flamandă, pe care i-a și angajat între 1402-1404. Mulți dintre aceștia au luat parte și la cel mai important și, totodată, drag proiect al lui Filip, construcția mănăstirii Champmol, un șantier la care au lucrat, între 1377-1399, 250 de muncitori proveniți din toate colțurile Europei. ■

Mormântul lui Filip cel Îndrăzneț, început de Jean de Marville și terminat de Claus Sluter

Conform unor legende franceze, în 1383, tânărul rege Carol al VI-lea l-a chemat pe Filip cel Îndrăzneț pentru a veni în ajutorul conțelui de Flandra, asediat. Ducele reușește să strângă o armată de vreo 1.000 de oameni și, pentru a o putea întreține, impune un nou bir vânzătorilor de *sénévé* (vechiul nume al muștarului). Odată câștigată bătălia, făcându-și intrarea triumfală în Dijon, trupele sale purtau o flamură pe care stătea înscris: „Moult me tarde de rentrer à Dijon” (Mulți m-au așteptat să intru în Dijon). Numai că, în bătaia vântului, un pliu a acoperit particula „me” și, astfel, de departe, dijonezii au interpretat că sunt salvați de „armata muștarilor”... Recunoscător pentru sacrificiul făcut de cei din breaslă, Filip le-a acordat, cu adevărat, titlul de „muștarari”, punând astfel umărul la conturarea uneia dintre cele mai cunoscute produse ale Dijonului: pasta galbenă, ușor iute și aromată.

ornate cu însemnele casei sale, uneori, comandându-le de dimensiuni impresionante, precum cele oferite bisericii Notre Dame din Soissons, două lumânări cântărind, fiecare, aproape 22 de kg!

Pentru a-i intra în grații, dar și pentru a-i onora spiritul, mulți dintre apropiați sau supuși îi trimiteau cadouri dintre cele mai diverse. De pildă, ambasadorii străini (ai Angliei, Bizanțului, Veneției sau Avignonului ce aparțineau statului papal), pe care îi invita, adesea, la fastuoase agape: de la un nobil milanez, Giangaleazzo, a primit, astfel, un leopard, care a devenit, apoi, fala menajeriei ducale, alături de un urs și un porc spinos. Locuitorii din Auxerre, în

septembrie 1377, îi trimit un vin pinot de colecție; în dar de sfârșit de an, în decembrie 1379, un nobil local îi oferă un cal pur sânge, iar supușii din Arras, la 30 august 1389, îi fac cadou câteva „păsări și animale exotice”.

Curtea mare cu cheltuială se ține...

Ceea ce i-a uimit chiar și pe contemporani a fost însă pasiunea pentru lux. Filip cel Îndrăzneț a vrut să-și ridice o altă „Curte”. Una destul de numeroasă, dar care, după cum o atestă documentele, a sporit văzând cu ochii. Dacă la 4 decembrie 1371, când, împreună cu Marguerite, au luat drumul castelului de la Rouvres, au fost însoțiți de 100 de persoane (inclusiv servitorii) și 76 cai, după preluarea Flandrei (1384), la 25 ianuarie 1385, la Cambrai, i-au fost alături 248 de persoane și 232 de cai, iar, un an mai târziu (la 19 ianuarie 1386), 353 de persoane și 405 cai!

În palatele din Dijon, Rouvres, Germolles sau Hesdin răsuna, adesea, muzica menestrelilor. Un alt amuzament la mare căutare în epocă îl ofe-

Fecioara cu Pruncul, pictură de Jean Maluel

reau și nebunii. Destul de puținul timp cu adevărat liber, Filip și-l petrecea și vânând (cea mai lungă vânătoare la care a participat, se pare că a durat zece zile și s-a desfășurat în pădurile de lângă castelul de la Maulne, în septembrie 1366), jucând zaruri sau șah.

Dar, cea mai mare parte a timpului și-a dedicat-o împlinirii laturii sale religioase, fie citind cărțile sfinte, fie în pelerinaje, în special la Muntele Saint Michel. Participa, cu conștiinciozitate, la slujbele religioase și putea fi văzut, adesea, meditănd ore în șir în capelele de pe domeniile sale. Peste tot pe unde mergea nu se dezlipa de rozarii.

„Vedea departe” – îi descrisese cronicarul Jean Froissart personalitatea. Moartea regelui Carol al V-lea, la 16 septembrie 1380, a reprezentat o posibilitate de mărire pentru mezinul Filip. Cum fratele său mai mare lăsase un moștenitor de doar 12 ani, îndrumarea acestuia a devenit politică de căpătâi a unchilor, sub conducerea ducelui de Burgundia (așa-numita, în istorie, guvernare a „seniorilor florii de crin”: Ducele de Anjou, Ducele de Burgundia, Ducele de Berry și Ducele de Bourbon). Încetul cu încetul însă tânărul

„Bunavestire”, tablou de Melchior Broederlam

Telex Telex Telex Telex Telex

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL FACE ÎNCĂ VICTIME

Două femei germane în vârstă de 39 și respectiv 77 de ani au ajuns la clinica universitară din Greifswald, Germania. Aveau arsuri grave, provocate de contactul cu fosfor, pe plaja de la Marea Baltică pe care o curățau. Fosforul pe care ele l-au luat drept chihlimbar provenea din muniție din Al Doilea Război Mondial scufundată în mare. Accidentul a avut loc pe coasta insulei Rugen, în zona Baltice, în apropiere de Usedom. În apropiere se afla centrul de cercetare și realizare a rachetelor V2, de la Peenemünde.

Astfel de accidente au devenit frecvente în zona litoralului baltic. În Danemarca vecină sunt raportate peste 20 de cazuri anuale de vătămări cauzate de muniție de război.

DE CE AU DISPĂRUT VIKINGII DIN GROENLANDA

Populată de vikingi în decursul scurtei încălziri globale din Evul Mediu, Groenlanda a rămas începând cu sfârșitul secolului al XV-lea fără acești locuitori. Dispariția vikingilor de pe această insulă a constituit multă vreme un mister, însă o echipă de arheologi din Canada și Danemarca crede că poate oferi o explicație, conform revistei *Der Spiegel*. Analiza oaselor descoperite pe insulă relevă faptul că foametea provocată de mica glaciațiune care a transformat teritoriul într-o întindere nesfârșită de gheață a fost cauza. Dispărând posibilitatea de a cultiva cereale și de a crește animale, vikingii au fost siliți a se hrăni exclusiv cu pește și carne de focă.

Când vikingii au ajuns în secolul al X-lea pe marea insulă din apropierea Cercului Polar, aceasta era acoperită de vegetație, de aici și numele de Groenlanda (Țara Verde). Primele colonii de pe țărmurile insulei au fost înfloritoare: își puteau asigura hrana și întrețineau un comerț de succes cu continentul. Explicațiile propuse până acum pentru părăsirea Groenlandei au susținut teza declinului populației din cauza foametei și a bolilor. Însă analiza scheletelor din ultima perioadă a locuirii insulei a relevat faptul că vikingii din Groenlanda nu au suferit de foame și se bucurau de o hrană suficientă, care însă era bazată pe produse provenite din ocean. Echipa de cercetători din Canada și Danemarca susține că vikingii au resimțit puternic izolarea provocată de sistarea legăturilor pe mare cu continentul. Acesta a fost motivul care i-a făcut să se reîntoarcă în peninsula scandinavă. În sprijinul teoriei că insula a fost părăsită în mod organizat vine și faptul că în morminte nu au fost descoperite niciun fel de obiecte de valoare, „emigranții” preferând să nu lase în urmă podoabele din metale prețioase.

CONDURII PAULINEI BONAPARTE

După o altă descoperire întâmplătoare, scheletul lui Richard al III-lea găsit sub un parking, în mijlocul orașului, o funcționară a Muzeului Universității din Aberdeen (Scoția) a descoperit recent, și tot din întâmplare, o pereche de pantofi aparținând surorii preferate a lui Napoleon, Paulina Borghese. Ei fac parte dintr-o colecție donată universității de un anume Robert Wilson (1787-1871), un chirurg aventurier, prieten al Paulinei Bonaparte, prințesa care a trăit ultimii ani în Italia, ca soția lui Camillo Borghese. Parcul și

Villa Medici din capitala Italiei îi poartă numele. Pantofii, foarte mici ca număr, au rămas ascunși mai bine de 150 de ani într-un cufăr, dar înscriși în lista cu obiectele donate ca „o pereche de pantofi, Pauline Rome, 1824”. O meșă a lui Napoleon s-a vândut cu 10.000 de euro în urmă cu doi ani în Noua Zeelandă...

„Să îngropi și să taci“ (acvaforte),
o stampă cu referire la epidemia de tifos
din timpul asediului orașului Zaragoza,
generată de acumularea de cadavre

prezentat expoziția GOYA – Cronicarul tuturor războaielor. Dezastrul și fotografia de război. Alăturarea unor fotografii ale reporterilor de război nu face decât să potențeze valoarea atemporală a stampelor lui Goya și spiritul lor anticipativ. Clepsidra celor două veacuri nu a diluat defel forța manifestului artistic.

Don Francisco de Goya y Lucientes (1746-1828), cel mai vestit artist spaniol al vremii sale (*Magazin istoric*, nr. 5/2010), șochează prin vizionarismul și versatilitatea sa: este când pasional, când subversiv, când sumbru. Influențat de Velázquez, de natură și de Rembrandt, a pictat autoportrete și portrete, episoade biblice, scene de viață cotidiană și adâncimi ale conștiinței. Parabola aragonezului Goya, de la barocul târziu la neoclasicism și mai apoi la umbrele angoasante ale romantismului, de la viziunea optimistă la reversul său, de la statutul privilegiat de pictor de Curte la statutul exilatului la crepusculul existenței, coincide cu o epocă de radicale prefaceri în destinul Spaniei.

Goya a pictat nu doar elite – regii Carlos al III-lea, Carlos al IV-lea, Fernando al VII-lea, regina María Luisa de Parma, contele Floridablanca, premierul Manuel Godoy, Ducele de Wellington, generalul José Rebolledo de Palafox y Melci, Gaspar Melchor de Jovellanos, Leandro Fernández de Moratín ș.a. –, ci și călugări, vrăjitoare, codoașe, prostituate, nebuni, clovni, revoluționari și mase prinse în volbura vremii lor. Invazia napoleonică și reacția populară spaniolă la ea au fost evenimente istorice care l-au inspirat. O serie de 82 de gravuri în acvaforte, intitulată *Los desastres de la guerra* (datată 1810-1815, dar expusă întâia oară abia în 1863), reprezintă o cronică a războiului spaniol de independență (1808-1814), care transcende timpului creației și spațiului madrilen, impunându-se ca un simbol al disoluției ființei umane în război, percepută ca o unealtă (auto)distructivă.

„Vulturul carnivor“
(acvaforte)

Eveniment

GOYA CRONICAR DE RĂZBOI

Din 29 noiembrie 2012 până în 27 ianuarie 2013, Institutul Cervantes din București și Muzeul Național de Artă al României au

Toți protagoniștii gravurilor lui Goya sunt victime și asasini deopotrivă; sunt soldați francezi și *guerrilleros* spanioli, tineri și vârstnici, femei și copii; sunt torturați, linșați, spânzurați, împușcați, înjunghiați, despuiați, mutilați, ciopârțiți, ciunțiți, decapitați. Sunt imagini care surprind violența, foamea, cruzimea, bestialitatea, pângărirea, umilirea, deznădejdea, abandonarea și dezumanizarea ființei: trupuri chircite de durere și chipuri pe care a încremenit un urlat surd. Surzenia de care Goya suferă nu îi va fi îngăduit să-l perceapă. Cu atât mai sugestiv ne apare în evocarea sa. Este reprezentată astfel imaginea oricărui război din orice epocă și din orice spațiu, aducător de moarte și (ab)surd.

Goya ilustrează o lume în derivă, sordidă, dezolantă și grotescă, în care nu mai există nici credință și nici rațiune. În lipsa rațiunii vorbesc baionete, săbii, pumnale, topoare, pietre și tunuri. Odată declanșat acest sângeros mecanism, câmpul de luptă devine un abator. Iar în fața mormanelor de cadavre, nu rămâne decât „Să îngropi și să taci“. Alienarea ființei umane nu lasă nicio urmă de speranță.

Gravurile sale vorbesc despre năruirea demnității umane, critică Biserica și absolutismul monarhic, exprimă deziluzia unui *afrancesado* (franțuzit), atras de licăririle luminilor franceze, spulberate apoi de intențiile hegemonice și uzurpatore ale împăratului Napoleon. Sociologia ascunsă în textura planșelor sale, cu toate nervurile sale culturale, istorice și geopolitice, devine un ecou al acelei vremi care a văzut născându-se ideea de națiune spaniolă. ■

Carmen BURCEA

BASARABII

DOMN 1593-1601		DOCU- MENT		...I 1383-1386			NORD- VEST		RADU... 1535-1545
...CEL BĂTRÂN 1386-1418		...DE LA AFUMAȚI 1522-1529		IMPOZIT MULTI „E”			LAIOTĂ BASARAB		VLAD... 1436-1442
						...ȚEPEȘ 1456-1462			
						IACĂ!			
CURELE LA CAI						VECHI IMPOZIT			
ALBIE (MATCĂ)						TABELE CU NUME			
			ADEVĂRAT				CASĂ!		
			ÎNTREG				PEDELI		
RAPIZI					CARACTE- RISTIC				
CĂLUGĂRUL VLAD					MONARHIA LA FINAL!				
		... ALE- XANDRU 1352-1364		BOGDAN ISTORIC (1838-1907)					
				ACUM (POP.)					
BASARAB (I) 1310-1352					ȚEL!			CASE MICI	
A AFLA					RADU PAISIE				
			RADU CEL... 1485-1508 NEAM DOMNESC (FIG.)				FOARTE SĂRAC		STAT SUPUS
RĂSUNET					PESTE CEVA		ARE O CAVITATE „REGELE...” DE SHAKES- PEARE		
LĂNGĂ PRONAOS				PRIMELE TEXTE!		A DA DRUMUL LA CADĂ „ANTE- RIOR” (EL COMP.)			
ZEL!			BASARAB CEL TÂNĂR ZIS... (1477-1482)						
ÎNSUȘIRE			DĂRI!						
					VIZITĂ SCURTĂ				
PUTERNICI (FIG.)				PETRU... (1583-1585)					

D. CIREAȘĂ

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Continuăm cu un nou fragment din Raportul asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, document dactilografiat în limba română, păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, a cărui publicare am început-o în numărul 5/2012. Adresăm obișnuitele mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

3) Primele înfiripări de comitete de asistență românești în Europa.

Primii care au venit în ajutorul fraților lor au fost însăși [sic!] refugiații români cari au sosit mai de mult în diferite țări occidentale.

După 1944, refugiații vechi au început să se organizeze în comitete românești de asistență, căutând să vină în ajutorul noilor sosiți cu modestele mijloace ce aveau la dispoziție și care proveneau în mare parte din contribuțiile personale ale refugiaților ce se aflau în câmpul muncii. În special, contribuția morală, adusă sub forma de afecțiune, îndrumare, informație și sfaturi, a fost de mare importanță. Bineînțeles că problema având un aspect larg, ea nu a putut fi soluționată cu mijloacele infime existente.

Astfel de comitete au fost înființate în următoarele localități:

Austria

Asociația Creștină a Românilor din Austria Superioară, cu sediul la Linz, a funcționat până în 1950 sub conducerea d-lui avocat Ioana V. Emilian, având ca secretar general pe dl. Gheorghe Gheorghiu. Din iarna lui 1950, președinte este dl. maior Rossler.

La Salzburg este Comitetul Român Salzburg, la început sub conducerea d-lui ing. Jordan Caraivan (azi emigrat în Statele Unite) și din 1950 sub conducerea d-lui Traian Puiu. Secretar: dl. Eustafie Constantiniuc. La Innsbruck, pe lângă guvernământul francez de ocupație, funcționează un serviciu social, care se ocupă de problemele tuturor refugiaților din această regiune. Biroul a fost condus la început de dl. Cornel Safta, iar după emigrarea acestuia de către dl. Nicolae Marinescu. Sediul la Innsbruck, Rechenweg 15.

Germania

La München este Asociația Românilor din Zona Americană a Germaniei, sub președinția d-lui prof. Vasile Sassu. Însărcinat cu secția de

asistență, la început, a fost dl. Virgil Popa, iar mai târziu dl. prof. Ion Cârsteanu. Sediul la München, Kaulbachstrasse 35.

La Hanover [Hanovra], sub președinția d-lui prof. Ioan Vințeanu, funcționează Asociația Generală a Românilor din Zona Britanică a Germaniei, al cărei secretar este dl. George Acrivu, iar însărcinat cu asistența dl. maior Al. Păunescu. Sediul: Hanover Winnhorst, Waldstrasse 35.

La Heidelberg a funcționat Comitetul Român de Ajutorare sub președinția d-lui prof. Ion Grigoriu (actualmente emigrat în Statele Unite); secretar, studentul Petre Fianu (idem), membri d-nii prof. Haralambie Ioanovici (idem) și B. Dumitrescu.

La Tübingen funcționează un Comitet românesc sub conducerea d-lui căp. Gh. Dreve.

Aceste comitete organizate din inițiativa vechilor refugiați s-au consolidat cu timpul și au început să colaboreze între ele. Activitatea lor este cunoscută mai mult de autoritățile locale, de refugiații cari au fost asistați de ele și de cercurile în direct contact cu acțiunea lor. Afară de câteva spicuri din presă, nu avem niciun material documentar asupra activității lor.

Franța

Comitetul de Asistență al Românilor „Caroman”.

La începutul anului 1948, când nevoia de a se veni în ajutorul refugiaților de dată recentă era atât de mare, un grup de români, sub conducerea d-lui ing. Nicolae Caranfil, au pus bazele unui organism românesc de asistență a refugiaților, care a fost înregistrat în mai 1948 pe lângă autoritățile din Paris, primind autorizațiunea de a funcționa ca o organizație de asistență pentru românii aflați în Franța.

În prima sa formă, Comitetul a luat ființă sub denumirea de Comitetul de Asistență a Românilor, însă păstrând prin statutele lui principiile unei societăți de Cruce Roșie.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) ● **A. Mateevici** The objectives of the national struggle for the Romanians from Bessarabia ● **I. Bistoreanu** How did the Russians bought newspapers and journalists at the beginning of the 20th century ● **R. Homescu** Traian Vuia, a pioneer of world aviation, about the first half of last century Romanian society problems ● **B. Gain** Historians I have met: Petre S. Nasturel ● **A.-S. Ionescu** Mode, clothing, manners and gallant adventures in the first half of the 19th century Romania ● **A.-L. Chiș** How did the inhabitants of Cluj dressed in former times ● **L. Prisac** The soviets start the process of manufacturing the Moldavian nation, different from the Romanian one ● **T.D. Lazăr** The reform of the secondary education in Bessarabia, after the Great Union of 1918 ● **S.A. Luca** The first fortification discovered in situ in Romania ● **G. Filitti** In Romania 100 years ago: with the Balkanic war going on near its borders, the country develops a legislative and institutions building program ● **P. Rezeanu** Five members of the Racovitza family painted by Theodor Aman ● **M. Sala** Four high ranking servants of the vojvode with military duties ● **A. Atanasiu-Croitoru** The sinking of the torpedo boat „Smeul“ in the Danube Delta, 1917 ● **C.D. Zeletin** Elena Otetelesanu music hall ● **G. Ittu** Echoes of the Anglo-Boer war in the Saxons press from Transylvania ● **A. Spânu** The intelligence service of the Front of National Rebirth ● **P. Opriș** Revocation of military attachés from Washington and Rome ● **C. Călin** Father Paulus Weinschrott, a martyr ● **C. Burcea** Goya Exhibition – Chronicler of all the wars. Disasters and war photos, at the National Museum of Arts ● **Romanian Documents at Hoover Institution (CXXXV).** The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) ● **А. Матеевич** Цели национальной борьбы бессарабских румын ● **И. Бистрицу** Каким образом подкупали россияне журналы и журналистов в начале XX в. ● **Р. Хомеску** Траян Вуйа, пионер международной авиации, о проблемах Румынии первой половины прошлого века ● **Б. Гэн** Историки, которые были мне знакомы: Петре Ш. Нэстурел ● **А.-С. Ионеску** Мода, одевания, нравы, любовные приключения в румынском обществе первой половины XIX в. ● **А.-Л. Киш** Как одевались жители Клужа бывших времён ● **Л. Присак** Советские начинают процесс «создания» молдавской нации, различающейся от румынской ● **Т.Д. Лазэр** Реформа лицейского образования в Бессарабии после Великого Объединения 1918 г. ● **С.А. Лука** Первое укрепление *in situ* в Румынии ● **Дж. Филитти** В Румынии 100 лет том назад: с балканской войной при границе, Румыния развивает правовую систему и создаёт новые учреждения ● **П. Резэну** Пять членов рода Раковицэ в живописи Т. Амана ● **М. Сала** Четыре военных сановников ● **А. Атанасиу-Кронтору** Потопление миноносца «Смеул» в Дельте Дуная в 1917 г. ● **К.Д. Зеледин** Музыкальный салон Елены Отелелешану ● **Г. Итту** Печать трансильванских саксов об англо-бурской войне ● **А. Спъну** Информационная служба Фронта Национального Возрождения ● **П. Оприш** Смена военных атташе в Вашингтоне и Риме ● **К. Кэлин** Монах мученик Паулус Ваиншрот ● **К. Бурча** Выставка Гойа, летописца всех войн. Бедствия и военные фотографии в Национальном Художественном Музее ● **Румынские документы в Гуверском Институте (CXXXV).** Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1 PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 5,50

DIALOG CU CITITORII

2%

Puteți direcționa 2% din impozitul anual către Fundația Culturală Magazin Istoric, cont RO10 RNCB0080005630130001, BCR, Sucursala Sala Palatului, C.I.F. RO 1590422

FOSTA IUGOSLAVIE CU OCHI DE TURIST

Primum o scrisoare de la doamna CORINA TÂNĂSIE, în care ne sunt împărtășite impresii de călătorie din fostul spațiu iugoslav. Am ieșit din țară prin Porțile de Fier și după o distanță de cca 240 km am ajuns la Belgrad. Orașul mi-a plăcut de la început, inclusiv periferia, unde am fost găzduit la un hotel ce se învecina cu un parc (minipădure cu poteci de pământ și însuflețit de sute de cetățeni care își plimbau copiii, alergau sau pur și simplu stăteau pe bancă).

Multă verdeată, copaci înalți care înconjoară blocurile, aer destul de curat și oameni cu un aspect sănătos. O viață bună și fără nimic ostentativ. Centrul este refăcut și la capătul bulevardului principal am ajuns în centrul istoric, care este compus dintr-un parc înconjurat de zidurile de apărare ale fostei cetăți. În frumosul parc există o placă comemorativă închinată curajului lui Iancu de Hunedoara; viteazul coman-

dant de oști a murit în mijlocul soldaților săi în apropiere, la Zemun.

La ieșirea din parc am trecut pe lângă un monument impresionant ridicat din recunoștință pentru ajutorul poporului francez. În dreptul acestuia un bătrân sârb ne-a auzit vorbind între noi în limba română și zâmbind ne-a zis „Romania – good people! (România – oameni buni)“.

Următoarea zi am traversat munții, pe un drum șerpuit, și am ajuns în stațiunea Budva din Muntenegru. Aerul și râurile de aici sunt curate, marea de un albastru desăvârșit și o atmosferă liniștită și naturală. Budva are un centru istoric dominat de o cetate ridicată de venețieni cu aproximativ 400 de ani în urmă.

Muzeul orașului are o cameră cu machete de corăbii vechi, o plimbare pe zidurile de apărare oferind o priveliște de ansamblu asupra orașului și plajei; și există și o bibliotecă cu cărți vechi. Aici am avut o surpriză foarte mare găsind cărți despre România: *Istoria românilor din timpurile romane până la desăvâr-*

șirea unității de R.W. Seton-Watson; *România la 1900*, G. Benger, consul general al României la Stuttgart, *Transilvania – Bogățiile și populația sa*, de Charles Boner, și altele.

În orașul Perast am admirat două insule, una naturală, care nu se vizitează, deoarece aici se înalță o mănăstire franciscană, și în apropiere o insulă artificială cu o biserică ortodoxă închinată Fecioarei Maria. Legenda povestește despre doi frați pescari care au găsit printre stânci o icoană a Fecioarei Maria. În onoarea ei, oamenii acestei comunități au construit o mică insulă artificială și o biserică, ce are în centru icoana menționată mai sus.

Ne-am continuat drumul către Croația și am ajuns în stațiunea Dubrovnik, situată ca și Budva tot pe țărmul Mării Adriatice.

Drumul de întoarcere a durat două zile; cu o escală de câteva ore pentru a ne plimba cu un tren vechi, care folosește o locomotivă românească. Obosiți după zeci de serpentine, am ajuns într-un final la Porțile de Fier.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin Istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin Istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 285, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

5 948384 040074

03